

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Barbora Řepková

Richard Ferdinand Podzemný a Plavecký stadion v Praze–Podolí

Richard Ferdinand Podzemný and the Swimming stadium in Prague–Podolí

Praha 2018

vedoucí práce: PhDr. Richard Biegel, Ph.D.

Poděkování za trpělivost a důvěru při vedení práce, a hlavně zprostředkování kontaktu s dcerou architekta R. F. Podzemného, patří PhDr. Richardu Biegelovi, Ph.D.. Akad. mal. Radaně Hamsíkové jsem vděčná za milé přijetí a zájem, se kterým se mnou sdílela pozůstalost po svém otci. Děkuji také všem pracovníkům archivů, kteří mi byli v bádání nápomocni, zejména pak MgA. Jiřímu Pikousovi z archivu Muzea města Brna. Především ale děkuji své rodinně za bezmeznou podporu, kterou mi v průběhu psaní práce poskytovala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 7. 2018

.....

Barbora Řepková

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje významnému dílu československé poválečné architektury – Plaveckému stadionu v Praze-Podolí. Vznik stadionu je uveden do souvislostí vývoje architektonického typu plaveckých zařízení a zařazen do historických i politických okolností, které vedly k jeho výstavbě, a hlavně do kontextu tvorby autora stavby, architekta Richarda Ferdinanda Podzemného, v jehož díle představuje stadion jeden z vrcholů. Plavecký stadion je představen ve své komplexnosti od urbanistických souvislostí, přes nerealizované projekty, až po současný stav, včetně uměleckých děl a zhodnocení jeho významu.

Abstract

The bachelor thesis deals with an important example of the Czechoslovak post-war architecture - The swimming stadium in Prague-Podolí. The creation of the stadium is explained within the context of the development of the architectural type of swimming facilities, the historical and political circumstances that led to its construction, and especially in the context of the work of the architect Richard Ferdinand Podzemný, in whose creation the stadium represents one of the peaks. The swimming stadium is presented in its complexity from urban relations, through unrealized projects to the present state, including works of art and appreciation of its significance.

Klíčová slova

architektura 20. století, Richard Ferdinand Podzemný, plavecký stadion, Podolí, sportovní stavby

Keywords

20th century architecture, Richard Ferdinand Podzemný, swimming stadium, Podolí, sports establishment

Obsah

Úvod.....	7
Rozbor použitých pramenů a literatury.....	9
1 Lázně, plovárna, koupaliště, plavecký stadion	12
1.1 Rozlišení pojmů	12
1.2 Historie a vývoj stavebního typu	13
1.3 Cesta k pražskému plaveckému stadionu.....	19
1.3.1 Soutěž na všesportovní stadion v Bráníku	21
1.3.2 Plavecký stadion Českého plaveckého klubu	23
2 Richard Ferdinand Podzemný	26
2.1 Život a dílo	26
2.2 Vybrané projekty a realizace	29
2.2.1 Město pro 10 000 obyvatel.....	29
2.2.2 Soutěž Svazu československého díla	30
2.2.3 Soutěž pražské obce.....	30
2.2.4 Soutěž Ústřední sociální pojišťovny	31
2.2.5 Soutěž dělnického družstva Včela	32
2.2.6 Projekt pražské velkostržnice	34
2.2.7 Obytné domy pro chudé v pražské Libni	35
2.2.8 Vila v Louňovicích	36
2.2.9 Vila JUDr. Františka Švece v Českých Budějovicích.....	36
2.2.10 Skleněný palác.....	37
2.2.11 Generel sportovního parku ve Valašském Meziříčí	38
2.2.12 Hřbitov ve Valašském Meziříčí	39
2.2.13 Divadlo a hotel ve Valašském Meziříčí.....	40
2.2.14 Výstavba nových Lidic.....	41
2.2.15 Soutěž na výstavbu Vysoké stranické školy.....	44
2.2.16 Nemocnice v Praze-Motole	46
3 Plavecký stadion v Praze – Podolí	49
3.1 Podolí – urbanistický a historický kontext.....	49
3.2 Archivní materiály	51
3.2.1 Archiv hlavního města Prahy	51
3.2.2 Národní archiv – fond Státního výboru tělovýchovy a sportu	53

3.2.3 Správní archiv Prahy 4	54
3.3 Nerealizované projekty	58
3.3.1 Nerealizovaný projekt 1954 – Jiří Kroha	59
3.3.2 Nerealizovaný projekt 1958 – R. F. Podzemný	60
3.4 Realizovaný projekt – R. F. Podzemný	62
3.5 Architektonická koncepce a možné inspirační zdroje	65
3.5.1 Krytý bazén s tribunou	65
3.5.2 Budova letních šaten	68
3.6 Umělecká díla	69
3.6.1 Slunce	70
3.6.2 Plavec	71
3.6.3 Mozaika	72
3.6.4 Skluzavka	73
3.7 Dobové hodnocení	74
3.8 Současný stav	77
Závěr	79
Shrnutí	83
Summary	84
Prameny a literatura	85
Příloha: Chronologický seznam prací R. F. Podzemného	92
Seznam obrazových příloh a jejich zdrojů	
Obrazová příloha	

Úvod

Sportovní stavby jsou vedle obytné výstavby či jiných typů veřejných staveb méně častým, ale neméně významným dokladem vývoje a dějin architektury. Tím spíše ve 20. století, kdy s přibýváním volného času rostl také zájem o sport a s tím i počet zařízení, kde sport mohl být provozován a také sledován. Zastřešení velkého volného prostoru bylo jedním z typických architektonických úkolů minulého století, a tak se i na sportovních halách a stadionech objevovaly nové konstrukční možnosti železobetonu ale i skořepin a jiných betonových či kovových prefabrikátů a posléze i zavěšených lanových konstrukcí. V závislosti na zvolené technologii zastřešení a také proto, že sportovní stavby jsou typologicky ojedinělé a zpravidla solitérní, dostávaly často výraznou a progresivní podobu. Přesně takovým příkladem je i stavba Plaveckého stadionu v Podolí realizovaná mezi lety 1959-1965 podle projektu Richarda Ferdinanda Podzemného.

Stavba je jako významný přínos naší architektury 20. století oceňována například v některých přehledových publikacích, pro jejich souhrnný charakter je ale popis a hodnocení stavby v nich poměrně vágní a někdy i dezinterpretující okolnosti jejího vzniku.^{1,2} V zájmu co nejkomplexnějšího poznání hodnot, které areál stadionu představuje, budou postupně sledovány tři hlavní linie. První z nich se bude týkat vývoje bazénů a koupališť jako stavebního typu, který poslouží k pochopení specifik stadionu a vývoje typických forem používaných v architektuře plováren a podobných zařízení, na než i podolský stadion nevyhnutelně navazuje. Konkrétněji se potom v tomto oddílu budeme zabývat projekty a realizací plaveckého stadionu, které v Praze tomu podolskému předcházely. Druhou stěžejní linií práce bude představení života a díla autora stadionu R. F. Podzemného. Známa je především jeho tvorba z meziválečného období, vedle níž se plavecký stadion tyčí jako ojedinělý vrchol jeho poválečné tvorby. Na vybraných příkladech jeho projektů a realizací se pokusíme představit vývoj Podzemného tvůrčího úsilí a období třicátých let propojit s koncem let padesátých, kdy začal vznikat plavecký stadion. Zvláště si budeme všímat motivů z jeho starších realizovaných i nerealizovaných projektů, které mohl architekt

¹ Například dataci stavby můžeme považovat za zavádějící jak u Oldřicha Ševčíka a Ondřeje Beneše (projekt 1958, realizace 1962-1966) tak u Radomíry Sedlákové (projekt 1958, a rok 1964 referující snad k realizaci) u Sedlákové nelze docela souhlasit ani s genezí projektu. Oldřich Ševčík a Ondřej Beneš, *Architektura 60. let. „Zlatí šedesátá léta“ v architektuře 20. století*, Grada, Praha 2009, ISBN 978-80-247-1372-4, str. 149, Radomíra Sedláková a Pavel Frič, *20. století české architektury*, Titanic (Grada), Praha 2006, ISBN 80-86652-24-6, str. 154.

² Naopak za nejakurátnější podchycení tématu můžeme považovat heslo zpracované Markétou Svobodovou. Markéta Svobodová, *Plavecký stadion v Praze* In: Rostislav Švácha ed., *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5 str. 208

při koncipování stadionu oprášit a znovu využít. Poslední oddíl se pak logicky bude týkat přímo stadionu v Podolí. Okolnosti vzniku a genezi projektu se pokusíme porozumět prostřednictvím archivních materiálů, zejména stavební dokumentace ze Správního archivu Prahy 4. Následně se budeme věnovat podobě stadionu a hledání možných formálních analogií. K nahlédnutí na realizaci stadionu dobovou optikou nám pomohou zejména články architekta Jaroslava Paroubka, který se teorii sportovní architektury soustavně věnoval od 60. do 80. let 20. století.

Výsledkem práce by mělo být na základě poznatých skutečností formulování výjimečných kvalit Plaveckého stadionu v Podolí, jeho zařazení do kontextu autorovy tvorby a širších souvislostí dobové architektury. Možným vedlejším produktem práce by mohlo být naznačení dalšího směru v poznávání díla R. F. Podzemného, které v této práci vzhledem k jejímu zaměření na konkrétní stavbu nebude představeno ve své úplnosti. Za tím účelem bude práce využito také k publikování soupisu díla³, který může být pro další bádání v tomto ohledu podnětem i podkladem k doplnění. Co bude v práci úplně pominuto, jsou systémy a technologie sloužící k provozu bazénů podolského stadionu, které jsou sice podstatnou součástí užitkového díla a v době svého vzniku byly v mnohých ohledech velmi pokrokové, s vymezenými cíli této práce ale prakticky nesouvisí.

³ Soupis díla vychází z kombinace více verzí vlastního soupisu díla autora, nejnovější z nich architekt zpracoval 9.8.1967. Soupis byl porovnán a doplněn o poznatky vzešlé ze studia architektonických časopisů a informace ze soupisu díla Podzemného častého spolupracovníka architekta Antonína Tenzera, jehož soupis díla jako přílohu své dizertační práce publikovala Klára Pučerová. Klára Pučerová, *Architekt Antonín Tenzer* (dizertační práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2015

Rozbor použitých pramenů a literatury

Jedním z východisek této práce bylo seznámení se s pozůstalostí díla architekta prostřednictvím jeho dcery Akad. mal. Radany Hamsíkové. Pozůstalost není nijak rozsáhlá, architekt bohužel neschraňoval skicy, projekty ani obrazové materiály či fotografie vlastních děl, ba ani vlastní texty. Hlavním přínosem pozůstalosti byl již zmiňovaný architektův vlastní soupis díla a nepublikovaný koncept rukopisu *Monografie o díle Richarda Podzemného* od Karla Honzíka, který krátce, ale velmi poeticky shrnul jeho dílo. Vzhledem k tomu, jak se Honzík v rukopise vyjadřuje k plaveckému stadionu, je pravděpodobné, že bazén byl v té době již realizován. To vznik rukopisu datuje s největší pravděpodobností do roku 1965, kdy byl stadion zprovozněn. Dovedení díla k publikaci brzdil zájem Podzemného, aby v ní byla uvedena i realizace Motolské nemocnice a nakonec jí zamezila smrt Karla Honzíka následujícího roku. Z pozůstalosti autora pochází též kopie článku z francouzského tisku, který referoval o stadionu. Neméně přínosné bylo i osobní svědectví Radany Hamsíkové, byť spíše jako negativní vymezení ve smyslu, že si hypotetických zahraničních cest nebo kontaktů se zahraničními architekty není vědoma.

K jednotlivým kapitolám se zdroje pochopitelně značně různily. K typologii a vývoji plaveckých zařízení byl přínosný hlavně článek Markéty Svobodové⁴, která dané téma do české uměnovědy v podstatě uvedla. Ze zahraniční literatury to pak byla kniha Thomase A. P. van Leeuwena⁵, ze které zjevně čerpaly i mnohé mladší české publikace. Jako zdroj příkladů z vývoje plaveckých zařízení první poloviny 20. století u nás byla velmi inspirativní diplomová práce Andrey Turjanicové⁶. Dobový názor na výstavbu plaveckých zařízení je zastoupen hlavně dílem Václava Kolátora⁷, jenž byl mimo jiné také autorem prvního pražského plaveckého stadionu.

⁴ Markéta Svobodová, Když se led proboří...lázně, plovárny a bazény v české architektuře 19. a 20. století, *Umění XLVII*, 2000, s. 351-368

⁵ Thomas A. P. van Leeuwen, *The Springboard in the Pond. An Intimate History of the Swimming Pool*, Graham Foundation/MIT Press series in contemporary architectural discourse, Cambridge, Massachusetts 1998, ISBN 0-262-22059-8

⁶ Andrea Turjanicová, *Koupaliště jako architektonický úkol. Venkovní koupaliště v architektuře 20.-40. let 20. století* (diplomní práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2009

⁷ Alex Hofbauer – Václav Kolátor, Lázně. Stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení, Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Praha 1935

V kapitole o životě a díle R. F. Podzemného se krom již zmíněného rukopisu Honzíkova projevuje zásadní přínos diplomní⁸ a dizertační práce⁹ Kláry Pučerové, v nichž se autorka zabývala tvorbou Antonína Tenzera. Jelikož spolu oba architekti často spolupracovali, usnadnila mi její práce cestu k množství primárních zdrojů, týkajících se jejich projektů a byla cenná i jako paralela k pohledu na vlastní tvorbu R. F. Podzemného. Starší projekty Podzemného a jeho spolupracovníků byly publikovány v odborných periodikách *Stavba*, *Stavitel* a *Architekt SIA*, od čtyřicátých let pak převážně v *Architektuře ČSR*.¹⁰

Kapitolu o samotném Plaveckém stadionu v Podolí otevírá rozbor poznatků z archivních materiálů. Dokumenty z fondu Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport¹¹ nás seznamují s některými záměry jeho plavecké sekce. Z materiálů stavebního odboru Národního výboru Prahy¹² vyplývají informace o plánech na zastavění části Podolí, včetně pozemku Podolské cementárny. Klíčový přínos měla projektová dokumentace a její doprovodné zprávy a další dokumenty ze Správního archivu Prahy 4¹³. K popisu a především pak k hodnocení stavby posloužily autorské zprávy k projektu^{14,15} a články Františka Troníčka¹⁶ a Jaroslava Paroubka¹⁷ informující čtenáře o realizaci stadionu, vše publikované v *Architektuře ČSSR*.

⁸ Klára Pučerová, *Architekt Antonín Tenzer. Projekty a realizace 1930-1945 (diplomní práce)*, Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2007

⁹ Klára Pučerová, (pozn. 3)

¹⁰ Časopisy *Stavba* a *Stavitel* zanikly v roce 1938, *Architekt SIA* v roce 1951.

¹¹ Národní archiv, fond Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS) (1937) 1949-1956, fond: č. 1151, karton: č. 46.

¹² Archiv hlavního města Prahy, fond Stavebního odboru NVP (ÚNV) (1923) 1946-1986, NAD: č. 5, inv.: č. 106, karton: č. 22.

¹³ Všechny citované materiály pochází ze Správního archivu Prahy 4 k objektu Podolská 43/74 a 43/72, dále tříděny nejsou, ve snaze o přehlednost jsou jednotlivé citované listiny identifikovány podle předmětu a data vzniku.

¹⁴ Richard Podzemný, Plavecký stadion v Podolí, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 549-551

¹⁵ Richard Podzemný, Plavecký stadion v Podolí, *Architektura ČSSR* XXV, 1966, str. 99-102

¹⁶ František Troníček, K projektu plaveckého stadionu, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 553-554

¹⁷ Jaroslav Paroubek, K realizaci Plaveckého stadionu, *Architektura ČSSR* XXV, 1966, str. 103-105

Současný uměnovědný pohled na sportovní architekturu představuje u nás prakticky jediná publikace věnující se výlučně tomuto tématu, kniha editora Rostislava Šváchy *Naprej!*¹⁸. Kniha se pro svou kvalitu i rozsah uplatnila jako cenný zdroj na mnoha místech této práce. K aktuálnímu pohledu na samotný stadion potom byla klíčová znalost návrhu na prohlášení stadionu v Podolí kulturní památkou, který vypracoval Matyáš Kracík.¹⁹

¹⁸ Rostislav Švácha ed., *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5

¹⁹ Matyáš Kracík, *Návrh na prohlášení objektu za kulturní památku – Plavecký stadion v Podolí*, zpracováno 2.4.2015

1 Lázně, plovárna, koupaliště, plavecký stadion

1.1 Rozlišení pojmů

Podoba a účel staveb i prostor určených v nejširším smyslu k „pobytu ve vodě“ se v historii podstatně měnily stejně jako pojmosloví užívané k jejich pojmenování. Názvy však častěji než k označení konkrétního typu či funkce zařízení korespondovaly s dobovým slovníkem a jejich významy se nezřídka posouvaly či překrývaly. Lázně, které dnes typicky chápeme ve smyslu léčebném, měly dříve charakter mnohem obecnější, krom léčebných lázní (a to ve smyslu zařízení i procedury) jsou také termínem pro veškerá zařízení sloužící k očištění bez ohledu na jejich velikost a zřizovatele (lázně soukromé, veřejné či lidové), kde jejich charakter případně specifikoval přívlastek (lázně vanové či sprchové). Později se pojem přirozeně rozšířil i o zařízení sloužící ke sportu a rekreaci, případně opět se specifikací jejich podoby (lázně říční, mořské²⁰, nebo ekvivalentní termíny lázně zimní a kryté²¹). Přibližně v druhé polovině 19. století se začal používat i termín plovárna, jelikož tehdejší nejčastější stavební typ lázní byl skutečně plovoucí. Později byl ale termín vztažen na libovolné zařízení sloužící spíše plavání a rekreaci než hygieně, opět známe pojmy rozlišující jejich druhy (přirozená, letní, otevřená, umělá²² či zimní plovárna²³). Ve dvacátém století přibývá také pojmenování koupaliště, jež se na rozdíl od plovárny a lázní, vztahoval pouze k zařízením exteriérovým. Rozdíl v kvalitě či podobě zařízení ale mezi plovárnou a koupalištěm jinak neexistoval.²⁴ Velký posun od konkrétního k obecnému prodělal pojem bazén²⁵, označující původně samotnou nádrž na vodu. Posléze ale asi přes přívlastek „lázně bazénové“²⁶ označující zařízení disponující také bazénem k plavání byl pojem zobecněn na všechna uměle vybudovaná zařízení sloužící plavání, zejména, ale nikoli výlučně, interiérová viz „zimní bazén“ a „krytý

20 Viz například Antonín Wiesner, *Studené a teplé lázně v Československu jejich dějiny a zdravotní význam*, Nakladatelství J. Otto, společnost s r.o., Praha 1926, str. 3-25

21 Viz například Václav Kolář, *Stavba lázní a koupališť*, Česká matice technická, Praha 1936, str. 30-51

22 Viz například Václav Kolář, (pozn. 21), str. 30-51

23 Viz například Jindřich Švejcar, *Hygiena očišťovacích lázní*, *Plyn a voda* XI, 1931, str. 30-32

24 Andrea Turjanicová, (pozn. 6), str. 14-18

25 Respektive basén, viz většina uváděných zdrojů ještě ve 30. letech, zde pro konzistenci uváděno paušálně současným bazénem.

26 Viz například Jindřich Švejcar, (pozn. 23), str. 30-32

bazén“. Svůj původní význam pro nádrž s vodou ale nikdy neztratil, proto se dnes můžeme s bazénem setkat na koupališti, na plovárně ale i v budově nesoucí označení bazén.

Poslední pojem, se kterým je třeba se vypořádat, je plavecký stadion, který poměrně úzce vymezuje pouze zařízení převážně nebo výlučně sportovní, kde mohou být sportovní podniky nejenom pořádány ale i sledovány, a tudíž jsou divácké tribuny většinou jeho neoddělitelnou součástí. Častěji, než u jiných zařízení, se zde vyskytují také startovní bloky, skokanské věže a případně s nimi související samostatný bazén. Jelikož se plavání jako organizovaný sport pomalu rozvíjelo až od druhé poloviny 19. století a na program olympijských her bylo poprvé zařazeno až 1896, je termín plavecký stadion záležitostí převážně 20. století.²⁷

Vzhledem k primárnímu zájmu o plavecký stadion budeme sledovat především zařízení, jejichž funkce je sportovní²⁸ a případně rekreační, od společné historie se zařízeními s funkcí spíše zdravotní a hygienickou jsou ovšem oddělitelné jen částečně. Čemu se vzhledem k ideové vzdálenosti naopak zcela vyhneme, jsou lázně náboženské a rituální.

1.2 Historie a vývoj stavebního typu

Propojení vody a lidských sídel je naprosto esenciální a nakládání s vodou a její distribucí je spojené už se starověkými počátky budování měst. Lázně jako prostory budované pro očištnou koupel známe již z paláců na Krétě a archaického Řecka z období konce třetího a první poloviny druhého tisíciletí před naším letopočtem.²⁹ Klasické civilizace řecké a římské jsou svou schopností hospodařit s vodou přímo proslulé, jak dokládají pozůstatky akvaduktů, cisteren stejně jako lázní a therem, které se krom své technické pozoruhodnosti vyznačují i kvalitami uměleckými. Řecké lázně spojené s gymnasiony i římské thermy s množstvím bazénů a lázní s různou teplotou vody i účelem, sloužící krom očištění a prostoru ke

27 Navíc na prvních olympijských hrách se závod konal v moři, na dalších v Seině a teprve roku 1908 na regulérní dráze. Alex Hofbauer – Václav Kolátor, (pozn. 7), str. 34-40

28 Respektive i funkce branné, kterou chápeme stejně, jako sportovní, takovou funkci zařízení, jehož účelem je výuka a trénink vodních sportů orientovaný na výkon.

29 Zdeňka Lhotáková – Klára Trnková, *Bazény: kompletní průvodce*, Computer Press, Brno 2011, ISBN 978-80-251-3655-3, str. 8-12

společenské aktivitě, jednoznačně představovaly prostor i k aktivitě sportovní.³⁰ Funkcí ale i skladbou prostor se tak od moderních bazénů či akvaparků lišily podstatně méně než některé typové mezifáze, které budeme sledovat.

Středověk je typicky spojován s úpadkem zájmu o kulturu fyzickou a tím pádem i o lázeňství. Navzdory tomuto častému zjednodušení³¹, jde o úpadek relativní, zejména ve vztahu k vysokým standardům antickým. Zmínek o lázních panovnických ale i městských nebo o lázních založených kláštery máme jenom na našem území dostatek po celé období středověku i renesance.³² Bohužel ve spojitosti s potenciálem veřejných lázní usnadňovat šíření některých nemocí ale skutečně docházelo k jejich periodickému rušení či přinejmenším k poklesu zájmu o jejich užívání.³³ O podobě lázní z toho období máme ale i přes svědectví některých uměleckých děl představu spíše schematickou.³⁴ I tak ale můžeme konstatovat, že převažující funkce lázní byla očištná nebo léčebná a to i na územích, zejména blízkého východu, kde byla návaznost na antické lázeňství těsnější.^{35 36} Za období, kdy byl vztah ke koupání nejzdrženlivější, můžeme označit 17. století. Mimo anekdotické zkazky o hygienických návycích šlechty³⁷, jsou typickými argumenty na podporu tohoto tvrzení dobové předsudky vůči účinkům vody na

30 Značná zkratka v textu opomíjí skutečnost, že ne veškeré římské lázně byly thermami, kterýžto termín vztahujeme na rozsáhlejší komplexy, především ale vybavené technologií ohřívání vody a vzduchu pomocí dvojité stěny. Václav Kolář, *Stavba lázní a koupališť*, Česká matice technická, Praha 1936, str. 5-29

31 Například Vlasta Loutocká – Petr Czajkowski, *Obnova bazénů z meziválečného období*, Národní památkový ústav: edice odborné a metodické publikace, Brno 2016, str. 8

32 Viz například Viz například Antonín Wiesner, (pozn. 20), str. 25-60

33 Alex Hofbauer – Václav Kolátor, (pozn. 7), str. 5-9

34 Viz obrazová příloha Koupající se muži – Albrecht Dürer, cca 1520 a Otevřený bazén v lázních Plombières (1553) via Dějiny lázeňství v obrazech v pohledu lékařském a kulturně historickém ze sbírek MUDr. Vladimíra Křížka, CSc., Výstavní prostory kulturního a společenského střediska Dům Chopin – Mariánské lázně 1980

35 Václav Kolář, (pozn. 21), str. 5-23

36 Znalost plavání je zmiňována jako nutná součást „rytířských dovedností“, kterou ale pro změnu sotva můžeme spojovat s nějakým stavebním typem. Václav Kolář, (pozn. 21), str. 4

37 Nejčastěji na účet Ludvíka XIV. ale i dalších. Alex Hofbauer – Václav Kolátor, (pozn. 7), str. 5-9

lidský organismus³⁸ a vůči nahotě, a tudíž i jisté nemravnosti s koupáním spojené³⁹. Spíše o neznalosti, než znalosti plavání svědčí také publikace traktátů⁴⁰, které čtenáře do plavání zasvěcují.

Období, ve kterém opět můžeme sledovat podobu zařízení určených k pobytu ve vodě, začíná přibližně v polovině 18. století, kdy se také rozvíjí zájem o plavání jako sportovní praktiku⁴¹. První plovoucí lázně byly založeny doktorem Pointevinem roku 1760 na Seině, poskytovaly teplé lázně a sprchy na zakotvené speciálně upravené lodi.⁴² Podobné byly vzápětí založeny 1774 ve Frankfurtu nad Mohanem, 1777 Mannheimu a 1781 také ve Vídni. Díky spisu *Vom Gebrauche der kalten Bäder*, ve kterém jejich zakladatel Pascal Joseph Ferro obhajoval jejich prospěšnost, známe z grafiky také jejich podobu. Jednalo se o dvě velké dřevěné boudy plovoucí na vorech, ukrývající řadu převlékacích kabin, z nichž z každé byl přístup do ponořeného dřevěného koše, v němž se koupající mohl usadit. Uplatnění podobné technologie pro stavbu lázní určených i k plavání a nikoli už pouze ke koupeli na sebe nenechalo dlouho čekat. Barthélémy Turquin v roce 1796 na Seině instaloval plovoucí lázně nesoucí označení *École royal de station*, tedy „škola plavání“ které samo o sobě označuje posun v účelu. Podnik převzal jeho zeť Deligny, který postavil lázně na plavidle o rozměrech 106 na 30 metrů, jenž byly částečně podpírány také dřevěnými piloty. K těmto lázním náleželo i na pontonech umístěné zázemí s převlékacími kabinami, královským apartmá, kavárnou, restaurací, etc.⁴³

³⁸ Například Vlasta Loutocká – Petr Czajkowský, (pozn. 31), str. 10 a Robert Šrek, Občanská plovárna v Praze In: Rostislav Švácha ed., *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5 str. 30

³⁹ Antonín Wiesner, (pozn. 20), str. 4-5

⁴⁰ Například Melchisédech Thévenot, *L'art de nager, démontré par figures, avec des avis pour se baigner utilement*, nakl. Thomas Moette, Paris 1696

⁴¹ Antonín Wiesner, (pozn. 20), str. 4-5

⁴² Thomas A. P. van Leeuwen, (pozn. 5), str. 20-22

⁴³ Ibidem, str. 20-22

Říční lázně v Praze byly postaveny roku 1809⁴⁴, tedy jako jedny z prvních⁴⁵ ve střední Evropě. Jejich konstrukci u levého břehu, přibližně pod dnešní Strakovou akademií, nadnášely dvě lodě⁴⁶. Tyto lázně založené jako *C. a k. učiliště plavby*⁴⁷ rakouským vojenským hejtmanem Ernstem von Pfuel jsou typickým příkladem dobové provázanosti rozvoje plavání a armády, která si uvědomila důležitost plaveckého výcviku vojska. Armádou zřizované lázně ale nebyly určené výhradně pro vojsko, často je mohli navštěvovat i civilisté, v Praze například o nedělích.⁴⁸ V létě 1813 byla ve Vídni založena maršálem Franzem von Schulzigem a plukovníkem Bentheim-Steifurthem *Kaiserliche und Königliche Militärschwimmschule*. Její podoba, nám dnes známá z akvarelu Jacoba Alta, následně ovlivnila třeba lázně *Henri IV* a další přestavbu původních Turquinových lázní v Paříži. Opakující se skladba představovala velký bazén⁴⁹, ze všech stran obklopený úspornou dřevěnou architekturou vlastního zázemí, tvořeného především řadami převlékacích kabin s dřevěným mostem klenoucím se nad středem bazénu. V případě Vídne byla konstrukce nesena několika menšími čluny. Prostor bazénu ohraničovala ponorná konstrukce z dřevěných latí. Vojenská plavecká zařízení vznikala vzápětí i jinde, například 1817 *Militärschwimmanstalt* v Berlíně a 1831 *Militärschwimmschule* v rakouském Badenu. V Badenu se ovšem nejedná o podobné říční lázně, ale o pravděpodobně první zahloubený betonový plavecký bazén, který je napájen termálním pramenem, tento typ bazénu přitom začne všeobecně převládat až přibližně o sto let později.

Ve venkovních plovárnách budou říční lázně⁵⁰ nad zděnými bazény dominovat ještě dlouho, v krytých plovárnách se ale začnou uplatňovat už od poloviny 19. století poměrně široce. Vliv na rozvoj výstavby měly nové zákony o veřejných lázních⁵¹, jež v zemích západní Evropy nařizovaly jejich výstavbu ve

⁴⁴ Jiří Kouba, Vojenská plovárna v Praze, *Bazén & sauna* 7/8 2006, str. 28-31

⁴⁵ Toto prvenství je samozřejmě relativní, nejednalo se o první lázeňské zařízení na Vltavě vůbec ale o první určené primárně pro výuku a výcvik plavání.

⁴⁶ Markéta Svobodová, (pozn. 4), str. 351-368

⁴⁷ Znamé ale spíš po názvem Vojenská plovárna.

⁴⁸ Jiří Kouba, (pozn. 44), str. 28-31

⁴⁹ Zde ve smyslu ohrazené ale nikoli vodotěsné nádrže.

⁵⁰ V druhé polovině 19. století vzniklo v Praze množství občanských plováren: Malá strana, Štvanice, Smíchov a Žofín. Markéta Svobodová, (pozn. 4), s. 351-368

⁵¹ 1846 Anglie, 1850 Francie, 1854 Belgie atd. Hofbauer – Kolátor, (pozn. 7) str. 5-9

všech větších městech. Typologii lázní určených pro širokou veřejnost lze zobecnit na členité stavby s vanovými nebo sprchovými kóji ale i bazénem či bazény, svlékárny společnými nebo v kabinách kolem bazénu a individuálními prádelnami či jednou centrální.⁵² Zároveň se objevuje i jejich honosnější obdoba, jejíž typická dispozice je založená na velkém bazénu umístěném ve vysoké hale nejčastěji se zaklenutou střechou, která je zároveň částečně prosvětlena. Bazén obíhají převlékácké kabiny a to, jak na jeho úrovni, tak i na patrovém ochozu.⁵³ Na rozdíl od realizací toho typu například v Rakousku – lázně Dianabad postavené ve Vídni roku 1842 – se u nás takovéto kryté lázně staví až na počátku následujícího století – Městské lázně v Liberci a v Ústí nad Labem, obě od Petra Paula Branga z let 1902 a 1905-1908.⁵⁴ V době vzniku nejstarších krytých bazénů bylo v Praze roku 1941 podle projektu Josefa Krannerera vystavěno klasicistní zázemí Občanské plovárny, které bylo proti starším primitivním typům na plovoucích pontonech vybudováno na břehu.⁵⁵

K již tak bohaté škále lázeňských zařízení přibývají na počátku nového století také lázně umístěné v jádrové městské zástavbě. Příkladem mohou být lázně na Žižkově přestavěné z Obecního domu Jindřichem Motejlem v letech 1902-1903 nebo soukromé lázně umístěné v suterénu paláce Koruna, vybudované podle projektu Antonína Pfeiffera v letech 1911-1914.⁵⁶ Umisťování bazénů do suterénu se následně stane běžnou praxí, v Praze je jedním z prvních příkladů úprava Michnova paláce pro potřeby Sokola, kterou realizoval František Krásný v letech 1922-1925.⁵⁷ Vznik nových typů ale neznačí úbytek

⁵² Viz dělnické lázně v Liverpoolu Václav Kolář, (pozn. 21), obr. příloha.

⁵³ Zajímavostí je, že tento typ prostoru s ochozem v patře dříve sloužící jednoduše pro umístění většího počtu převlékacích kabin přetrvával i dlouho poté co se tento typ převlékáren přestal používat. Viz například Městské lázně v Hradci Králové či Lázně v Kasselu via Kolář, (pozn. 21), obr. příloha.

⁵⁴ Markéta Svobodová, (pozn. 4), s. 351-368

⁵⁵ Novými převlékacími halami resp. halou na místě původních kabin, protože z finančních důvodů byla vystavěna jenom jedna, je o více než třicet let později doplnili Ernst Christen a Bohumil Tesař, který jeho projekt upravil. Robert Šrek, (pozn. 38), str. 30

⁵⁶ Markéta Svobodová, (pozn. 4), s. 351-368

⁵⁷ Markéta Svobodová, Tyršův dům v Praze In: Rostislav Švácha ed., *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 130

oblíbenosti nebo četnosti typů již ověřených, dále jsou zakládány říční lázně třeba na Zbraslavi či v Podolí.⁵⁸

K největšímu rozkvětu plavectví, a tudíž i výstavby bazénů u nás ale dochází ve 20. a 30. letech dvacátého století. Zájem o sport, živený i rozrůstáním Sokola a rozšířením jeho aktivit o další sporty mimo gymnastický tělocvik, z něj činil předmět společenské diskuze a do jisté míry i zájem státu. Zejména Sokol ale i stát se podílely na výstavbě množství nových sportovních zařízení, které ve 20. letech představovaly širokou paletu stylových projevů. Alespoň ve stavbách českých architektů ale postupně převládl názor puristicko-funkcionalistický, který se snoubil také se zapojením železobetonu a jiných moderních technologií do sportovních staveb.⁵⁹ Zároveň byla klasická dobová teoretická terminologie vztahována i na sportovní zařízení, viz. fráze „lázně jako továrny na mytí“⁶⁰ nebo „tělocvična je dílna na zdraví“⁶¹. Uplatnění funkcionalistického názoru⁶² se nabízelo při stavbě lázeňských zařízení o to spíše, že aplikace požadavků na hygienu, dostatečné osvětlení a provětrání zde byla z povahy typu snazší, než u výstavby obytné. Důraz na výstavbu dostatku lázní, kde by, řečeno dobovým slovníkem, mohli návštěvníci mimo koupele profitovat také z lázně sluneční a vzduchové⁶³ byl také akcentován jako budování luxusu demokraticky dostupného širokým vrstvám. I přes obtížnost typového zobecnění množících se realizací můžeme konstatovat časté uplatňování maximálního prosklení jedné ze stěn na delší straně krytého bazénu a ideálně i její otevíratelnost směrem do exteriéru⁶⁴, zároveň se zjednodušováním interiéru samotné bazénové haly, kde už většinou

⁵⁸ Jiří Kouba, Prám Antonínův aneb říční lázně na Zbraslavi, *Bazén & sauna* 3/4 2008 str. 24-25, Jiří Kouba, žluté lázně ústav pro léčbu nudy, *Bazén & sauna* 5/6 2005, str. 18-21

⁵⁹ Rostislav Švácha, Sport v Československé republice, In: Rostislav Švácha ed., *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 110-122

⁶⁰ K. Werstadt, Hlavní zásady pro výstavbu moderních lázní, *Plyn a voda* XI, 1931, str. 28-30

⁶¹ Ferdinand Balcárek – Karel Kopp, Tělovýchovné středisko dneška, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 183-184

⁶² Míra teoretické reflexe stavby koupališť a bazénů sice nebyla srovnatelná s pozorností, která byla věnována obytné výstavbě, přesto ale prostor, který jí byl věnován nejen na ploše architektonických časopisů, není zanedbatelný. Jak již podrobně rozebrala Andrea Turjanicová ve své diplomní práci, jednou z nejpłodnějších osobností na tomto poli byl architekt a autor četných realizací plováren Viktor Kolátor, na nějž je i zde často odkazováno. Menší měrou se také ke sportovním stavbám vyjadřoval Stanislav Semrád a samozřejmě také realizující architekti jako Karel Řepa nebo Bohuslav Fuchs.

⁶³ Například Václav Kolář, (pozn. 21), str. 30-51

⁶⁴ Ideálními realizacemi s otevíratelnou stěnou jsou například městské lázně ve Frankfurtu n. M. (Martin Elsasser, Městské lázně ve Frankfurtu n. M., 1928) nebo v Rakouském Semmeringu. U nás asi nejdůslednější realizací jsou Schichtovy lázně ve Střekově (Paul Brockardt, Schichtovy lázně ve Střekově, 1930), koupaliště Eva v Piešťanech a Městské lázně v Hradci

chybí převlékací kabiny a dekor postupně vytlačily ideálně omyvatelné materiály. U přírodních koupališť, které nad krytými bazény početně i nadále zásadně převažují, se často uplatňuje jednoduchá budova zázemí provedená nezřídka ve dřevě, a to jak ve formách funkcionalistických⁶⁵, tak i tradičnějších⁶⁶. Frekventovaným rysem venkovních koupališť jsou také bazény o velmi rozsáhlé ploše⁶⁷, případě větší počet bazénů obvykle rozdělených pro plavce a neplavce⁶⁸. Posledním z krátkého výčtu rysů, které by nebylo radno opomenout, jsou skokanské můstky, drobný architektonický prvek, tím frekventovanější, čím více jsou koupaliště zaměřena na vskutku sportovní plavání, které jsou ale často příležitostí k nejodvážnějšímu uplatnění pokrokové formy⁶⁹.

V podobném duchu, i když omezené míře, pokračovali často tiž architekti v navrhování bazénů a koupališť i ve čtyřicátých letech⁷⁰. Proměně, kterou výstavbu sportovních zařízení ovlivnilo sdružení tělovýchovy po roce 1948 a příkladům realizací z 50. a 60. let už se budeme věnovat přímo v kontextu podolského stadionu.

1.3 Cesta k pražskému plaveckému stadionu

První sportovní klub věnující se organizovanému plavání byl A. C. Sparta, jehož plavecký oddíl byl založen 1893, první závody na Vltavě klub zorganizoval 1895. Nejstarší klub, zaměřený výhradně na

Králové se tomu značným prosklením a částečnou otevíratelností blíží (Václav Kolátor, František Wimmer, Andreas Szonyi, koupaliště Eva v Piešťanech 1933-34, Oldřich Liska, Městské lázně v Hradci Králové, 1931–1933) systém posunovatelné střechy a jižní stěny nakonec nebyl realizován na koupališti ve Zlíně (Vladimír Karfík, Městské koupaliště ve Zlíně, 1938). Odlišné kvality prostoru produkuje taktéž oblíbené umístění bazénů do suterénů viz například 1933 AXA, Václav Pilec, bazén AXA, 1933 a František Marek, Zbyněk Jirsák a Václav Vejrych, Vinohradská sokolovna bazén, 1936-1938 Markéta Svobodová, (pozn. 4), s. 351-368

⁶⁵ Např. Arch. Moučka, Městské koupaliště v Moravské Ostravě-Hulvákách, 1929, F. A. Libra, koupaliště v Heřmanově Městci (Konopáč), 1933, Václav Kolátor, koupaliště ve Volyni, 1939–1941, Václav Kolátor, koupaliště v České Třebové, 1937-1938. Andrea Turjanicová, (pozn. 6), obr. přílohy č. 55-58, 18, X, 89

⁶⁶ Např. Karel Bachura, koupaliště Dachovec u Hořic v Podkrkonoší, 1924-1925 nebo Městské lázně v Mšeně, 1931-1932 Andrea Turjanicová, (pozn. 6), obr. přílohy č. 62-64 a 9

⁶⁷ Ing. Neumann, Tyršovo koupaliště ve Dvoře Králové nad Labem, 1931–1933, Otto Reichner, Městské koupaliště v Opavě, 1930–1931 Andrea Turjanicová, (pozn. 6), obr. přílohy č. 13 a 14

⁶⁸ U menších krytých bazénů je tento požadavek řešen pouze dočasným přepažením bazénu s klesajícím profilem dna.

⁶⁹ Václav Kolátor, skokanská věž, plavecký stadion Českého plaveckého klubu, 1929–1930 Andrea Turjanicová, (pozn. 6), obr. přílohy č. XII

⁷⁰ Václav Kolátor, koupaliště v Litomyšli, 1947 Andrea Turjanicová, (pozn. 6), obr. přílohy č. 90

vodní sporty, byl S. K. Podolí založený 1910. V nejbližších letech jim na poli organizovaného plaveckého sportu dělaly společnost pouze plavecké oddíly ČVK Brno a S. K. Slávia. Výrazně se počet klubů rozšířil až v roce 1918. V téže roce došlo také k založení Československého amatérského plaveckého svazu jako ústřední organizace, která mohla československé plavectví reprezentovat na mezinárodní úrovni a organizovat zásadní sportovní podniky, jako republiková mistrovství pořádaná od roku 1919 u Císařské louky.⁷¹ Mimo propagaci plaveckého sportu a snahy o zavedení povinné výuky plavání ve školách bylo cílem svazu zasazovat se o rozvoj a zmnožení sportovišť.⁷² Krom zájmu na výstavbě bazénů obecně byla pochopitelnou snahou svazu také výstavba bazénu, vhodného pro pořádání oficiálních soutěží, kde by je zároveň mohlo sledovat publikum, tedy plaveckého stadionu⁷³. Jelikož stavba stadionu je podnik o poznání komplikovanější než stavba pouze rekreačního koupaliště a podolský plavecký stadion nebyl ani prvním stadionem v Praze, bude přínosné podniknout exkurz po záměrech a projektech na výstavbu stadionu, které mu předcházely.

Nároky na bazén, jenž může sloužit k pořádání plaveckých závodů, se v prvé řadě odvíjí od počtu a délky drah. Drah musí být nejméně šest o šířce alespoň 2 metry, délka bazénu musí být sudým násobkem 25 metrů. Minimální možné rozměry jsou tedy 12 x 25 metrů, za téměř ideální lze považovat 18 x 50 resp. 20 nebo 22 x 50 metrů při 8 drahách. Bazén o délce 100 metrů již není optimální pro svou nepřehlednost. Zásadním předpokladem závodního bazénu jsou také tribuny umístěné alespoň po delší straně bazénu. Na plaveckém stadionu mohou být umístěny i zařízení pro další plavecké sporty jako skokanské můstky a brány na vodní pólo, obě opět orientované k divákům bokem.⁷⁴ Co tedy dosavadním koupalištím scházelo, aby mohly plnit funkci stadionu, je především adekvátní divácké zázemí.

⁷¹ Erwin Mahr, Plavání, in: Emanuel Bosák ed. et al., *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. 1. díl, Příspěvek k historii československého organizovaného sportovního hnutí*, Olympia, Praha 1969, str. 230-236

⁷² <http://www.sportovnilisty.cz/nejstarsi-historie-plaveckych-sportu-v-cechach/>, vyhledáno 14.6.2018

⁷³ Mimo stadionu byl pro rozvoj plaveckého sportu také nutný závodní bazén krytý, který by umožňoval celoroční přípravu. První takový vznikl v roce 1927 v lázních Okresní nemocenské pojišťovny v Praze II. v Klimentské ulici od Bohumila Hübschmanna a Františka Roitha, který ovšem neměl patřičný prostor pro diváky.

⁷⁴ Alex Hofbauer – Václav Kolátor, (pozn. 7), str. 34-40

Roku 1924 Valná hromada svazu údajně diskutovala o propůjčení Štvanického ostrova k výstavbě plaveckého stadionu, žádný konkrétní projekt nebo soutěž se s tím ovšem nepojí.⁷⁵ Za první záměr sportovního areálu, jehož součástí měl být také stadion plavecký, můžeme nejspíše považovat projekt Aloise Dryáka na Státní ústav tělovýchovný v Podolí z roku 1925. Velký atletický stadion a další sportoviště jsou podle situačního plánu umístěny na výběžku Kavčích hor a Podolským profilem sestupuje rozměry i koncepcí impozantní schodiště směrem na nábřeží, kde by se nacházely další části areálu a mezi nimi i plavecký stadion. Situace naznačuje jeho velkorysé řešení, bazén by pravděpodobně měl alespoň sto metrů a celou jeho východní stranu by lemovala tribuna, z které by se tak zároveň nabízel přes bazén i pohled na řeku.⁷⁶ Projekt nebyl realizován a na základě situačního plánu lze sotva vyvozovat něco dalšího, plánované umístění pouhé desítky metrů od stávajícího stadionu nám ale neumožnilo jej opomenout.⁷⁷

Dalším významným stavebním záměrem, jehož součástí měl být také plavecký stadion, byla soutěž na „všesportovní areál v Bráníku“. Alespoň u některých soutěžních návrhů již také budeme moci blíže pozorovat názory na jeho možnou podobu.

1.3.1 Soutěž na všesportovní stadion v Bráníku

V roce 1928 vyhlásila Státní regulační komise soutěž na tzv. všesportovní areál v Bráníku.⁷⁸ Jednalo se o záměr výstavby sportovišť, které by svým rozsahem mohlo sloužit i k pořádání olympijského klání.⁷⁹ Areál se měl rozkládat na podlouhlém pozemku na vltavském břehu v úrovni dnešního Branického mostu. Projekty do něj měly umístit hlavní závodíště, plavecký stadion, těžkoatletický stadion, tenisové kurty, fotbalové hřiště a stadion pro ženský sport a zároveň vyřešit pěší a automobilovou obsluhu i přístup od železnice. Realizovat takto bohatý stavební program na pozemku omezeném z jedné

⁷⁵ Markéta Svobodová zároveň upozorňuje na projekt Františka Roitha na sportovní areál umístěný na Štvanici z roku 1907, jeho součástí měly ovšem být pouze lázně nikoli bazén. Ani projekt všesportovního areálu od Jana Mentbergra, Karla Polívky a Vlastimila Brožka z roku 1925 nepočítal se stadionem ale pouze s klasickým bazénem. Markéta Svobodová, (pozn. 4), s. 351-368

⁷⁶ Za předpokladu, že stavba na situačním plánu umístěná na řece představuje plovárnu či molo a byla by tak poměrně nízká.

⁷⁷ Jan E. Svoboda, Jindřich Noll, Ester Havlová, *Praha 1919-1940. Kapitoly o meziválečné architektuře*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, ISBN 80-7277-019-5, str. 187-199

⁷⁸ V současnosti používaný název Braník je mladší než popisovaná soutěž.

⁷⁹ Rostislav Švácha, (pozn. 59), str. 110-122

strany nepřeložitelnou nábrežní komunikací a z druhé strany linií průtočného profilu řeky nebyl jednoduchý úkol. Prostorové řešení zadání bylo ve výsledku stěžejním problémem, jenž byl soutěžním návrhům vytýkán.

Odevzdaných projektů bylo patnáct, první cena udělena nebyla, druhá cena byla shodně udělena projektům „Olymp“ Františka Antonína Libry a „191.527“ dvojice Jiří Smolík a Josef Štěpánek. Projekt „191.527“ byl pak nejčastěji shledáván jako nejvhodnější k realizaci, přestože vhodnou orientaci sportovišť v jejich projektu vykupuje zmenšení divácké kapacity stadionu. Odměněný projekt Jaromíra Krejčara „Slunce“ byl vyzdvihován pro výtvarné kvality návrhu i pro snahu o vhodnou orientaci hlavního stadionu, kvůli ní ale zasáhl hluboko do průtočného profilu řeky a nemohl být proto oceněn. Záměr stadion podle Krejčarova projektu umístit na Letné, jak navrhoval Československý všesportovní svaz ve své reflexi soutěže, zavrhl Oldřich Starý a realizace takového nápadu se naštěstí nikdo neujal.⁸⁰ Výsledky soutěže trefně shrnul J. K. Říha konstatováním, že z postupu zúčastněných i výroku poroty nelze mítí dojem, že by mohly vést k realizaci větší než průměrné kvality.⁸¹

Plavecký stadion pochopitelně nebyl v centru pozornosti těch, kteří výsledky soutěže hodnotili. Z publikovaných obrazových materiálů, zobrazujících především celkovou situaci, tak můžeme učinit pouze několik poznatků. A to, že všeobecně nevhodná nebo vyloženě špatná orientace vůči světovým stranám, jaká byla vyčítána hlavním stadionům, týká se také těch plaveckých. Doporučovaná osa od severu k jihu⁸² je tak k vidění pouze na návrhu „191.527“. Jaromír Krejcar, který pečlivě natočil hlavní stadion, bazén sice orientovat ve směru východ-západ, ale potenciální problém s osvětlením alespoň částečně kompenzoval řešením tribun. Bližší pohled na podobu plaveckého stadionu nám poskytují pouze tyto dva návrhy⁸³.

Plavecký stadion podle Jaromíra Krejčara měla obklopit poměrně vysoká tribuna, a to rovnou ze tří stran, z jihu, severu i východu. Jak již bylo řečeno, tato orientace je sice v rozporu s teoretickou poučkou, vynechání západní tribuny by ale v tomto případě uspokojivě řešilo odpolední osvětlení

⁸⁰ Oldřich Starý, Poznámky k soutěži na stadion v Bráníku u Prahy, *Stavba VIII.* 1929-1930, str. 33-46

⁸¹ J. K. Říha, K soutěži na všesportovní areál v Bráníku, *Stavba VIII.* 1929-1930, str. 77-83

⁸² Alex Hofbauer – Václav Kolátor, (pozn. 7), str. 34-40

⁸³ Pochopitelně, protože byly v ohnisku zájmu hodnotitelů a bylo k nim tak publikováno více obrazového doprovodu nikoli proto, že by další projekty jejich podobu neřešily. K projektu Librovi sice byl publikován i perspektivní pohled, v závislosti na grafickém pojetí ale prakticky nečitelný.

alespoň, co se vrženého stínu na bazén týče, možnost odpoledního oslnění by však už byla méně vhodná pro plavce a zejména hráče vodního póla. Tribuny jsou neseny plnou konstrukcí pouze ve své nižší etáži, jejich vyšší část je pak podpírána štíhlými pilíři, vedle umístěný tenisový dvorec je konstruován téměř identicky. Západní stranu bazénů lemuje nízká budova se dvěma kubickými pavilony v nároží. Estetika Krejcarova návrhu se patrně měla omezit na jakousi funkční prostotu, mimo výtvarného působení je v porovnání s ostatními i ona funkčnost relativně přesvědčivá.

V návrhu Smolíka a Štěpánka je provázaná konstrukce plaveckého stadionu a tenisových kurtů umístěná nejenom v centru areálu ale také výrazově je z jimi navrhovaných staveb nejpozoruhodnější. Celek je komponován do podoby vlny, která začíná jižní tribunou stadionu, za bazénem se opět vynořuje jako tribuna severní a překlápí se křivkou přes volné prostranství do jižní tribuny kurtů a vrcholí v jejich tribuně severní. Vzniklý klenutý prostor pod tribunou měl sloužit jako „kryt pro obecnost“⁸⁴. Tento klenutý dóm je zároveň situován tak, že odhaluje jistou nedořešenost vnitřních komunikací areálu, průchod pod ním, k němuž směřuje i alej, totiž míří odnikud nikam. Nepřehlédnutelnou podobnost parabolické konstrukce tribun s využitím prostoru pod nimi s realizací Podzemního podolského stadionu, i když zde, řekněme, způsobem méně důsledným⁸⁵, konstatovala už Markéta Svobodová.⁸⁶

1.3.2 Plavecký stadion Českého plaveckého klubu

Využití území pod Barrandovskými terasami pro sportovní účely navrhl už Max Urban, autor vyhlídkové restaurace na barrandovských terasách a projektu na výstavbu barrandovské zahradní čtvrti, který by na něj umístil tenisové kurty. Stavebník barrandovského projektu Václav Havel naopak uvažoval právě o plaveckém bazénu. Hamouzová připomněla jako paralelu umístění lázní v blízkosti výletní restaurace kalifornský Cliff House, jenž inspiroval výstavbu Barrandovských teras, a který i prostorovou kompozicí s výletní restaurací na skále, na jejímž úpatí se nacházejí lázně, opravdu dobře koresponduje.⁸⁷

⁸⁴ Nejspíše před případným nepříznivým počasím, z kresby je patrná žebrová konstrukce, která ale měla být pravděpodobně zasklená.

⁸⁵ Těžko se zbavit dojmu, že deklarovaná funkce úkrytu pouze „ospravedlňuje“ prvek formálně působivý.

⁸⁶ Markéta Svobodová, (pozn. 4), str. 351-368

⁸⁷ Iveta Hamouzová, Zahradní město Barrandov. Vznik a vývoj pražské čtvrti v meziválečném období (diplomní práce), Katedra občanské výchovy a filozofie Pedf UK, Praha 2008, str. 63-65

Pro rekreační sportoviště si území na dohled od Barrandovských teras vyhlédl také architekt Vladimír Grégr. Na břehu řeky podle jeho projektu vzniklo několik hřišť a pláž, šatny, bufet a další zázemí byly umístěny na dvou zakotvených lodích⁸⁸. To vše jako „Sportovní sdružení pod Barrandovem“ Grégr zrealizoval v letech 1929-1930 vlastním nákladem. S blízkým stadionem oba podniky i přes podobnou náplň fungovaly v symbióze až do roku 1934, kdy Grégrovo zařízení zaniklo.⁸⁹

První, a do výstavby stadionu v Podolí zároveň jediný, pražský plavecký stadion byl v bývalém vápencovém lomu pod Barrandovskými terasami otevřen roku 1930. Stadion vybudoval Český plavecký klub na pozemku, který mu za tím účelem, po konzultaci proveditelnosti projektu s některými vybranými členy klubu - předsedou klubu O. Petřík s architekty Jaroslavem Kalvachem a Václavem Kolátorem a inženýrem Ladislavem Hauptmannem, nabídl jeho člen Václav Havel⁹⁰. Projekt vypracoval Václav Kolátor, jeho představy o reprezentativním plaveckém stadionu ale omezovala finanční situace klubu, který stavbu financoval z vlastních prostředků, za pomoci půjček, a nakonec s pouze velmi nízkou městskou subvencí.⁹¹ Hlavním důsledkem byla realizace budovy zázemí ve dřevě namísto železobetonu. Podle fotografií, které byly záhy po otevření stadionu publikovány⁹², lze také soudit, že výstavba zázemí se oproti bazénu opozdila⁹³.

I přes složité materiální podmínky výstavby však vznikla velmi elegantní budova zázemí. Stavba orientovaná paralelně s řekou vyrovnávala stoupající terén pozemku, a oddělovala areál stadionu od nábřeží. K řece měla tato podlouhlá kubická stavba téměř dvě plná podlaží, z úrovně bazénu se už po

⁸⁸ Turjanicová na základě fotografie spekuluje i o bazénu umístěném na lodi, což lze považovat za naprosto oprávněné. Andrea Turjanicová, (pozn. 6), v poznámce str. 31

⁸⁹ Iveta Hamouzová, (pozn. 87) str. 66

⁹⁰ Václav Havel byl členem klubu od jeho založení a sám sebe popsal jako zainteresovaného pozorovatele plaveckého sportu. Spolupracovat na výstavbě stadionu právě s klubem se ale rozhodl zejména kvůli tomu, že ten byl schopen od počátku do jeho realizace vložit podstatné vlastní prostředky. Václav Maria Havel, *Mé vzpomínky*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993, ISBN 80-7106-026-7, str. 306-309

Bratr majitele pozemku Miloš Havel byl zvolen za předsedu Českého plaveckého klubu 1930, tedy v roce, kdy byl již stadion uveden do provozu. Zásadní vliv na uskutečnění tohoto stavebního podniku z titulu jeho nové funkce tak spíše nepozorujeme. Na rozdíl od Markéty Svobodové, (pozn. 4), str. 359

⁹¹ Iveta Hamouzová, (pozn. 87), str. 63-65

⁹² Václav Kolátor: Plavecký stadion v Praze na Barrandově, *Stavba IX.* 1930-31, str. 167 (bez textu-bez autora)

⁹³ Respektive, že v době pořízení snímků ještě zcela evidentně vůbec nestála.

několika málo schodech stoupalo přímo do patra, které bylo směrem k bazénu otevřeno průběžnou, pergolou krytou terasou. Čelo objektu, kolem nějž vedla vstupní cesta do areálu, bylo ze všech třech stran uzavřeno stěnami plně prosklenými, za nimiž se nacházela restaurace⁹⁴. Pavilon měl také pobytovou terasu, která s největší pravděpodobností sloužila jako sluneční lázně.

Bazén barrandovského plaveckého stadionu byl orientován podle hloubkové osy lomu, tedy téměř severo-jižně. Ze severu a západu k bazénu přiléhaly náspové tribuny pro 3000 diváků, levné řešení, které nejspíše zároveň zužitkovalo materiál z výkopu bazénu, především ale působivě bazén provázalo s přírodní scénérií skalního masivu. Voda do bazénu byla čerpána z Vltavy a následně filtrována. Bazén měl rozměry 18 x 50 metrů, tedy standartní parametry pro závodní bazén o šesti drahách.⁹⁵ Profil dna klesal od hloubky jednoho až ke čtyřem metrům.⁹⁶ Na hlubším konci, tedy blíže k úpatí skály stál na východní straně skokanský můstek. Jeho poměrně netypické umístění z boku namísto v čele bazénu bylo jistě především reakcí na stísněné prostorové podmínky pozemku.

Právě skokanský můstek působící jako subtilní stavba-skulptura tvořený dvěma plošinami nesenými na jediném štíhlém dříku, obtáčeném vřetenovým schodištěm byl z celého stadionu nejčastěji fotografován a publikován. Dnes je bohužel také spolu s nádrží bazénu tím jediným, co ze stadionu zbylo. Stadion od počátku svého provozu zápolil s finančními problémy, budova zázemí roku 1934 vyhořela, kvůli svému umístění a napájení z Vltavy se dlouhodobě potýkal s nedostatečným osluněním a studenou vodou. V padesátých letech bazén navíc poškodil sesuv skalního masivu. Definitivně uzavřen byl stadion pod Barrandovskými terasami po sezóně 1965, tedy téhož roku, kdy byl úplně dostavěn a pro veřejnost otevřen kapacitnější a technicky lepším zázemím opatřený podolský stadion.⁹⁷

⁹⁴ Turjanicová (pozn. 6) str. 70

⁹⁵ Markéta Svobodová, (pozn. 4), str. 359, Respektive šířka drah byla dimenzována téměř nadstandardně.

⁹⁶ Turjanicová (pozn. 6) str. 69

⁹⁷ Turjanicová (pozn. 6), str. 71-73

2 Richard Ferdinand Podzemný

2.1 Život a dílo

Na Valašsku, konkrétně v obci Křivé⁹⁸ se Richard Ferdinand Podzemný narodil roku 1907. Vyrůstal patrně ve skromných poměrech rodiny s jedenácti dětmi. Po vzoru několika svých starších sourozenců⁹⁹ i on nastoupil po měšťanské škole na Státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Výuka na odborné škole v době kdy jí Podzemný navštěvoval měla mimořádně vysokou úroveň, jak se později ukázalo na množství talentů české architektury a výtvarného umění, které vchovala. Právě na budoucí architektky zde měl zásadní vliv profesor Josef Místecký, sám absolvent školy a posléze žák Josipa Plečnika a Jana Kotěry, který na škole vyučoval kreslení a navrhování. Mezi Podzemného spolužáky patřilo také několik jeho budoucích spolupracovníků, například Václav Hlinský, Karel Koželka a Antonín Tenzer¹⁰⁰. Pod vlivem profesora Místeckého se zde připravovali na budoucí studium architektury a posléze se sešli na pražské Uměleckoprůmyslové škole.¹⁰¹

Po absolvování školy v roce 1925 odešel Podzemný do Prahy, kde nejdříve pracoval v truhlářské dílně a posléze jako kreslič v ateliéru Čenka Vořecha.¹⁰² Při té příležitosti měl také proniknout do prostředí

⁹⁸ Obec tohoto názvu dnes neexistuje. Obcí Podlesí na jižním okraji Valašského Meziříčí však stále protéká Křivský potok, jehož pouze několik stovek metrů dlouhý tok snad přibližně vymezuje, kde se dříve mohla nacházet. Jako místo narození Podzemného je obec uváděna opakovaně, Karel Honzík, *Monografie o díle Richarda Podzemného* (nepublikovaný rukopis), str. 1, Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, svazek 2, nakl. Ivo Železný, Praha 2000, ISBN 80-237-3633-7, str. 290-291

⁹⁹ V Almanachu školy jsou uvedeni, kromě Richarda dva další absolventi jména Podzemný, 1914 Václav a 1921 Hubert, *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska* uvádí u Roberta Podzemného narozeného roku 1904, že absolvoval tutéž odbornou školu. Ani jeden z materiálů neuvádí rodinné vztahy, že se jedná o sourozence Richarda Podzemného, je ale velmi pravděpodobné. Honzík uvádí, že ze sourozenců Podzemných školu absolvovali čtyři. Jiří Demel – Josef Pastorčák, *Almanach k 120. výročí od založení odborného školství na Valašsku*, Nadace SPŠ stavební, Valašské Meziříčí 1994, str. 56, Josef Fabián (ed.) – Jiří Demel, *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska* Občanské sdružení Valašské Athény, VM 2000, ISBN 80-238-5704-5, str. 174, Karel Honzík, (pozn. 98), str. 2

¹⁰⁰ Hlinský nastoupil o rok později než Podzemný, Koželka a Tenzer o dva roky později. Honzík jmenuje ještě Františka a Rudolfa Jasenského, Bohumila Kupku a Jaroslava Vančuru, z nichž pouze Vančuru je možné najít v seznamu absolventů v almanachu školy. Karel Honzík, (pozn. 98), str. 2

¹⁰¹ Václav Hlinský, *Moje vzpomínka na odbornou školu dřevařskou ve Valašském Meziříčí*, in: Jiří Demel – Josef Pastorčák, (pozn. 99), str. 30

¹⁰² Zda si praxi našel Podzemný sám, nebo s pomocí prof. Místeckého nevíme, že ale své studenty do ateliérů zavedených architektů často doporučoval, je známo, viz. například stáž Antonína Tenzera v ateliéru Františka Lydie Gahury.

umělců, když stejně jako mnozí z nich bydlel v domě Umělecké besedy¹⁰³. Úspěšně složil přijímací zkoušku na Uměleckoprůmyslovou školu a v roce 1926 nastoupil do ateliéru profesora Pavla Janáka. Mezi spolužáky se kromě již zmiňovaných absolventů z Valašského Meziříčí¹⁰⁴ ¹⁰⁵ setká také se svými dalšími budoucími spolupracovníky Kamilem Ossendorffem a Antonínem Drábkem.¹⁰⁶

Honzík¹⁰⁷ mluví o vzájemném působení pedagoga na žáky a žáků na pedagoga, který se v polovině dvacátých let už po tak pestré tvůrčí dráze znovu odhodlá k proměně svého tvůrčího výrazu, a právě se svými studenty začíná po období dekorativního národního slohu objevovat funkcionalismus¹⁰⁸. Jeho zásluhou se také studenti mohli na vlastní oči poučit o vývoji a podobách architektury jiných zemí při četných cestách ateliéru do zahraničí. První, pro Janáka obzvláště přínosné, cesty do Holandska se odehrály ještě před Podzemného příchodem do ateliéru. Za doby svého studia se tam ale mohl podívat při opakované cestě, stejně jako do Itálie, opakovaně také do Německa, například při příležitosti výstavy bytové výstavby ve Weissenhofu, ale i do Francie, Švédska a Dánska.¹⁰⁹ Kromě toho pořádal ateliér i množství cest po Čechách, Moravě a Slovensku, kde se věnoval poznávání a zaměřování tradičních lokálních staveb.¹¹⁰ Již v průběhu studia se studenti úspěšně účastnili soutěží, které také nezřídka

¹⁰³ Honzík uvádí Brunnera, Hubáčka, Ladu, Rabase, Sedláčka a Zrzavého.

¹⁰⁴ Z již zmiňovaných spolužáků navštěvoval stejný ateliér pouze s K. Koželkou a A. Tenzerem, V. Hlinský studoval v ateliéru Otakara Novotného. Koželka – Prokop Toman, (pozn. 98), sv. 1, str. 548-549, Tenzer – Ibidem, sv. 2, str. 585, Hlinský – Prokop Toman, Ibidem, sv. 1, str. 334,

¹⁰⁵ Karel Honzík, (pozn. 98), str. 3. Velké zastoupení absolventů odborné školy z Valašského Meziříčí v Janákově ateliéru také koresponduje s jeho vyjádřením, že studenty odborných škol považuje oproti studentům středních škol za výrazně lépe připravené. Pavel Janák, *Architektura a škola, Architektura ČSR III*, 1941, str. 238-245 reprodukováno In: Norbert Kiesling, *Pavel Janák*, překlad Jitka Nešporová, Arbor Vitae, Řeznice 2011, ISBN 978-80-87164-38-9, str. 290-292

¹⁰⁶ Drábek – Prokop Toman, (pozn. 98), str. 173-174, Ossendorff – Ibidem, str. 231-232

¹⁰⁷ Karel Honzík, (pozn. 98), str. 3

¹⁰⁸ Tato zkratka ohledně vývoje tvorby Pavla Janáka je velmi zjednodušující, slouží pouze k ilustraci toho, že právě v polovině dvacátých let v jeho výtvarném názoru došlo k jedné ze zásadních proměn, což výrazně ovlivnilo směřování, k jakému své studenty vedl.

¹⁰⁹ Výčet školních cest Janákova ateliéru v době, kdy zde R. F. Podzemný studoval, zahrnoval podle Kieslinga ještě návštěvu Londýna v roce 1926. Honzík však Londýn mezi jeho zahraničními pobyty neuvádí. Norbert Kiesling, *Pavel Janák*, překlad Jitka Nešporová, Arbor Vitae, Řeznice 2011, ISBN 978-80-87164-38-9, str. 299-300

¹¹⁰ Pavel Janák, (pozn. 105), str. 290-292

vyhrávali nebo se v nich alespoň umísťovali¹¹¹. Přesto, že se jenom zlomek projektů vzešlých z těchto soutěží dočkal realizace, mladí architekti na svůj tvůrčí potenciál alespoň úspěšně upozornili. Studium na Umprum dokončil v roce 1931, ještě několik let zároveň s vlastní tvorbou působil nadále i v soukromém ateliéru Pavla Janáka. Teprve v roce 1935 si otevřel ateliér vlastní.¹¹²

Názor na směřování soudobé architektury si tříbil nejenom v soutěžích, ale také činností teoretickou, zejména členstvím v několika převážně levicových organizacích – Architektonické sekci Levé fronty, Svazu socialistických architektů a BAPS. Mimo to byl členem SVU Mánes či Skupiny olomouckých výtvarníků.¹¹³ Působil i v odborných periodikách jako člen redakčních kruhů, ve třicátých letech ve *Staviteli* a posléze v *Architektuře ČSR*¹¹⁴. Od roku 1939 měli s bývalým spolužákem Antonínem Tenzerem společný ateliér na pražských Vinohradech, neplodnější období jejich spolupráce začalo až poté, co jej po válce obnovili. V průběhu války se společně věnovali studiu lidové architektury, kterým je pověřil profesor Zdeněk Wirth z Akademie věd. Působil také v organizaci československých výtvarných umělců, která podporovala rodiny perzekvovaných umělců. Jednoho takového, spolužáka Rudolfa Jasenského¹¹⁵ u sebe dokonce skrýval.

Bezprostředně po válce se stal členem komunistické strany. Především se ale vrací ke spolupráci v ateliéru s Tenzerem a společně se mimo jiné účastní četných soutěží například na nemocniční zařízení nebo pro města v kraji svého mládí, Valašské Meziříčí a Vsetín. V roce 1950 vstupuje do socialistického sektoru a to nejdříve do Projekčního ateliéru Komunálního podniku hlavního města Prahy, který se postupně transformoval ve Státní ústav pro projektování výstavby hlavního města, a nakonec v Pražský projektový ústav.¹¹⁶ V prvních třech letech činnosti, nejspíše zásluhou Antonína

¹¹¹ V porotách, které jejich návrhy posuzovaly, nezřídka zasedal také jejich profesor Janák. Oldřich Starý a Ladislav Sutnar (ed.), *Nejmenší dům*, 18 projektů ze Soutěže československého díla na typ nejmenšího řadového a volného domu, Svaz československého díla, Praha 1931, str. 8, Soutěže, *Stavitel* XI, 1930, str. 58

¹¹² Prokop Toman, (pozn. 98), sv. 2, str. 290-291

¹¹³ Karel Honzík, (pozn. 98), str. 9

¹¹⁴ Václav Hlinský, Architekt Richard Podzemný, *Architektura ČSR* XLVI., 1987, str. 164-165

¹¹⁵ Rudolf Jasenský byl za svou odbojovou činnost popraven 2.5.1945 v Terezíně.

¹¹⁶ Karel Honzík, (pozn. 98), str. 9

Tenzera, fungoval družstevní formou, přidělované projekty tvořily jen část jejich práce a nadále sídlili na vinohradské adrese Kolínská 5.¹¹⁷

I v projektovém ateliéru se podílel na množství významných projektů, krom stadionu v Podolí třeba na výstavbě pražských nemocnic na Břevnově a v Motole nebo další fáze výstavby nových Lidic. Roku 1962 dostal jako první architekt vůbec titul zasloužilého umělce.¹¹⁸ Zemřel roku 1987 ve věku nedožitých osmdesáti let.

2.2 Vybrané projekty a realizace

Zasazovat dílo do kontextu tvorby autora, která ještě nikdy nebyla souhrnně popsána, není jednoduchá záležitost. Ze soupisu autorova díla je zřejmé, že se věnoval širokému spektru architektonických úkolů od pomníků po regulační plány měst a realizoval jak drobné stavby soukromé, tak i velké zakázky veřejné. Představeno zde bude pouze několik realizovaných i nerealizovaných projektů, které lze pro tvorbu R. F. Podzemného považovat za nejcharakterističtější, a které jsou ilustrací motivů prolínajících napříč jeho dílem a také projektů, v nichž měl příležitost navrhnout v nějaké formě plavecký bazén¹¹⁹ ještě před prací na stadionu v Podolí.

2.2.1 Město pro 10 000 obyvatel

Z prací ateliéru, které byly Janákovou zásluhou publikovány, stojí za zmínku zejména projekt na Město pro 10 000 obyvatel, úkol, který ateliér zpracovával v letech 1927-1928.¹²⁰ Podzemný se na něm podílel návrhem letních lázní a domů pro svobodné muže a ženy. Návrh na lázně je pro město s tímto počtem obyvatel patrně poněkud naddimenzován¹²¹. V projektu jsou vedle bazénu o délce alespoň 150 metrů k vidění také řádkově uspořádané budovy převlékárny, jejichž formální podobnost s letními šatnami u podolského stadionu pro nás bude zajímavá ještě dále, zde se jich však nachází šestinásobně

¹¹⁷ Klára Pučerová, (pozn. 3), str. 21-22

¹¹⁸ Václav Hlinský, Richard Podzemný zasloužilým umělcem, *Architektura ČSR XXI*, 1962, str. 532-533

¹¹⁹ Zde by jistě bylo příhodné věnovat se i projektu zmíněnému v soupisu díla – užší soutěži na městské lázně v Olomouci která se uskutečnila v roce 1938 na jejímž projektu měl spolupracovat s Antonínem Drábkem. Žádné informace se o ní ale nepodařilo dohledat.

¹²⁰ Pavel Janák, *Město pro 10 000 obyvatel – Výtvarné snahy XI*, 1929-30, str. 113-127 a 138-143

¹²¹ Příklady koupališť s rozsáhlou vodní plochou nebyly v této době neobvyklé a některé příklady byly zmíněny v kapitole o typologii. I v tomto srovnání se ale bazén i jeho zázemí zdají co do rozsahu nadhodnoceny.

množství. Střední ose areálu dominuje kruhový pavilon, identifikovaný jako restaurace. Obytné domy uspořádané v řadách a propojené nízkými křídly společných prostor naopak jako byty pro svobodné nabízely obytné jednotky vsutku minimálních rozměrů.¹²²

Snad první realizovanou stavbou, na níž se měl ještě v průběhu studia Richard Podzemný podílet, je stavba hotelu Juliš¹²³ na Václavském náměstí. Podle Honzíka se Podzemný měl podílet zejména na interiérech, Bohumil Holý potom na prováděcích plánech.¹²⁴

2.2.2 Soutěž Svazu československého díla

Jednou ze zmiňovaných úspěšných soutěží z dob studií byla soutěž vyhlášená Svazem československého díla s podporou ministerstva školství a národní osvěty v roce 1929. Projektů na typové domy bylo do soutěže zasláno značné množství¹²⁵, společné projekty Richarda Podzemného a Antonína Tenzera uspěly v obou vyhlášených kategoriích. Projekty studentského dua¹²⁶ byly oceněny první cenou za návrh nejmenšího typu řadových domů a druhou cenou za typ rodinných domů volných. Oba typy vyřešili autoři mělkou vertikální dispozicí, s jedním patrem u řadových domů a dvěma u domu samostatného. Projekty nabídly praktickou vnitřní dispozici na relativně malém prostoru, bohaté oslunění a dobré propojení s exteriérem. Stručné posudky poroty ocenily dispozici řadových domků a umístění obytného prostoru v samostatném patře u volného domu. Tomu však zároveň vytkly překročenou kubaturu.¹²⁷

2.2.3 Soutěž pražské obce

Další soutěž, které se Podzemný s Tenzerem účastnili společně, tentokrát ještě s Kamilem Ossendorffem, byla ideová soutěž na domy s malými byty na území Holešovic a Pankráce, vypsaná

¹²² Odhadem podle projektu o velikosti bytu asi 9 až 15 m², dokonce úplně bez kuchyně. Tedy rozměry i míra kolektivizace, které by zajisté ocenil Karel Teige, na rozdíl od dalších Podzemného projektů, kde už je takovouto měrou neaplikoval.

¹²³ 1927-1930 stavbu datuje Marie Benešová, 1927-1932 Norbert Kiesling, ani jeden spoluautorů neuvádí. Marie Benešová, Pavel Janák, Nakladatelství československých výtvarných umělců, Praha 1935, str. 41, Norbert Kiesling, (pozn. 109), str. 124

¹²⁴ Další zdroje zmiňující jejich účast se bohužel nepodařilo dohledat.

¹²⁵ Do obou kategorií celkem 156, 74 návrhů na volné domy a 82 na domy řadové.

¹²⁶ Projekty byly vypracovány za spolupráce Ing. Jiřího Maška.

¹²⁷ Oldřich Starý a Ladislav Sutnar (ed.), (pozn. 111), str. 11 a 29

radou hlavního města Prahy. V projektu, který byl oceněn sdílenou první cenou¹²⁸, řešili zástavbu území řadami stejnosměrně orientovaných nízkých deskových domů. Na Pankráci navrhli čtyřpodlažní pavlačové domy s mezonetovými byty, zapuštěnou pavlačí¹²⁹ a pobytovou střechou. Podobně jako v předchozí soutěži navrhli mělkou dispozici s jedinou místností na hloubku stavby. I domy do Holešovic jsou pavlačové, na rozdíl od Pankráce jsou ale hlubší s jednopodlažními byty a průběžná pavlač z fasády vystupuje. V časopise *Stavba*¹³⁰ se jejich projektu vyčítá zejména neohospodárnost užití mezonetu jako malého bytu, chválí naopak orientaci domů i zasunuté pavlače. Pozitivně hodnotily přínos soutěže a zejména pak řešení výstavby pavlačovými domy dva komentáře na stránkách časopisu *Architekt SIA*¹³¹. Celá soutěž vzbudila vášnivý ohlas v redakci časopisu *Stavitel*¹³². Komentář redakce vytýká porotě nekonzistentní výklad pravidel i nepoučený přístup k problematice a nakonec dokonce neschopnost v rozhodování. Dále soutěž jako takovou považuje za nevhodně zadanou, a tudíž i většinu projektů nehodnotí vysoko, s výjimkou těch, které uplatnily větší míru kolektivizace.¹³³ Tamtéž bylo otištěno i stanovisko Architektonické skupiny Levé fronty, která soutěž kritizovala prakticky ze stejné pozice a také se domáhala řešení s větší mírou kolektivizace. Mírně paradoxně ale nakonec vyhodnocuje projekt Ossendorfa, Podzemného a Tenzera z kategorie rodinných bytů jako *nejzralejší* a věcně *nejdokonalejší* navzdory tomu, že žádné zvláštní kolektivizační prvky nenavrhuje.¹³⁴

2.2.4 Soutěž Ústřední sociální pojišťovny

¹²⁸ První cena byla zároveň udělena projektu F. A. Libry, na kterém spolupracoval s Ing. Kánem. Druhá cena byla udělena Ant. Černému a třetí cena Ladislavu a Bohumíru Kozákovi, čtyři odměny byly přisouzeny Ferdinandu Fenclovi, Františku Hruškovi s Josefem Šebánkem, duu Karel Neckář a Ladislav Žák a Evženu Linhartovi s Janem Rosůlkem, *Stavba* IX, 1930-1931, str. 27

¹²⁹ Která je nejspíše zároveň také zasklená.

¹³⁰ Soutěž pražské obce na domy s nejmenšími byty, *Stavba* IX, 1930-1931, str. 23-24

¹³¹ Ideová soutěž obce pražské na náčrtky domů s malými byty, *Architekt SIA* XXIX, 1930, str. 177, Vojtěch Krch, A ještě ideová soutěž obce pražské na náčrtky domů s malými byty, *Ibidem*, str. 177-178

¹³² K soutěži na domy s malými byty, *Stavitel* XI, 1930, str. 64-68

¹³³ Byly to projekt „Ciprac“ Jana Gillara (člena redakčního kruhu časopisu *Stavitel*), projekt Josefa Špalka a projekt podaný „hors concours“ od Jiřího Havlíčka a Karla Honzika, který nebyl ani posuzován. Celkově se kritika ohrazuje proti bytu s kuchyní (obytnou kuchyní, kuchyňským koutem), kterému je přisuzována neohospodárnost a neúměrné zatěžování ženy domácí prací nad rámec zaměstnání. *Ibidem*, str. 64-68

¹³⁴ Zásadní stanovisko k soutěži na domy s malými byty, *Ibidem*, str. 68-73. Všichni tři autoři projektu ale byli členy Architektonické sekce Levé fronty, takže tento závěr zase tak překvapivý není.

Stejná trojice studentů se ještě téhož roku společně účastnila i soutěže, kterou vypsal Ústřední sociální pojišťovna v Praze. Projekt na týž pankrácký pozemek jako v předchozí soutěži¹³⁵, tedy na nepravidelný, přibližně pětiúhelníkový pozemek na předmostí nuselského mostu, opět stejně jako mnozí další zúčastnění trojice řešila řadovou zástavbou a stejně jako v předchozí soutěži opět s uplatněním pavlačových domů a mezonetových bytů. Navržené domy jsou velmi podobné těm navrženým na Pankrác v předchozí soutěži, mají také zasunuté pavlače a velmi podobné je i umístění vertikálních komunikací do čel domů, z nichž zároveň vychází vykonzolovaná střecha kryjící část střešní terasy. I přes malou metráž¹³⁶ bytů se tvůrcům do většiny z nich podařilo umístit obytný prostor otevřený přes dvě podlaží, u domů s malými byty až neočekávaný luxus. Prostor přes dvě etáže jako *hrubý omyl* v této soutěži vyhodnotil jak komentář v časopisu *Stavba*¹³⁷, tak i porota. Některá úsporná opatření, jako vstupy do bytů na dvou úrovních z jediné pavlače, s sebou nesly méně pohodlné důsledky, jako vstup do bytu skrze horní obytné podlaží¹³⁸. Soutěžní návrh Kamila Ossendorfa, Richarda Podzemného a Antonína Tenzera proto tentokrát oceněn nebyl.¹³⁹

2.2.5 Soutěž dělnického družstva Včela

Dalším úspěchem pro skupinu ve složení Ossendorf, Podzemný a Tenzer byla účast v soutěži vyhlášené dělnickým družstvem Včela¹⁴⁰. I tato soutěž poptávala dům s malými byty, tentokrát ovšem specificky pro potřeby dělnictva, které v tomto případě mělo být především stavebníkem a nikoli pouze koncovým uživatelem bytu. Teige se ve svých úvahách o nejmenším bytu k soutěži vyjádřil v tom

¹³⁵ Bytové družstvo ústřední sociální pojišťovny pozemek převzalo. Akce 2000 malých bytů pro chudé pražské obce, *Architektura* II., 1940, str. 202

¹³⁶ Konkrétně 43 m² u bytů v patrech C a D a 52 m² u bytů v patře E.

¹³⁷ Soutěž na domy s nejmenšími byty Ústřední sociální pojišťovny v Praze, *Stavba* IX, 1931, str. 73-88

¹³⁸ U bytů typu D.

¹³⁹ Všechny ceny byly sloučeny a stejné odměny získaly čtyři projekty: Ing. A. Černý, arch. J. Zázvorka, Ing. F. Libra a arch. J. Štefanka s F. Jechem. Sedm dalších projektů bylo navrženo na zakoupení. *Architekt SIA* XXX. 1931, s. 54, Mezi navrženými k zakoupení byl nejspíš i projekt tria Ossendorf, Podzemný a Tenzer, jak uvádí soupis díla R. F. Podzemného. Podle výsledků v časopise *Stavba* jsou u neoceněných projektů uvedené odměny, anonymní projekt „ÚSP“ č. 17, který je mezi odměněnými, by mohl patřit našim autorům. *Stavba* IX, 1931, str. 73-88 Vzhledem k tomu, že projekt nebyl oceněn, nebyl také mezi publikovanými projekty.

¹⁴⁰ Uváděno jako dělnické družstvo Včela podle Karel Teige, *Nejmenší byt*, Nakladatel Václav Petr, Praha 1932. Existuje množství variant pojmenování ústřední konsumní dělnické společnosti „Včela“, Ústřední dělnický spolek Včela, dělnický ústřední, úsporný a stavební spolek Včela atp.

smyslu, že jde u nás o úkol tak nový, že úkolem soutěže bude teprve nalézt *aktuální a konkrétní formu proletářského obydlí*. Vzápětí ale specifikoval, že řešení bude muset vést k výstavbě *domu-komuny*.¹⁴¹ Kromě výsledků soutěže tak kritizoval také zadání, které požadovalo byt s kuchyní a nedostatek snahy architektů tento typ svými návrhy překovávat. Spolu s nedostatečným důrazem na kolektivní provozy se tak nakonec soutěž pro dělnické družstvo zase tolik od předchozích soutěží na domy s malými byty nelišila.¹⁴²

Navrhovaly se rovněž domy na pozemek na jižním okraji Vršovic¹⁴³, již částečně zastavěný polootevřeným blokem. Projekt i nadále spolupracující trojice architektů Ossendorfa, Podzemného a Tenzera byl tentokrát oceněn nejvyšší sdílenou druhou cenou. Druhý stejně oceněný projekt byl od Josefa Karla Říhy, který byl *pro svou konstruktivní a prostorovou účelnost a tím i větší hospodárnost* porotou doporučen k realizaci.¹⁴⁴ Oba nejvýše umístěné projekty, stejně jako některé další, řešily zástavbu polootevřeným blokem¹⁴⁵, otevřeným k tomu stávajícímu, a do vzniklého dvora umísťovaly některé kolektivní provozy.

Ossendorf, Podzemný a Tenzer v projektu do této soutěže už dále nerozvíjeli pavlačové domy uplatněné v předchozích soutěžích. Dva domy uzavírají delší stranu bloku, dům v čele bloku pak na ně navazuje s odstupem, což umožňuje dobré využití plochy pozemku i provětrání a oslunění vzniklého vnitrobloku. U domů na delší straně jsou dva ze tří bytů řešeny na celou hloubku domu, byty domu v čele bloku už tuto možnost příčného provětrání nemají, přísluší k nim ale sdílené lodžie. Všechny byty

¹⁴¹ Karel Teige, (pozn. 140), str. 349-350

¹⁴² Karel Teige, (pozn. 140), str. 349-350

¹⁴³ Pozemek ležící původně mezi ulicemi Mojžírova, Dr. Engela, Na Křížku a Družstevní, dnes patrně Mojžírova, Na Křížku a Družstevní, Rostislavova a Bartoškova, pozemek navíc roztíná ulice U Pernštejnských.

¹⁴⁴ Projektů bylo celkem odevzdáno 37, hodnoceno jich bylo 35, rovné čtvrté ceny byly uděleny projektům Jana Kříže, Vladimíra Götze, Zdeňka Rossmanna a Vojtěcha Zralého a projektu Antonína Černého. Soutěž Včely – Zpráva o práci poroty a výsledek, *Architekt SIA XXX*. 1931, str. 98

¹⁴⁵ Respektive jejich variantní návrh „a“, který byl s výsledky soutěže publikován a tudíž předpokládáme, že právě ten si porota vybrala z několika variantních návrhů jako nejlepší. Stejný princip porota aplikovala na všechny projekty s variantními návrhy a vždy hodnotila pouze jeden. *Architekt SIA XXX*. 1931, str. 98. Variantní, nepublikovaný návrh „b“ via Klára Pučerová (pozn. 8), str. XL je naopak řešen volnou zástavbou v řadách, který se snaží o lepší severo-jihní orientaci ale zároveň trpí, i když menší měrou, problémy některých obdobných řešení jako je uzavírání staršího bloku. To bylo zejména problémem řešení Jana Gillara, jiná pozemek neúměrně prostavovala a nakonec jej stejně uzavřela menšími objekty jako u projektu Antonína Černého.

mají minimální rozměry do 40,5 m² určené pro 4-5 osob¹⁴⁶, s kuchyní oddělenou pouze symbolicky z obytného prostoru.

I když byty mají tradiční vybavení, tedy vlastní koupelnu a kuchyň, důraz byl podle požadavků soutěže kladen i na kolektivní prostory. Na jejich řešení porota ocenila jejich přístupnost vnitřní komunikací, propojující celý objekt, zároveň byly ale přístupné i z ulice. Většina provozů -- restaurace, dětský útulek, lázně a obchodní prostory jsou seskupeny v přízemí obytných domů, společenský sál jako i u většiny ostatních projektů je umístěn v samostatném tělese vystupujícím do prostoru. U tohoto projektu do prostoru vnitrobloku vystupuje také bazén, který projekty převážně¹⁴⁷ umísťovaly do přízemí nebo sníženého přízemí obytných domů. Budova bazénu je na jednu stranu otevřena částečně prosklenou stěnou a z druhé strany je sklenuta střechou s největší pravděpodobností úplně prosklenou¹⁴⁸, v přízemí by se tímto směrem dalo vstupovat na terasu. Asymetrická křivka formovaná přechodem z pultové střechy nad bazénem do obloukového náběhu na druhé straně je tak svým profilem zastřešení bazénu v Podolí poměrně podobná. O možnosti prosklení v čelní stěně bazénu, které by bylo ještě dokonalejší aluzí stadionu v Podolí, lze ale vzhledem k absenci pohledu z druhé strany jen spekulovat.

2.2.6 Projekt pražské velkotržnice

Soutěž, pořádaná v roce 1935¹⁴⁹, poptávala projekty na řešení nové pražské tržnice, kde by mohl probíhat obchod s veškerým potravinářským zbožím s výjimkou masného. Vytipovaný pozemek, kam také většina projektů tržnici umísťovala, byl Na Manínách mezi Libeňským mostem a karlínským přístavem. Z komentáře Josefa Chochola¹⁵⁰ bohužel nevyplývá, jak přesně byly v soutěži rozděleny

¹⁴⁶ Nejmenší typ bytu, jehož půdorys byl publikován byl „b2“ tzn. jeden ze tří bytů v mělkých domech, byl při rozloze 27 m² určen pro 3 osoby. Průvodní zpráva projektu zmiňuje ještě menší byt, pro 2 až 3 osoby o rozloze 23,5 m². K. Ossendorf, R. Podzemný a A. Tenzer, Průvodní zpráva hesla SVS, *Stavitel* XII, 1931, str. 81

¹⁴⁷ Z těch, jež byly publikovány je výjimkou projekt „Evolution“ Ladislava Žáka, který sdružil společenský sál, bazén a některé další funkce do jednoho nízkého tělesa, kde by se bazén těšil přirozenému vrchnímu osvětlení prosklenou klenbou objektu. *Stavitel* XII, 1931, str. 88-89

¹⁴⁸ Profil střechy lze i z malé části, která je vidět v axonometrii, odvodit vcelku bezpečně, úplné prosklení této části střechy je z porovnání axonometrie a půdorysů pravděpodobné, ale s určitostí jej konstatovat nelze.

¹⁴⁹ Přípravným sborem pro zřízení velkotržnice v Praze.

¹⁵⁰ Josef Chochol, Pražská velkotržnice, *Stavitel* XV, 1935-36, str. 60-70

ceny, vcelku ale komentuje zejména tři projekty¹⁵¹, ke kterým byl také publikován obrazový materiál¹⁵². Podle komentátora *suverenitou výtvarného projevu nade všemi ostatními vynikl projekt „SS“* autorů F. M. Černého, B. Holého, K. M. Ossendorfa a R. Podzemného.¹⁵³ V otázkách napojení na vlakovou a automobilovou dopravu a vnitřní organizace komplexu byl tento projekt také shledán jako nejlepší. Pro naše účely je ale nejpozoruhodnější hlavní hala jejich návrhu, podlouhlá parabolicky sklenutá stavba osvětlená průběžnými vikýři po stranách a s celoproskleným čelem. Není to sice v žádném smyslu průkopnické použití takového zaklenutí, ostatně Ossendorf už jako studentskou práci navrhl podobně koncipovaný kostel¹⁵⁴ a hala řešená téměř identicky už od roku 1928 stála na brněnském výstavišti¹⁵⁵, pro podobnost s halou podolského bazénu, jakou lze opět pozorovat, se lze domnívat, že zkušenost s využitím dané konstrukce ve vlastním projektu má podstatný význam.

2.2.7 Obytné domy pro chudé v pražské Libni

Několikrát v soutěžních projektech řešené domy s malými byty realizoval Podzemný tentokrát ve spolupráci s Josefem Chocholem na základě soutěže vyhlášené pražskou obcí v roce 1936 v rámci „akce 2000 malých bytů“.¹⁵⁶ Soutěž byla rozdělena na několik menších částí na různá pražská území a poptávala domy s byty pro chudé podle nového zákona o stavebním ruchu tedy o maximálních rozměrech 24 m² obytné plochy a 10 m² příslušenství.¹⁵⁷ V části soutěže na domy na území Břevnova, získali Chochol s Podzemným druhou cenu za členité domy s jedním podélným křídlem, na které se vázala dvě až tři křídla příčná.¹⁵⁸ Uskutečněn byl ale projekt téže dvojice na dva domy s devadesáti byty na území Libně. Oproti projektu na Břevnov, kde vertikální komunikaci obsluhovala vnitřní často jednoramenná schodiště, se u domů v Libni vrátili k typu pavlačového domu. Takové řešení

¹⁵¹ Projekt „Trh C“ autorů: V. Hilského, R. Jasenského, K. Koželky a P. Smetany a projekt „VVV“ J. K. Říhy, R. Špera a A. Mirkoviče

¹⁵² Což samo o sobě o ocenění projektů nemusí nijak vypovídat.

¹⁵³ Josef Chochol, (pozn. 150), str. 67

¹⁵⁴ Pavel Janák, (pozn. 120), str. 142

¹⁵⁵ Myšlen je samozřejmě Pavilon A od Josefa Kalouse a Jaroslava Valenty.

¹⁵⁶ Akce 2000 malých bytů pro chudé pražské obce, *Architektura* II., 1940, str. 202-205

¹⁵⁷ O. Stibor, K novému zákonu o stavebním ruchu – zvláště pak kapitole V. péče o chudé, *Stavba* XIII, 1936-1937, str. 141-142

¹⁵⁸ Ideová soutěž na nájemní domy s malými byty obce Pražské v Praze-Břevnově, *Stavba* XIII, 1936-1937, str. 143-144

konvenovalo podlouhlému východo-západně orientovanému pozemku, kde pavlače a vstupy z nich do obslužných prostor zaujímají celou severní fasádu. Dispozice opět připomíná již starší řešení z tvorby R. F. Podzemného pro předchozí soutěž obce Pražské, ve které pavlačové domy navrhli s Kamilem Ossendorffem a Antonínem Tenzerem do Holešovic.¹⁵⁹ Jen místo ústupků zasunutých schodišť předělujících části domů ve starším projektu, zde schodiště v rizalitech naopak vystupují. Na opačné fasádě zaujímají menší plochu okna a zcela chybí lodžie. Jako pozůstatek velkorysého řešení se uplatnila alespoň společná terasa na jižní straně ustoupeného šestého podlaží. Krom výrazných stínů plastických pavlačí členilo jednoduchou skladbu hmot ještě barevné odlišení omítek jednotlivých částí. Původní ideje předchozích soutěží se zde transformovaly do skutečně ekonomické podoby skromného, ale vyhovujícího bydlení pro chudé.

2.2.8 Vila v Louňovicích

Vila vystavěná roku 1931 v Louňovicích u Jevan je první samostatnou realizací R. F. Podzemného.¹⁶⁰ Setkal se zde s poněkud odlišným typem stavby, než jaké doposud řešil v soutěžích na výstavbu domů s malými byty. I tak zde využil několik dispozičních motivů již známých s předchozími projekty. V třípodlažní vile podobně jako v projektu soutěže Svazu čs. díla, jsou kuchyně a jídelna sdružené s obytným prostorem rozděleny do různých podlaží, mnohem výrazněji se zde potom uplatnilo vynesení části přízemí na sloupech. Podobně jako v projektu pro soutěž Ústřední sociální pojišťovny je tu hlavní obytný prostor otevřen přes dvě etáže, jeho použití je u vily oproti bytům snad o něco patřičnější. Téměř plně prosklená stěna obývacího prostoru a sousedící terasa se pak otáčejí k hlavní devíze vily, přírodnímu prostředí, do něž je zasazena. Pod vilou se pozemek snižuje ke skále malého opuštěného lomu, jehož dno zaplavilo jezírko.

2.2.9 Vila JUDr. Františka Švece v Českých Budějovicích

Další výstavní funkcionalistická vila, kterou měl Richard Podzemný příležitost realizovat v roce 1934¹⁶¹, vznikla ve spolupráci s Kamilem Ossendorffem. Ani zde se nezapře corbusierovsky inspirovaná

¹⁵⁹ Viz pohledy na fasády domů, které publikovala ve své diplomové práci Klára Pučerová. Klára Pučerová (pozn. 8) str. XXXIV

¹⁶⁰ Richard Podzemný, Obytný dům v Louňovicích, *Stavitel* XIV, 1933-34, str. 120-121

¹⁶¹ Časopisecky byla její podoba, popis a půdorysy publikovány až o několik let později. Kamil Ossendorff – R. F. Podzemný, Rodinný dům dr. F. Š. v Českých Budějovicích, *Stavitel* XVI, 1937-38, str. 60-61

dispozice a podobnost s řešením volného domku v soutěži Svazu čs. díla. Vzhledem k velkorysejší prostorové dotaci tu ale mělkou šířkově orientovanou vilu ozvlášťují půlválcový rizalit schodiště vystupující z čelní fasády a točité schodiště volně se vinoucí prostorem, které spojuje vykonzolovanou terasu prvního patra se zahradou. Hlavní podkovovitě tvarované schodiště osvětlené rastrem světlíku z luxfer tvoří výtvarný akcent interiéru. Dispozice místností je očekávatelná s obslužnými prostory v přízemí, pobytovými místnostmi v prvním patře a ložnicemi a koupelnou v druhém, experimenty s umísťováním kuchyně do přízemí a dvoutážovými prostory se zde již neopakují. Nedochovaná je kompozice zeleně a vinuté cesty v zahradě. Jako charakteristický příklad obytné výstavby českého emocionálního funkcionalismu je vila, jako jedna z pouhých dvou realizací R. F. Podzemného, také památkově chráněná.¹⁶² Na rozdíl od vily v Louňovicích je také dochovaná ve výrazně autentičtějším stavu.

2.2.10 Skleněný palác

Snad nejznámější stavbou z díla Richarda Podzemného, a druhou ze dvou požívajících památkovou ochranu¹⁶³, je činžovní dům v Dejvicích všeobecně známý jako Skleněný palác. S projektem v užší soutěži vyhlášené Zemskou bankou zvítězil roku 1936, stavba byla dokončena o dva roky později. Oproti domům s malými byty, jejichž navrhování se Podzemný věnoval v předchozích soutěžích, se zde jednalo o vyšší standard městského bydlení. Nápad a zkušenosti ze starších soutěžních návrhů zde ale přesto zužitkoval. „Palác“ je trojkřídlá stavba na půdoryse tvaru otevřeného U se zaoblenými vnějšími rohy, která zakončuje zužující se blok. Ústřední část domu otočená do náměstí oproti zbytku lehce předstupuje a má šest pater, zatímco boční křídla mají pater jen pět, poslední z nich je ustoupené. V suterénu jsou shromážděny společné provozy jako prádelna, sušárna, kotelná, garáže a umývárny pro řidiče, v přízemí jsou obchodní prostory. Oběma podlažími pak prochází komunikace propojující celý dům. Dalšími společnými zařízeními jsou kurty, dětské hřiště ve vnitrobloku a pobytová střešní terasa. Dvou až čtyřpokojové byty¹⁶⁴ jsou uspořádány po dvou na patro tak, aby využily celou hloubku dispozice a profitovaly z příčného provětrání. Do ulice mají byty balkony a zimní zahrady, do dvora

¹⁶²<http://www.pamatkovykatolog.cz/?element=19713758&sequence=1&mode=fulltext&keywords=podzemn%C3%BD&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults> vyhledáno 27.6.2018

¹⁶³<http://www.pamatkovykatolog.cz/?element=18010142&sequence=1&mode=fulltext&keywords=sklen%C4%9Bn%C3%BD+pal%C3%A1c&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults> vyhledáno 13.7.2018

¹⁶⁴ V domě je i sedm garsoniér, které nejspíš tímto dispozičním komfortem nedisponují.

otevřené lodžie a francouzská okna. Střídání pásových oken, balkonů, lodžii a prosklených stěn schodišť jednak zajišťuje skvělé osvětlení všech prostor, a také dalo patrně domu jeho pojmenování, hlavně se ale podílí na artikulaci fasády, kterou jemně moduluje kontrasty světla a stínů.¹⁶⁵ Podobně jednoduše, ale účinně už si s řešením fasád Podzemný počínal ve zmiňovaných soutěžích na domech s plastickými pavlačemi, které navrhl do Holešovic a také na obytném komplexu pro družstvo Včela. Dům v čele bloku pro Včelu se také Skleněnému paláci poměrně podobá dispozičně, jen s jinou orientací odlišně dimenzovaných bytů. Také vnitřní řešení komunikačních prostor nebo částečně zastřešenou terasu mohl čerpat z návrhu pro Včelu. Kromě důmyslných dispozičních a technologických řešení byl důraz kladen také na použité materiály, celý dům je obložený mrazuvzdorným keramickým obkladem krémové barvy, schodiště jsou obložena černou dlažbou a parádní vestibul je obložen deskami jarošovického mramoru. Vestibul jako nejrepresentativnější společná prostora je dotvářen uměleckými díly – dvěma leptanými skly se zvířecími motivy od Jana Baucha umístěnými jako pásy v horní části prosklených stěn, keramickými reliéfy s ženskými figurami od Jana Laudy na bočních stěnách a na soklu osově umístěnou figurou matky s dítětem od Bedřicha Stefana.

Celková symbióza vysokých standardů technických a výtvarných přiměla Josefa Chochola, aby o tomto činžovním domě řekl, že se *přiblížil ideálu nové architektury, která může v rukou architekta-umělce vykvést do sublimních květů-lyrické básně*¹⁶⁶ a v galerii Jaroslava Fragnera jí byla věnována první výstava věnující se jedinému domu.

2.2.11 Generel sportovního parku ve Valašském Meziříčí

V druhé polovině třicátých let a zejména v první polovině let čtyřicátých se Podzemný, více než dříve, věnoval projektům určeným mimo Prahu, z velké části pro rodné Valašské Meziříčí a také pro nedaleký Vsetín. Generelní návrh sportovního parku, vypracovaný společně Václavem Hliským, Richardem Podzemným a Antonínem Tenzerem roku 1935, byl prvním z několika kolektivních projektů pro Valašské Meziříčí. Součástí plánu parku, umístěného na západním okraji města, byly krom stadionu a kurtů také bazény. I přes svou schematičnost je pro nás tento plán zajímavý. Dva oddělené bazény ze

¹⁶⁵ Motiv lodžii na zaobleném nároží se jenom v pražské architektuře činžovních domů opakuje v různých podobách několikrát. Například – J. Stockar-Benkopf aj. Šolc, domy pensijního fondu zaměstnanců národní banky pro Čechy a Moravu v Praze 7, 1938, J. Landsman a M. Reiner, obytné domy u ulici Farského v Praze 7, 1936-37.

¹⁶⁶ Josef Chochol, *Nová architektura*, *Architektura I*, 1939, reprodukováno in: *Výstava jednoho domu, Skleněný obytný dům v Praze-Dejvicích, Richard F. Podzemný 1936-38, (kat. výst.)*, Malá galerie – Louny (březen-duben 1985) a Fragnerova galerie – Praha (červen 1985), str. 4-6

dvou stran lemuje mělká budova se zaobleným nárožím. Způsob, jakým se budova ze dvou stran obtáčí kolem bazénů, dozajista připomíná průběh podolské tribuny, zde však vzhledem k rozměrům budovy i její orientaci vůči světovým stranám¹⁶⁷ s největší pravděpodobností nešlo o tribunu a budova dost možná měla ukrývat řadu převlékacích kabin. I tak ale tento nápad mohl architekt pro nepřilíš obvyklé umístění tribuny podél jedné delší a jedné kratší strany bazénu později v Podolí zužitkovat. Město projekt nakonec nevyužilo, o čtyři roky později stejná skupina architektů pro město připravila regulační zastavovací plán¹⁶⁸, kde se sportoviště nacházejí jinak rozmístěná a na jiném místě, o jejich podobě vzhledem k ještě menšímu měřítku plánu nemá vůbec smysl spekulovat.

2.2.12 Hřbitov ve Valašském Meziříčí

Další práce pro Valašské Meziříčí, na kterých se podíleli oba architekti, byly návrhy na jednotlivé budovy a prostranství¹⁶⁹. Jeden z mála projektů, který byl ze společných prací autorů v rodném městě Podzemného nakonec alespoň částečně realizován, byl projekt na rozšíření hřbitova. Užší ideová soutěž proběhla v roce 1942, první cenu¹⁷⁰ získal projekt Podzemného a Tenzera a ti na jejím základě zpracovali o dva roky později prováděcí plány¹⁷¹. Z původní koncepce s ústředním nástupním prostorem, lemovaným zalamanou budovou zázemí hřbitova¹⁷², které otevíralo cestu ke krematoriu a hřbitovní kapli, za níž byl hřbitov dělený do jednotlivých částí alejemi, zbyly jen některé osy a organizace částí hřbitova. Za podobný projekt, tentokrát s méně monumentálním vstupem a více reagující na terén,

¹⁶⁷ Delší strana budovy je otočená směrem k západu, což je orientace, jež se nedoporučuje vzhledem k potenciálnímu oslnění diváků odpoledním sluncem. Alex Hofbauer – Václav Kolátor, (pozn. 7) str. 34-40

¹⁶⁸ Město na regulační plán vyhlásilo soutěž v roce 1938, zakončená byla následujícího roku. Projekt Hilského, Podzemného a Tenzera byl oceněn nejvýše společně s projektem Aloise Balána. S využitím idejí z obou vítězných projektů měla trojice na přípravě plánu pokračovat, k čemuž vzhledem k změněné politické situaci nedošlo. Klára Pučerová (pozn. 3), str. 40-41

¹⁶⁹ Klára Pučerová podle soupisu díla Antonína Tenzera z roku 1982 uvádí užší soutěž na budovu nádraží (V. Hilský, R. Podzemný a A. Tenzer, 1938) a úprava náměstí (R. Podzemný a A. Tenzer, 1940). Klára Pučerová (pozn. 3), příloha II. *Soupis díla Antonína Tenzera*. Podzemný v soupisu nádraží ani náměstí neuvedl, jmenuje pouze návrhy na nájemní dům a rodinnou školu do Valašského Meziříčí (oba V. Hilský, R. Podzemný a A. Tenzer, 1939)

¹⁷⁰ V soutěži byli vyzváni místní architekti a rodáci, druhá cena tak byla udělena projektu již zmiňovaného Aloise Balána a Jaroslava Turka, mezi odměněnými projekty pak byli návrhy, na nichž se podíleli Václav Hilský, nebo bývalý učitel několika zmiňovaných Josef Místecký. Václav Hilský, Sídliště mrtvých, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 249

¹⁷¹ Návrhy budov krematoria, kaple a správních budov datoval Podzemný v soupise také až do roku 1944.

¹⁷² Domek zahradníka, kancelář, květinářství, kamenictví.

získal Podzemný opět ve spolupráci s Tenzerem druhou cenu.¹⁷³ Nerealizované stavby kaple a krematoria mohly být zajímavou architekturou. Kaple má kónický půdorys s oblým závěrem, který opisuje segment nižšího tělesa, čímž trochu připomíná starší Gočárův evangelický sbor v Hradci Králové¹⁷⁴. S kubickou v patře přetíženou hmotou krematoria mohla menší oble modelovaná kaple působivě kontrastovat.

2.2.13 Divadlo a hotel ve Valašském Meziříčí

Jedním z projektů budov v návaznosti na regulační plán Valašského Meziříčí byl návrh divadla s hotelem. I v této soutěži konané roku 1946 získal první cenu společný projekt Richarda Podzemného a Antonína Tenzera.¹⁷⁵ Budovu divadla propojeného s hotelem umístili architekti na nízko položený pozemek u řeky, kde by jeho pohledovou dominanci ještě umocňoval volný předprostor náměstí. Typologicky specifický úkol architekti řešili se zaujetím pro jeho funkční potřeby a z požadavků soudobé scénografie¹⁷⁶ odvodili široké hlediště, které lemovalo většinu delší strany oválného jeviště. Oválné těleso hlediště určilo celou dispozici budovy tak, že jej zepředu lemuje nižší konvexní segment s rizalitem, ve kterém jsou vstupní prostory a foyer, a za ním se naopak tyčí vyšší a uší konvexní těleso provaziště. Příčná obdélná hmota hotelu by na divadlo navazovala v zadní části a uzavírala by náměstí. S uplatněním křivek v modelaci nikoli pouhého detailu, ale celé budovy, se zde setkáváme v tvorbě obou spolupracujících architektů prakticky poprvé. Snad jediný předstupeň podoby divadla by mohl představovat zmiňovaný projekt hřbitovní kaple také s motivem výškově odstupňovaných cylindrických hmot. Odvážnou dynamickou kompozici křivkových forem ale oba funkcionalističtí architekti neváhali použít v momentě, kdy měla funkční opodstatnění. Jeden z pohledů na budovu zároveň ale naznačuje i určitý monumentalizující posun od původního funkcionalistického tvůrčího východiska.

¹⁷³ První cenu za vinuté terasy organicky sledující vrstevnice svahu získal tentokrát první cenu Václav Hilský. Datace soutěže není úplně jasná, Pučerová projekt do Vsetína datuje 1941 s otazníkem. Klára Pučerová (pozn. 3), příloha II. *Soupis díla Antonína Tenzera*. Podle Podzemného soupisu díla spíše 1942. Hilský soutěž ve svém článku nedatuje. Václav Hilský, (pozn. 170), str. 245-252

¹⁷⁴ Respektive Sbor kněze Ambrože vystavěný v letech 1926-1930.

<http://www.pamatkovykatalog.cz/?element=12540449&sequence=1&mode=fulltext&keywords=hradec+kr%C3%A1lov%C3%A9+sbor&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults> 26.2.2018

¹⁷⁵ Soutěže se zúčastnil Antonín Tenzer – Richard Podzemný, Alois Balán – Jaroslav Turek a Jan Víšek. Klára Pučerová (pozn. 3), str. 42 která čerpala ze *Zprávy Bloku čs. architektonických pokrokových spolků – BAPS*, číslo 2, 1946. (vložený list zpráv v periodiku *Architektura ČSR* bez paginace)

¹⁷⁶ Beskydské divadlo s hotelem ve Valašském Meziříčí, *Architektura ČSR* VII, 1948, str. 73-76

2.2.14 Výstavba nových Lidic

Myšlenka obnovy Lidic měla velkou zejména zahraniční podporu už v průběhu války. Českou politickou reprezentací byla přijata za vlastní, a tak byla tři roky po tragédii, 11. června 1945, Zemským národním výborem vyhlášena Veřejná ideová soutěž *na pietní úpravu místa zničené obce a určení místa nového sídliště v krajině*.¹⁷⁷ Uctění památky tragédie se mělo do podoby obce promítnout v několika rovinách. Slovy Ladislava Machoně mělo být *v kladenské krajině vytvořeno dílo, které ve svém celku i svojí výtvarnou hodnotou navždy bude připomínat těžké chvíle českého národa a označí vítězně znovuvzkříšení zničené obce*.¹⁷⁸ Původní zničená obec měla být pietně upravena, v její blízkosti pak mělo vzniknout shromaždiště pro pietní akce¹⁷⁹. Zároveň mělo být vybudováno nové sídliště, aby mohlo být místo znovu obydleno jako symbol válečnou tragédií nezlomeného národa. V zájmu zachování komemorativního významu soutěž požadovala, aby měla výstavba jednotný charakter a omezený rozsah¹⁸⁰, dále se už do budoucnosti nerozrůstala, a i svojí typizovanou výstavbou by se od klasicky rostlých obcí odlišovala. Nová výstavba měla také na společenský vývoj reagovat v tom smyslu, že měla obsahovat kolektivní velkostatek, na němž si přála hospodařit většina navracejících se obyvatel. Celkově ale nemělo mít sídlo charakter čistě hospodářský, ale naopak se zde venkovský ráz měl spojit s přednostmi města, s čímž souvisel požadavek na nadstandardní občanskou vybavenost -- kulturní dům, museum, kostel, mateřskou a základní školu a rekreační středisko.

Veřejná soutěž, první v obnovené republice, byla obelána 58 návrhy a porota ocenila její celkovou vysokou úroveň. Byly uděleny tři první ceny – skupině V. Hliského, R. F. Podzemného a A. Tenzera, Jaromíru Krejcarovi a dvojici Zbyněk Jirsák a František Marek. Na základě idejí ze soutěžních projektů porota dále upřesňovala požadavky na podobu výstavby, které ještě v zadání této soutěže nebyly specifikovány. Jako vhodná řešení označila například úplné oddělení nové výstavby od pietního prostoru původní vesnice a její umístění na jižní svah údolí. Dále doporučila řešení pietního prostoru

¹⁷⁷ Ladislav Machoň, Do druhé etapy obnovy Lidic, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 86

¹⁷⁸ Ladislav Machoň, (pozn. 177), str. 86

¹⁷⁹ Počítalo se také se vznikem památníku, jehož darování také nabízeli zahraniční umělci a k jeho podobě se vyjadřovali zahraniční osobnosti, jeho podoba byla zatím v této fázi soutěže teprve k řešení.

¹⁸⁰ Přibližný rozsah měl být maximálně 170 domů. Ladislav Machoň, (pozn. 177) str. 86. Počet domů byl pravděpodobně odvozen od počtu obyvatel bývalé obce, aby nedošlo k přílišnému rozšiřování proti jejímu původnímu rozsahu. Původní obec měla 503 obyvatel. Po válce se do vlasti vrátilo 143 lidických žen a posléze i 17 dětí. <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/historie-obce-lidice/> 27.6.2018

vyznačením půdorysu původních domů a kostela, obnovení původních cest, zatravnění okolí a ohrazení vyšší řídkou zelení. To jsou motivy, které se vyskytovaly v projektu Hilského, Podzemného a Tenzera nebo se prolínaly více oceněnými řešeními. Podle projektu Jaromíra Krejčara pak doporučila shromaždiště řešit v prostoru přilehlého přírodního amfiteátru. Do užší soutěže, kterou porota veřejné soutěže doporučila uspořádat, a kterou vyhlásil místní národní výbor v roce 1946, byli kromě již jmenovaných vyzváni i další ocenění^{181,182}. V užší soutěži byly jako nejlepší opět vyhodnoceny projekty týmu Hilský – Podzemný – Tenzer a týmu Jirsák – Marek. Týmy byly vyzvány ke spolupráci, což nakonec, i přes zásadní rozpory v koncepci nové obytné zástavby, přijaly.¹⁸³ Definitivní projekt vypracoval sdružený tým v letech 1947 až 1948.

V prvním projektu organizovali Hilský – Podzemný – Tenzer sídliště do dvou obdélných mřížek, vzájemně sdružených do L a do volných prostor mezi nimi umístili veřejné budovy. V projektu užší soutěže domy rozmístili do několika horizontálních řad přizpůsobených vrstevnicím svahu, s vybaveností stále více méně uprostřed bez jejího zvláštního zdůraznění. Jirsák – Marek naopak výstavbu komponovali v na svah kolmých horizontálních řadách, jejichž středem procházela ulice na konci zástavby se stáčejí ve velkém oblouku zpět a lemovaná ještě dvěma řadami domů. Vybavenost rozmístili po dvou krajích obytného okrsku. Finální společně vypracovaný projekt pak kompromisně využil půlkružní ulici kopírující profil svahu s tím, že ji zdvojl a domy kolem ulic umístil v horizontálních řadách. Veřejné budovy seskupené v centru vytvořily prostor náměstí, odkud vedla široká třída s alejí směrem k památníku.¹⁸⁴

Velkolepý stavební program byl postupně redukován¹⁸⁵ a začalo se především se stavbou sídliště. Pro obytnou zástavbu byly navrženy čtyři typy domů pro různý terén a orientaci. Typ A dvojdomky – navrhl V. Hilský, samostatné domy typ B a typ C, vzájemně si velmi podobné, navrhli R. F. Podzemný, A.

¹⁸¹ Ocenění druhou cenou: Jindřich Krise, M. Jeníček – A. Kreuzer – R. Štych a třetí cenou: F. M. Černý a B. Kozák -- R. Kuthan – J. Dvořák. Výsledek veřejné ideové soutěže na zbudování nových Lidic, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 88

¹⁸² Směrnice poroty, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 87-88

¹⁸³ Klára Pučerová (pozn. 3), str. 106, která čerpala z archivních materiálů NA, MV-ref. L, C-6301

¹⁸⁴ Oldřich Starý, Nové Lidice ve výstavbě, *Architektura ČSR VIII.*, 1948, str. 83-89

¹⁸⁵ Bylo upuštěno od výstavby statků (ať už kolektivního nebo samostatných, na což se také názory průběžně měnily) od zamýšleného centra na výzkum hornických nemocí, hotelu atp.

Tenzer a samostatný dům typ D pak F. Marek.¹⁸⁶ Všechny domy měly obytnou plochu 71 až 73 m² rozvrženou do tří podlaží, přičemž spodním byl více či méně nad terén vystupující sklep, v přízemí byly umístěny kuchyně, obývací pokoj a koupelna a horní podlaží s ložnicemi skrývalo podkroví. Minimálně typ D pracuje také s výškovým posunem o půl podlaží.¹⁸⁷ Domy se liší dispozičně, výtvarně jsou ale sjednoceny přesahujícími sedlovými střechami s prejzovou krytinou, volskými oky, okrovými škrábanými omítkami a kamennou podezdívkou. Oba absolventi Janákova ateliéru se už v průběhu studií zabývali úkolem adaptace principů současné architektury do výstavby vhodné na venkov.¹⁸⁸ Ruce tvůrců funkcionalistů prozrazují zejména velká šířková okna a trubkové zábradlí balkonů. V kombinaci s prvky z lidové architektury to působí snad trochu rozpačitě. Ve velké části sídliště jsou sdruženy dva typy samostatných domů¹⁸⁹ na jednom pozemku, čímž vzniká kompaktní, ale přitom relativně pestrá a členitá zástavba. Vcelku tak vznikla harmonická urbanisticky nápaditě a citlivě vyřešená zástavba. V detailu se však odhaluje novost úkolu a obtížná role hledání aktuálního regionálního výrazu pomocí typizovaných prvků.

Redukovaná občanská vybavenost¹⁹⁰ byla realizována až mnohem později v průběhu padesátých let. Článek z roku 1957 zmiňuje kulturní dům a školu¹⁹¹ jako ve výstavbě, škola přitom nikdy nevznikla. Jako autor obou staveb je uváděn R. F. Podzemný. Velká obdélná budova kulturního domu je umístěna na ose hlavního bulváru a celkově dominuje parkově upravenému náměstí. Do náměstí se otáčí masivním rizalitem s trojúhelným tympanonem, do klasicizující hmoty je ale vetknuta mělká exedra pronikající římsou, v níž je umístěn vstup a v patře balkon a po obvodu jí lemuje plastický florální dekor. Klasicistně působící sloupová lodžie otevírá i kompaktní hmotu zadní fasády. S architekturou obytného sídliště kulturní dům propojují některé prvky jako střešní krytina, volská oka a kamenná podezdávka. Formát

¹⁸⁶ Marie Benešová, Lidice, *Architektura ČSR XVI*, 1957, str. 410-414 a Luba Hédlová (ed.), *Stavíme nové Lidice. Lidice a jejich obnova po roce 1945*, Památník Lidice 2017, str. 54-55

¹⁸⁷ Klára Pučerová (pozn. 3), str. 106

¹⁸⁸ Pavel Janák, (pozn. 105), str. 290-292

¹⁸⁹ Typ B se umísťoval do ulice štítem a typ C hlouběji na pozemku kolmo k silnici, i typy A a D kopírovaly silnici svou podélnou osou. Marie Benešová, (pozn. 186) str. 413

¹⁹⁰ Také koncepce pietních úprav se zjednodušovala a jejich provedení zpožďovalo. Upustilo se například od vyznačování všech zaniklých domů. Realizován byl naopak terasovitý Sad míru a přátelství s růžemi darovanými spřátelenými zeměmi a další úpravou společného hrobu byl pověřen F. Marek, který na ní spolupracoval se sochařem Bedřichem Stefanem.

¹⁹¹ Marie Benešová je v roce 1957 zmiňuje jako ve výstavbě. Ibidem, str. 413

oken i jejich horizontální dělení jen umocňují nesourodost celku a obtížnost úkolu vtisknout vesnický ráz budově takovýchto rozměrů. Ze vzpomínek Václava Hlinského vyplývá, že Podzemný stojí minimálně ještě za stavbou obchodního střediska, jehož nízká budova navazuje kolmo z jedné strany na kulturní dům, je krytá valbovou středou a lemovaná ochozem s na pilířích neseným zastřešením. Hlinský výkon svého kolegy ohodnotil slovy „*toto lidické centrum má lidské jemně a citlivě řešené měřítko, i když bylo vytvářeno v době neujasněných názorů, (...) vyvaroval se křečovitých schválností nebo falešné monumentalizace a logicky domýšlel s úměrnou prostotou celé dílo, aby dobře působilo v obraze krajiny.*“¹⁹²

2.2.15 Soutěž na výstavbu Vysoké stranické školy

Ústřední výbor komunistické strany Československé vyhlásil roku 1954 soutěž na ideový návrh výstavby Vysoké školy stranické při ÚVKŠČ. Umístěna měla být na předmostí nuselského mostu, tedy na témže pozemku, se kterým se již mnozí architekti vypořádávali v meziválečných soutěžích na bytovou výstavbu. Budova, jež by měla sloužit k výuce marxismu-leninismu, si ale žádala radikálně odlišné řešení. Soutěžní podmínky zdůrazňovaly vysokou důležitost úkolu a dávaly poměrně jasný návod, jakými prostředky mu má být učiněno zadost. A to jak po stránce spíše ideové: „*Vysoká škola stranická má proto svou optimistickou, slavnostní, ba zářivou tvářností ukazovat šťastnou budoucnost...*“ i vyloženě formální: „*Pojetí budov má být skromné, ale důstojné, při čemž ideovost bude vyjádřena jednotou architektonických, sochařských a monumentálně dekorativních prvků čerpajících z nejlepších tradic klasického a národního umění nebo bude úkolem projektanta navázat na historické architektonické formy a vztahy a dále je rozvinout tak, aby napomáhaly vyjádření soudobého, pokrokového obsahu díla. (...) platným příkladem je př. Humanismus řecké a renesanční architektury atp.*“¹⁹³ Soutěžní podmínky se dokonce konkrétně vymezují nejenom vůči funkcionalismu ale i eklektickému a formalistnímu pojetí. Stejně tak zavrhuje i vyložený historismus a pseudoromantismus a za vzor dává sovětské stavby obdobného účelu. Co do urbanistické koncepce je apelováno na vytvoření pohledové dominanty z dálky i zblízka. Krom VŠŠ měla ještě prostor dotvářet druhá škola podobného významu¹⁹⁴ a budova internátu. Soutěž měla důslednou organizaci, bylo do ní vyzváno

¹⁹² Václav Hlinský, Architekt Richard Podzemný, *Architektura ČSR XLVI.*, 1987, str. 164-165

¹⁹³ Soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa, *Architektura ČSR XIV*, 1955, str. 10

¹⁹⁴ V hodnocení soutěže už ztotožněná jako Vysoká škola ruského jazyka a literatury.

deset architektů¹⁹⁵ a jejich návrhy byly postupně redukovány v průběhu tří kol. Porota, která sloužila jako poradní orgán Ideové rady pro výstavbu VŠŠ¹⁹⁶, byla obsazena osobnostmi, jakými byli například Oldřich Starý, Pavel Janák, Jiří Kroha či Zdeněk Wirth.¹⁹⁷

Podzemný se svým návrhem¹⁹⁸ postoupil až do závěrečné fáze soutěže. Pracoval s koncepcí dvou trojkřídlých palácově komponovaných budov vzájemně vůči sobě otočených šířkovými čestnými dvory, mezi nimi se rozkládalo náměstí, jehož středem procházela osa mostu. VŠŠ původně akcentovala věž ve středu prostředního křídla, jejíž výška byla v dalších návrzích redukována. Internát byl navržen jako stejná trojkřídlá budova vůči VŠŠ umístěná zády a pootočená, vzájemně by je spojovalo zalomené křídlo. Návrh byl kritizován za nesrozumitelnost celku z dálkového pohledu a křídla otočená k mostu prý působila kulisovitým dojmem. Nedostatky byly shledány také ve vnitřních dispozicích, výtvarné výzdobě. Urbanistické koncepci projektu se architektura a dispozice nevyrovnaly a předně „*nebyl pochopen a umělecky vyjádřen ideový význam VŠŠ.*“¹⁹⁹ V závěrečné fázi soutěže byla projektu udělena třetí cena.

První cenou byl oceněn a k provedení doporučen projekt Jiřího Gočára a Jiřího Albrechta, kteří úkol vyřešili dvěma uzavřenými čtyřkřídlými stavbami, a jedním menším blokem institutu sovětské kultury. VŠŠ byla umístěna napravo od mostu, blíže k řece a zdůrazněna ve střední části kopulí s tamburem se sloupy v meziokenních osách. Druhý skončil projekt Jiřího Novotného se spolupracovníky, který také hlavní budovu řešil uzavřeným čtyřkřídlým objektem, s kopulí tentokrát nad sálem umístěným uvnitř bloku.

Více než jednotlivé výsledky je ale přínosné poznání, jak se architekti, kteří se jinak explicitní podobě architektury socialistického realismu ve své tvorbě vyhýbali, poradili s takto jasně ideově profilovanou soutěží. Všichni se v projektech museli vypořádat s odkazy na historickou architekturu a slohovými prvky, skrze které v projektech jen matně prosvítá snaha monstróznímu úkolu vtisknout alespoň jistou

¹⁹⁵ Pavel Bareš, který se pro jiný úkol soutěže nezúčastnil, F. M. Černý, J. Fragner, B. Fuchs, J. Gočár, J. Havlíček, V. Hlinský, J. Novotný, G. Paul a R. F. Podzemný.

¹⁹⁶ Ta v soutěži figurovala jako zástupná orgán ÚV KSČ.

¹⁹⁷ Soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa, (pozn. 193), str. 10

¹⁹⁸ Na kterém v závěrečné fázi spolupracoval s J. Janským, J. Kvasničkou, J. Saalem, J. Šáchou a V. Urbancem. Z výtvarníků spolupracoval s malíři Aloisem Fišárkem a svou ženou Annou Podzemnou-Suchardovou.

¹⁹⁹ Posouzení projektu ak. Arch. R. F. Podzemného ve III. fázi, *Architektura ČSR XIV*, 1955, str. 32-34

uměřenost a soudobost a na čemž s nimi spolupracovala i porota bránící se přehnané okázalosti a měřítku nevhodnému do pražského kontextu.²⁰⁰ Stejně tak v tvorbě Richarda Podzemného jde o dílo od ostatní tvorby radikálně odlišné, tím spíše od stadionu v Podolí. Oba projekty jsou přitom od sebe vzdáleny jen několik málo let.

Proč nakonec stavba podle projektu J. Gočára, doporučená k provedení, nevznikla, můžeme jen spekulovat. Zda šlo o promptní reakci na kritiku ozdobnictví v architektuře nebo to souviselo spíše s absencí mostu či finanční náročností takového podniku, zůstává nejasné.

2.2.16 Nemocnice v Praze-Motole

První ideová soutěž na novou pobočku Všeobecné nemocnice s univerzitními klinikami do pražského Motola, kterou v roce 1936 vyhlásilo ministerstvo veřejných prací, jako již některé předchozí, vedla zejména k polemice se zadáním i výsledky soutěže v odborných časopisech.²⁰¹ Podzemný tentokrát na projektu spolupracoval s Josefem Chocholem a Aloisem Špalkem, jeho bývalí spolupracovníci Ossendorf a Tenzer se soutěže účastnili také, každý ale v jiném týmu. Nejlépe se umístil projekt týmu Kamila Ossendorfa²⁰², který se s dalšími dvěma projekty rozdělil o nejvyšší cenu. Projekt skupiny, v níž byl Podzemný, získal druhou nejvyšší cenu, koncepcí sériově propojených bloků si ale mezi nejruznějšími řešeními byly projekty týmů Ossendorfa a Podzemného velmi podobné. Soutěž nakonec vedla jen k užší vybrané soutěži, mezi autory nejlepších projektů o rok později, na základě které, pak připravovali realizaci František Čermák a Gustav Paul. Vzhledem k prodlevě a začátku války byla nakonec realizována provizorní nemocnice baráková.²⁰³

Podzemný s Tenzerem od té doby několikrát na projektech nemocničních komplexů spolupracovali. V druhé polovině čtyřicátých let v soutěžích na projekt výstavby v univerzitní čtvrti v Plzni a na několik

²⁰⁰ Oldřich Starý, Soutěž na vysokou školu strany – velkým poučením na naší cestě vpřed, *Architektura ČSR* XIV, 1955, str. 16-25

²⁰¹ Zadání a financování soutěže kritizoval např. Josef Havlíček K soutěži na pobočku Všeobecné nemocnice s univerzitními klinikami v Praze-Motolech 1936, *Stavitel* XV, 1935-36, str. 113 vícero článků se ohrazovalo proti článku, který byl jednomu z porotců A. Benšovi otištěn ve Volných směrech, jedním z nich byl například další z porotců Ladislav Machoň, Odpověď na článek „Motolská nemocnice a urbanistická forma“ od arch. A. Benše, *Stavba* XIII., 1936-1937, str. 173

²⁰² S F. M. Černým, S. Vackem a MUDr. K. Přerovským.

²⁰³ Vzhledem k prodlevě a začátku války byla nakonec realizována provizorní nemocnice baráková. <http://www.fnmotol.cz/o-nas/historie-a-soucasnost/provizorni-barakova-nemocnice/>, vyhledáno 23.6.2018

nemocnic II. typu pro různá místa republiky.²⁰⁴ Přesto, že ve většině soutěží na nemocnice II. typu získávali první ceny, na základě soutěží se nakonec nic nerealizovalo. Ve všech projektech rozvíjeli půdorysy přibližně vycházející z písmene H²⁰⁵ a motivy kosého vytáčení jednotlivých křídel. To posléze byť v menší míře využil Antonín Tenzer u Nemocnice v Praze Vysočanech s půdorysem spíše křížovým ale alespoň se dvěma krátkými takto vytočenými rameny.

R. F. Podzemný v roce 1958 v rámci Státního ústavu pro projektování výstavby hlavního města Prahy (SUPRO) samostatně²⁰⁶ navrhl menší zdravotnické zařízení pro Prahu – Břevnov.²⁰⁷ Poliklinika s ambulancí a ordinacemi prevence je uspořádána do dvou spojených budov, šestipodlažního deskového domu se střešní terasou a nižšího²⁰⁸ trojkřídlého objektu na půdoryse otevírajícího se U. Od původního projektu k realizaci v letech 1961-1963²⁰⁹ došlo také v posunu v architektonickém výrazu od velmi neutrálního pozdního funkcionalismu se subtilní střešní terasou a klasicizujícím motivem meziokenních lizén k pronikajícímu bruselskému stylu indikovanému asymetrickým střešním útvarem střední části, změnou vztahu okna a stěny na mozaiku skla, meziokenních panelů a rastru ostění odlišených v barvě a materiálu. Autorem strukturálních parapetních výplní, které měly původně blankytně modrou barvu, je sochař Karel Hladík.²¹⁰

Zkušenosti z vlastních realizací i společných projektů potom Podzemný s Tenzerem společně zužitkovali v soutěži na novou nemocnici v Praze-Motole vypsání ÚVN v Praze roku 1958 a vyhodnocené v roce následujícím. Na základě soutěže měla vzniknout nemocnice městská, fakultní

²⁰⁴ Viz například: příloha – soupis díla, Omezená soutěž na zastavovací studie univerzitní čtvrti v Plzni, *Architektura ČSR VI*, 1947, str. 25 a Oldřich Hanuš, Ideová soutěž na nemocnici II. typu s přičleněným zdravotnickým střediskem, *Architektura ČSR VIII*, 1949, str. 306-307

²⁰⁵ Případně jejich série propojené jednou budovou.

²⁰⁶ Čímž se myslí, že pro změnu nepracoval ve dvojici s A. Tenzerem, ne nutně, že na projektu nepracoval s pomocníky.

²⁰⁷ R. F. Podzemný, Poliklinika v Praze – Břevnově, *Architektura ČSR XIX*, 1960, str. 507

²⁰⁸ Dvou, respektive trojpodlažního počítáme-li snížené přízemí.

²⁰⁹ <http://www.pamatkovykatolog.cz/?element=12112917&mode=fulltext&keywords=Praha+B%C5%99evnov&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 28.6. 2018, Stavba je vedena v památkovém katalogu, jelikož probíhá řízení o jejím prohlášení za kulturní památku. Původní výstavba se předpokládala v letech 1960-1962. Poliklinika v Praze – Břevnově, *Architektura ČSR XVIII*, 1959, str. 507

²¹⁰ Karel Honzík, (pozn. 98), str. 11

dětská nemocnice a prostory pro výuku.²¹¹ Podzemný a Tenzer v ní získali druhou a zároveň nejvyšší udělenou cenu a byli pověřeni prací na finálním projektu. Ten navrhoval dva²¹² pavilony na půdoryse kosých rovnoramenných křížů²¹³, jež mělo propojit nižší křídlo připojené k ramenům kříže pod úhlem 135° a na opačnou stranu z něj měla vycházet další dvě symetricky vytočená ramena. Vstupní část měla tvořit ve středu kompozice malá konkávně prohnutá budova²¹⁴, obdobným způsobem předtím Tenzer vyřešil vstup do polikliniky ve Vysočanech.

Projekt v soutěži uspěl na základě přiměřeného a diferencovaného rozložení hmot do výšky a šířky, tak aby budova nepřevyšovala vrchol kopce, ale zároveň byla dostatečně kompaktní a dobře komunikačně propojená.²¹⁵ Organizace jednotlivých částí také umožňovala dostatek přirozeného osvětlení a provětrání. Přesto, že projekt byl dokončen už roku 1960, stavět se začalo až roku 1964 a vystavěná část, tedy východní kříž a část vstupních budov, byly otevřeny v roce 1970.²¹⁶

Architektonické ztvárnění bylo jednoduché, ale elegantní. Fasády téměř úplně obíhaly linie pásových oken, přerušené jen úzkými svislými úseky stěny na rohu čel křídel. Na několika fasádách pod okny byly v každém patře umístěny průběžné balkony, řešené jako štíhlá deska vykonzolovaná z fasády se subtilním zábradlím z kovu, zdálky skoro neviditelným. Poslední poschodí bylo ustoupené, částečně zastřešující střešní terasu. Celé fasády byly obloženy drobnou keramickou mozaikou, ve většině ploch bělošedavou a ve zbytku tlumeně světle modrou. Část budovy lemoval patrový krytý ochoz na sloupech, část vstupní budovy je taktéž v přízemí uvolněná a vynesena na pilířích. Strukturální a barevné řešení fasád, neoddělitelné od celkového architektonického výrazu budovy, bohužel víceméně zaniklo při její rekonstrukci.

²¹¹ Vladimír Wallenfels, Poznámky k soutěži na nemocnici v Motole, *Architektura ČSR* XVIII, 1959, str. 487-493

²¹² Měla zde totiž vzniknout nemocnice městská a fakultní dětská nemocnice.

²¹³ Na rozdíl od starších projektů jsou vytočená ramena symetricky dlouhá a střední část mezi nimi je zkrácena na minimum, ale vývojová linie od starších projektů se tu přesto dá sledovat.

²¹⁴ Tato část byla ale mezi soutěžním a konečným projektem přeřešena do současné podoby čtverce s dvěma atrií.

²¹⁵ Vladimír Wallenfels, (pozn. 211), str. 487-493

²¹⁶ Klára Pučerová (pozn. 3), str.90

3 Plavecký stadion v Praze – Podolí

3.1 Podolí – urbanistický a historický kontext

Podolí, dříve samostatná obec a od vzniku Velké Prahy roku 1922 část hlavního města, se rozkládá na pravém vltavském břehu, kde se její nejstarší zástavba koncentrovala těsně pod Vyšehradskou skalou. Díky naplaveninám, zastavujícím se o skalní výběžek pod relativně strmým úbočím svažujícím se od Pankrácké plošiny k řece, zde vznikl poměrně široký břeh.²¹⁷ Dnešní katastrální území Podolí sahá směrem k jihu téměř až ke skále Branické a ve své jihovýchodní části až na Kavčí hory a Pankrác.²¹⁸

Tradiční význam obce, rozkládající se v blízkosti kostela románského původu zasvěceného sv. Michalovi, spočíval ve spojení s řekou v rybářství a snad také ve výběru mýta, který byl později přesunut do Podskalí. To formovalo nekoncentrovanou zástavbu lemující spíše říční břeh a cesty vedoucí k Vyšehradské bráně a na Pankrác. Písemné zmínky také připomínají zděný dvorec v sousedství zmiňovaného kostela, který snad patřil nejdříve panovníkovi a posléze vyšehradské kapitule, a který zde sloužil až do husitských válek. Fyzické stopy kostela se nedochovaly, za pozornost ovšem stojí, že k dvorci měla příslušet také lázeň patřící děkanu vyšehradské kapituly, což je účel, kterému tato část vltavského břehu sloužila i v následujících stoletích.²¹⁹

V baroku se zástavba rozrůstala směrem k jihu a koncentrovala se na úpatí Podolského profilu²²⁰ a Kavčích hor. Další proměna Podolí se pojí s novou možností průmyslového využití zdejších vápencových skal. V roce 1871 začala firma Ferdinanda Bárty stavět na úpatí Podolského profilu cementárnu. Vápenec pro její potřebu se těžil přímo z profilu a ve větší míře také z Branické skály.²²¹ Doslova k průlomů v rozvoji Podolí došlo ale až v roce 1904 s otevřením Vyšehradského tunelu a

²¹⁷ *Stavební vývoj na územní hlavního města Prahy a jejího okolí – Podolí*, str. 1 Materiál uspořádaný do formy knihy, bez autora z Archiv hlavního města Prahy, fondu Stavebního odboru NVP (ÚNV) (1923) 1946-1986, NAD: č. 5, inv.: č. 106, karta: č. 22, tedy ze stejného zdroje jako část archivních materiálů rozebíraná v další kapitole.

²¹⁸ <http://mapy.praha4.cz/mapa/zakladni-aplikace/?c=-742737.55%3A-1047518.15&z=3&lb=blank&ly=hr%2Cad%2Cul&lyo=&lp=6&i=-743176.89%3A-1046842.84>, vyhledáno 2.7.2018

²¹⁹ *Stavební vývoj na územní hlavního města Prahy a jejího okolí – Podolí*, (pozn. 217), str. 6

²²⁰ Podolský profil je název skalního útvaru na severním úbočí Kavčích hor, tedy nad dnešním plaveckým stadionem.

²²¹ Miloš Garkisch et al., *Příběhy pražských cementáren*, Československý cement a. s., Radotín, 2011, ISBN 978-80-260-0492-9, str. 19-45

zavedením tramvajové trasy skrze něj o šest let později. Právě přímé propojení s Novým městem vedlo k zvýšení významu území a jeho stavebnímu rozvoji.²²²

V roce 1872 byl vybudován v ohybu řeky před vyšehradskou skalou vorový přístav, který byl 1890 doplněn o ochrannou hráz.²²³ S klesajícím významem voroplavby se posléze proměnil v kotviště sportovních a turistických lodí. Na počátku 20. století se Podolí stalo jedním z center sportovního vyžití a letní rekreace Pražanů. V Podolském přístavu vznikla roku 1911 plovárna s ponorným laťovým bazénem, svému účelu sloužila až do počátku 60. let. V roce 1910 založilo družstvo Prvních podolských lázní říční lázně na břehu v blízkosti cementárny. Tyto lázně, s pláží a parkovou úpravou pojmenované podle barvy nátěru dřevěného oplocení jako Žluté, jsou na stejném místě, byť ve značně proměněné podobě dodnes. Od dvacátých do padesátých let část Žlutých lázní zabraly Modré lázně zaměstnanců Elektrických podniků. Další plovárnu provozovala Dělnická tělovýchovná jednota na blízkém Veslařském ostrově.²²⁴

Spolu se vznikem Velké Prahy byla prodloužena tramvajová trať až na Dvoreckou louku²²⁵. Pro dnešní podobu Podolí typická stavba vodárny²²⁶, vystavěná podle návrhu Antonína Engela, byla uvedena do provozu roku 1929, do své dnešní podoby byla o symetrickou polovinu rozšířena k roku 1962. Zejména ve 30. letech došlo k zásadnímu rozvoji činžovní a vilové výstavby v Podolí, ve stejné době se také kvůli počátkům regulace vltavské kaskády zvedla hladina řeky. V souvislosti s ní tak zanikla starší pobřežní zástavba. S regulací je spojené i ochlazení vltavské vody a následně postupně upadající význam říčních lázní. Množství sportovišť v Podolí se ale zároveň rozšířilo o místní sokolovnu otevřenou v roce 1933^{227, 228}.

²²² Václav Prošek, Pražské Podolí 2 – Podolskými ulicemi včerejška i dneška krok za krokem, Společnost městské dopravy, Praha, 2015, ISBN 978-80-902095-7-2, str. 66-93

²²³ <http://www.lavdis.cz/vodni-cesty/sportovni-pristavy>, vyhledáno 7.6.2018

²²⁴ Václav Prošek, (pozn. 222), str. 89-95

²²⁵ Dvorecká louka se nachází v údolí mezi Kavčími horami a Branickou skalou.

²²⁶ Stavba stejného účelu zásobující vodou Královské vinohrady stála na témže místě již od roku 1885.

²²⁷ Podolský sokol bez vlastní budovy fungoval již od roku 1892. Sokolovna byla vystavěna podle projektu Bohumila Skalického a Jaroslava Stejskala.

²²⁸ Václav Prošek, Pražské Podolí, (pozn. 222), str. 89-95

Provoz cementárny byl od třicátých let postupně utlumován a úplně zastaven byl v průběhu druhé světové války.²²⁹ Již roku 1945 deklarovalo družstvo Nové Podolí záměr obytné výstavby, jejíž součástí měl být také amfiteátr a společenská budova na místě cementárny, k realizaci projektu ale nikdy nedošlo. Cementárna byla zbořena v roce 1951.²³⁰

3.2 Archivní materiály

Materiály, které zde budou rozebírány, pochází z fondů několika archivů, poznatky jsou organizovány víceméně chronologicky. První jsou proto představeny materiály z Archivu hlavního města Prahy, které nás seznamují s plány na zástavbu pobřežní části Podolí, kde se s výstavbou sportovního zařízení na pozemku cementárny počítá už od počátku padesátých let. Další materiály pochází z Národního archivu, přesněji z fondu Státního výboru tělovýchovy a sportu a jsou zdrojem informací z jeho plavecké sekce, která se v nalezených dokumentech sice okrajově, ale přece zabývala i výstavbou stadionu v Podolí. Nejprůnosnějším zdrojem byl ovšem Správní archiv Prahy 4, který schraňuje větší množství projektové dokumentace k různým fázím projektu, stejně jako technické a jiné zprávy ilustrující i související administrativu nebo postup výstavby. Dokumentace k neprovedenému projektu plaveckého stadionu z roku 1954 od Jiřího Krohy pochází z architektovy pozůstalosti uložené v archivu Muzea města Brna.

3.2.1 Archiv hlavního města Prahy

Materiály z Archivu hl. m. Prahy²³¹, které mají spojitost s pozemkem Podolské cementárny a jeho potenciální zástavbou, se týkají takzvaného stavebního obvodu č. 92. Stavební obvod vyhlásil Plánovací referát ÚVN hl. m. Prahy roku 1950²³² v katastrálním území Prahy XV. – Bráníku a Podolí s odůvodněním, „že účelem určení tohoto stavebního obvodu je umožnění výstavby rekreačního území

²²⁹ Miloš Garkisch et al., Příběhy pražských cementáren, (pozn. 221), str. 19-45

²³⁰ Václav Prošek, Pražské Podolí, (pozn. 222), str. 89-95

²³¹ Všechny citované materiály pochází z Archiv hlavního města Prahy, fondu Stavebního odboru NVP (ÚNV) (1923) 1946-1986, NAD: č. 5, inv.: č. 106, karton: č. 22, jednotlivé citované listiny jsou identifikovány podle předmětu a data vzniku přímo v textu.

²³² Důvodová zpráva k návrhu na vyhlášení obvodu je datována 28.6.1950, její grafická příloha – plán stavebního obvodu nese dataci prosinec 1949, zpráva seznamující s vyhlášením obvodu zainteresované orgány (ONV pro Prahu 15, Ministerstvo národní obrany, Ministerstvo techniky, Státní úřad plánovací a několik technických referátů ÚNV) je z 16.11.1950. Výměr z roku 1953 ustanovující rozšíření obvodu uvádí, že stavební obvod č. 92 byl právoplatně vyhlášen 29.12.1950.

pro pražské obyvatelstvo (plovárny, klubovny, tělovýchovného ústavu a hřišť) a vybudování pravobřežní komunikace.“²³³ Obvod je vytyčený mezi Sinkulovou ulicí na severu a ulicí Modřanskou na jihu, šířku území na východě vymezuje téměř v celé délce ulice Podolská s výjimkou pozemku cementárny a přilehlého lomu, který vystupuje více na východ, západní hranice je vedena řekou, takže obvod pojímá všechny pobřežní pozemky a plochu Schwarzenberského ostrova.²³⁴ Nejstarší plán stavebního obvodu nese popisky označující záměr využití území, na pozemku podolské cementárny stojí *tělovýchovný ústav*.

Ze zápisu o komisi konané dne 7. 4. 1950 za účelem dohody o postupu bouracích prací v cementárně čp. 43 v Podolí vyplývá, že demolice bude moci začít brzy, další etapa bourání byla totiž naplánována na září téhož roku.

7. 4. 1950 proběhla porada technických referentů ÚNV Prahy 15 ohledně očekávaného rozsahu brigádních sil potřebných na pozemní práce na *Rekreačním pásmu při Vltavě*. K dobrovolné brigádní práci vyzývá také dopis Okresního osvětového inspektora z 22. 5. 1950 adresovaný Krajskému výboru Sokola, vyzývající k dílu na úpravě nábřeží s odůvodněním, že sjednocená tělovýchova má na tomto podniku zájem a uvádí, že by se území v budoucnosti mohlo jmenovat *Nábřeží sjednocené tělesné výchovy*.

Ministerstvo stavebního průmyslu vydalo 19. 11. 1951 *Pokyny pro Zastavovací plán pro stavební obvod č. 92 v Praze-Podolí*. Tyto pokyny doporučují zastavovací plán zpracovávat postupně s tím, že začít by se mělo severní třetinou u Schwarzenberského ostrova. Technický referát ÚNV hl. m. Prahy zadal dopisem z 29. 1. 1952 Projektnímu atelieru Stavebního podniku hl. m. Prahy vypracování zastavovacího plánu stavebního obvodu č. 92 na základě nabídky z 26. 11. 1951. Dodání plánu je vyžadováno do 31. 5. 1952, odpověď osloveného podniku ani poptávaný plán bohužel mezi materiály není. Projekt ovšem musel být dodán, protože zpráva plánovacího referátu ÚVN hl. m. Prahy z 1. 7. 1952 dokládá, že zde byl projekt s dotčenými orgány projednáván. Ve zprávě o závěrech jednání se mluví o stadionu a popis

²³³ Důvodová zpráva k návrhu na vyhlášení obvodu, 28.6.1950

²³⁴ V následujících letech bude obvod ještě minimálně pětkrát rozšiřován. První, druhé a čtvrté rozšíření se záměrem výstavby bytové obvod rozšířilo o území relativně malé (v rozsahu jednotek domů) vůči celkovému rozsahu. Třetí rozšíření pro stavby komunikační a dopravní přidalo rozsáhlý kus území na jižním okraji Braníka, zjevně pro potřeby branického nádraží. Páté rozšíření opět pro bytovou výstavbu přidalo roku 1954 několik ulic v Braníku mezi ulicemi Modřanská a Branická na východ od stávajícího území.

situace v textu napovídá²³⁵, že by se mohlo jednat o stadion na jeho současném území, blíže ztotožněn nebo titulován jako plavecký stadion ale není.

Další zajímavou zprávou je záznam z 29. 5. 1952, podle kterého „byli přizváni zástupci Čsl. státního filmu (...) ,aby se vyjádřili o možnostech vytvoření přírodního kina pro účely festivalu a to na proponovaném sportovišti na místě bývalé Podolské cementárny. Zástupci filmu po prostudování projektu sportoviště neshledávají však navržené místo za vhodné“²³⁶, na čemž je zajímavé také to, že se o projektu na území Podolské cementárny mluví jako o projektu sportoviště, o stadionu či koupališti nepadne ani slovo. O záměru na zřízení amfiteátru se dále nic bližšího nedozvíme.

3.2.2 Národní archiv – fond Státního výboru tělovýchovy a sportu

Z archivních materiálů fondu Státního výboru tělovýchovy a sportu (SVTVS)²³⁷ dostupných v Národním archivu se k Podolskému stadionu přímo váže bohužel jenom jeden dokument. Jedná se o *Usnesení 24. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 15. října 1954*, jehož 6. bodem byl *Návrh na výstavbu plaveckého stadionu v Praze*. Z obsahu je zřejmé, že problematika výstavby stadionu je v řešení již delší dobu. Usnesení předsedovi SVTVS soudruhu Jandovi „ukládá předložit vládnímu výboru pro výstavbu investiční úkol na výstavbu komplexu plaveckého stadionu v Podolí a úvodní projekt na první etapu a zároveň prozatím současně prošetřit využití plaveckého stadionu pod Barrandovem pro plavecký program Spartakiády jako alternativní řešení.“²³⁸ Zajímavá je informace, že ÚV KSČ Jandovi udělil *výtku za předčasnou publikaci projektu nového stadionu v denním tisku*. O jaký projekt stadionu se v tomto roce mohlo jednat, lze těžko soudit, určení v *denním tisku* bez bližší

²³⁵ Program veřejných budov při stadionu musí býti zpřesněn a projektant uváží, zda náplň dovolí, aby budovy byly asymetricky situovány po obou stranách vstupu do stadionu, či budou v hmotě nevyvážené. U přívozu bude komunikační prostor rozšířen a přístupní komunikace bude co nejméně lomená. Parking u stadionu postačí ve dvou postranních ramenech komunikací.

²³⁶ Eventuelně potentní jižní část sportoviště nakonec projeví zájem si prohlédnout na místě. Materiály o libovolném dalším vývoji chybí. Záznam, 29.5.1952

²³⁷ Všechny citované materiály pochází z Národního archivu, fondu Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS) (1937) 1949-1956, fond: č. 1151, karton: č. 46, jednotlivé citované listiny jsou identifikovány podle předmětu a data vzniku přímo v textu.

²³⁸ Usnesení 24. schůze politického byra ÚV KSČ, 15. října 1954. Vzhledem k datu se zajisté ještě jednalo o přípravu I. Celostátní spartakiády konané v roce 1955. Kde se nakonec plavecké soutěže v rámci spartakiády konaly není jasné. Například informační brožura *Na spartakiádu do Prahy* v programu u mistrovství v plavání, skocích do vody a vodním pólu lokalitu neuvádí. U ostatních soutěží jsou přitom lokality nebo sportoviště uvedeny. J. Kšiňan *Na spartakiádu do Prahy*. *Informační brožura o spartakiáde pro účastníkov zo Slovenska*, SÚV ČSM Smena, Bratislava 1955

specifikace není dost dobře možné následovat.²³⁹ Zbytek dokumentu ukládá ministrovi zajistit finanční krytí investic spojených s výstavbou pro potřebu spartakiády a jistému Dr. Dolanskému ukládá předložit zprávu o přezkoumání již zmiňovaného návrhu. Další materiály, které by osvětlovaly vývoj zde nastíněných témat, se již ve stejném fondu nevyskytovaly.

Z materiálů, které se stadionu týkají nepřímo, stojí za zmínku *investiční plán MNO-SBP²⁴⁰ na léta 1957-1960* a to v tom smyslu, že žádnou stavbu bazénu či stadionu nezmiňuje, počítá pouze s investicemi do šaten na Strahově a jezdeckého střediska a tenisových dvorců jinde v Praze. Vzhledem k tak malému rozsahu nejspíše nemohlo jít o veškeré zamýšlené investice do sportovní infrastruktury v následujícím období.

These pro projev zástupce SVTVS na plenu plavecké sekce také z roku 1954 se věnují především významu plavectví. Zdůrazňují jeho hygienický, výchovný, zdravotní i branný potenciál a dožadují se masového výcviku plavání. Dosavadní nedostatky spojují s prací sportovních činovníků. O potřebě výstavby nových plaveckých zařízení se materiál vůbec nezmiňuje.

3.2.3 Správní archiv Prahy 4

Nejstaršími materiály ze Správního archivu Prahy 4²⁴¹ je několik plánů k neprovedenému návrhu z prosince 1958²⁴², všechny za ateliér „C“ podepsané autory Podzemným a Kvasničkou. Žádný textový materiál se k projektu nepojí, podobě stadionu v tomto projektu se bude věnovat samostatná kapitola.

²³⁹ V odborných architektonických periodikách žádný projekt na plavecký stadion v Podolí v letech 1953 až 1955 publikován nebyl. Starší projekty odpovídající období I. celostátní spartakiády jsou zmiňovány Richard Podzemný, Plavecký stadion v Podolí, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 549 i Richard Podzemný, Plavecký stadion v Podolí, *Architektura ČSSR* XXV, 1966, str. 99. Jejich podoba až na jednu výjimku není známá viz kapitoly Starší projekty a Nerealizovaný projekt 1954 – Jiří Kroha.

²⁴⁰ Asi Ministerstvo národní obrany – Správa branné přípravy.

²⁴¹ Všechny citované materiály pochází ze Správního archivu Prahy 4 k objektu Podolská 43/74 a 43/72, dále tříděny nejsou, ve snaze o přehlednost jsou jednotlivé citované listiny identifikovány podle předmětu a data vzniku. Kvůli jejich většímu množství a komplikovanosti obsahu jsou na rozdíl od předchozích oddílů listiny identifikovány v zájmu přehlednosti v poznámce, nikoli přímo v textu.

²⁴² *Plavecký stadion v Podolí (Bývalá cementárna)*, prosinec 1958, podepsáni Podzemný a Kvasnička

Dalším je situační plán ze srpna roku 1959²⁴³, který už téměř odpovídá²⁴⁴ realizovanému projektu. Na jeho základě podal 7. 9. 1959 Státní ústav pro projektování výstavby hl. m. Prahy návrh na vydání územního rozhodnutí, za Odbor výstavby a vodního hospodářství rady ÚNV hl. m. P. jej schválil Ing. arch. Václav Kolátor.²⁴⁵ Odbor výstavby města a vodního hospodářství rady ÚNV hl. m. P. vydal 10. 10. 1959 *Zastavovací směrnice*, které specifikují podmínky projektování stadionu na základě zmíněného situačního plánu.

Následují různé části téhož projektu datované od května do října 1960. Projekt ateliéru „C“ SUPRO vypracoval R. F. Podzemný²⁴⁶, a jeho podoba se opět téměř neodchyluje²⁴⁷ od provedeného projektu. Část materiálů z 30.9.1960 je označena jako *Zadávací projekt*.

Přesto, že žádný projekt není titulován jako Zastavovací plán, váže je jistě *Technická zpráva k zastavovacímu plánu*²⁴⁸ ke stejné fázi projektu, jako je *Zadávací projekt*. Zpráva odkazuje i na starší projekt s tím, že úvodní projekt byl dokončen v roce 1958. Odbor výstavby rady OVN k němu „*zaujal stanovisko a na základě jejich vyjádření a nadměrnosti původního záměru investora byl při schvalování úvodního projektu zmenšen rozsah investičního úkolu.*“²⁴⁹ Zpráva ve vztahu k aktuálnímu projektu definuje obsah prací v I. a II. etapě výstavby: „*V první etapě jest výstavba dvou otevřených bazénů, a to plaveckého 50 x 21 m vel., 180 cm hlubokého a skokanský 33,33 x 21 m vel., 300 a 450 cm hl. se skokanskou věží a pérovými můstky. Strojní a vodní hospodářství, šatny rekreatantů pro 2000 návštěvníků, trafostanice, plynová teplárna, výměňiková stanice, byty, úprava rekreačních ploch a obvodová komunikace. V druhé etapě výstavba severní tribuny západní s krytou halou, západní ochoz,*

²⁴³ *Plavecký stadion - situace*, srpen 1959, za ateliér C SUPRO je tentokrát podepsán pouze Podzemný.

²⁴⁴ Pouze podoba a umístění brouzdaliště se ještě podstatně měnily.

²⁴⁵ Respektive veškeré materiály za Odbor výstavby města a vodního hospodářství rady ÚNV hl. m. P. bude po celou dobu výstavby podepisovat Ing. arch. Václav Kolátor.

²⁴⁶ Jako spolupracující jsou nejčastěji uváděni Ing. Holuša a Arch. Kulišťák, jiná jména se výjimečně objevují u výkresů několika technických detailů např. Ing. Veselý – řezy potrubím, M. Sedláček – věšáky, Ing. arch. J. Vlašánek – čelní úchytka dělicího provazce.

²⁴⁷ Opět s výjimkou podoby brouzdaliště, která se v projektu liší, jak od o rok staršího situačního plánu, tak i od jeho realizované podoby.

²⁴⁸ *Technická zpráva k zastavovacímu plánu*, 28.9.1960, vydal Ateliér 4 Státního ústavu pro projektování výstavby hl. m. P, za který jej podepsal (R. F.) Podzemný.

²⁴⁹ Ibidem, str. 1, Další detaily se k rozsahu investičního úkolu a jeho změnám nedozvíme.

občerstvení, tělocvična, vstupní prostor, úprava skalních stěn, rekreačních ploch pod Kavčími horami, přístupové cesty k nim a osázení všech zelených ploch Plaveckého stadionu. Tribuny jsou navrženy pro 5000 sedících diváků, hala pro 700 sedících diváků a 600 plavců. Zastavěná plocha I. etapy 6,966 m² a II. etapy 2,384 m².²⁵⁰ Podle zprávy bylo územní rozhodnutí Odborem pro výstavbu města a vodního hospodářství vydáno výměrem ze dne 28. 9. 1960.²⁵¹

Další materiály se pojí k jednotlivým aspektům projektu a jeho provádění. Jedním z nich je například rozpočet, který sestavil Státní ústav pro projektování výstavby hl. m. Prahy 17. 7. 1959, k jakému projektu se však váže, není zcela jisté²⁵², jako investor je uveden ÚTZ ČSTV²⁵³ a jako projektant je podepsán Podzemný²⁵⁴. Celková částka je 2 474 240 Kčs, největší položkou jsou bazény a skokanské věže dohromady za 2 293 470 Kčs, ostatní položky připadají na bourání a sítě.

Valná část materiálů se váže k terénním úpravám, které byly zřejmě jednou z nejproblematictějších částí provádění projektu. *Zadávací projekt – Plavecký stadion terénní úpravy* ze září 1960 ukazuje navržené úpravy sklonů svahů, které jsou podle *Technické zprávy*²⁵⁵ mírnější, než jaké doporučil geologický posudek, který doporučoval úpravy drastičtější. Krom úprav terénu v situačním plánu v projektu vidíme v náznaku okružní silnici vedoucí podél paty lomu a chodník vedoucí ze severního okraje tribuny vzhůru na pláň nad skalnatým svahem, kde jsou navržena dvě hřiště²⁵⁶. Ostatní naznačené stavby – tribuna²⁵⁷, velký bazén a kotelna odpovídají výslednému provedení. Terénní práce byly celkově vyčísleny na 2 022 490 Kčs.

²⁵⁰ *Technická zpráva k zastavovacímu plánu*, 28.9.1960, str. 2-3

²⁵¹ *Ibidem*, str. 3 Přestože existuje i již zmíněné rozhodnutí z roku 1959.

²⁵² Jakkoli to zní nelogicky, nejpravděpodobněji se rozpočet pojí k první etapě projektu, který byl vypracován v srpnu téhož roku. Takto schématický rozpočet mohl vzniknout už v průběhu zpracovávání projektu.

²⁵³ Ústřední tělovýchovná zařízení ČSTV

²⁵⁴ Respektive strojopis obsahuje patrně překlep, protože uvádí Akad. arch. Pozemný, vlastnoruční podpis je ale zřetelně R. F. Podzemného.

²⁵⁵ *Technická zpráva zadávacího projektu úpravy terénu plaveckého stadionu v Podolí*.

²⁵⁶ O rozměrech asi 9x9 a 9x18 metrů s antukovým povrchem. Chodník ani hřiště s největší pravděpodobností nebyly nikdy provedeny.

²⁵⁷ Tribuna je naznačena slabší čarou, pravděpodobně proto, že ještě neexistovala.

Dopisem z 15. 12. 1960 Rada ÚNV hl. m. Prahy schvaluje provedení terénních prací v rámci akce „Z“ na léta 1961 a 1962 v celkové hodnotě díla 2 781 457 Kčs²⁵⁸ Práce brigádníků byla jistě pro včasnou realizaci díla nezbytná, zároveň ale nebyla zjevně příliš dobře organizovaná²⁵⁹, například v tom, že nebyly provedeny odborné práce, na než by brigáda mohla navázat. O problémech zajištění odborných prací na opěrných zdech a brouzdališti se referuje například roku 1964.²⁶⁰ Další problémy byly nepřekvapivě s navyšováním výdajů a kvůli dokončení prací v termínu musela být ke spolupráci oslovena dokonce armáda.²⁶¹ Zejména s terénními pracemi byly komplikace i nadále, *zápis* z 31. 5. 1965, vypovídá o tom, že docházelo k sesuvům svahu a práce u paty svahu tak musely být dočasně přerušeny.²⁶² Další dokument OVN Prahy 4²⁶³ z 9. 2. 1966, tedy více jak půl roku po otevření stadionu, referuje o zajištění svahu a terénních pracích stále jako nehotových a neuspokojivých, zatím neprovedená je podle něj také mozaiková dlažba vstupního dvora.

Z toho vyplývá, že starší optimistický harmonogram prací nemohl být dodržen. *Průvodní zpráva* Pražského projektového ústavu z března 1962, jejímž předmětem je přepracování časového plánu²⁶⁴ na základě usnesení vlády z 22. 1. 1961, počítá s dokončením do roku 1963 a to včetně zkušebního provozu. Konkrétně zimní bazén by měl od srpna 1963 sloužit pro zimní přípravu na OH 1964. V tomto časovém plánu se počítá s 12 měsíci terénních úprav, 24 měsíci sadových úprav a 30 měsíci na výstavbu hlavního objektu od počátku prací v polovině roku 1961. Včasné dokončení se s určitostí podařilo jen u soustavy bazénů se skokanskou věží. Jejich realizace byla v harmonogramu naplánovaná na první tři čtvrtiny roku 1960, což se vzhledem ke konání spartakiády zjevně podařilo.²⁶⁵

²⁵⁸ Dodatek uvádí posílení o více než milion z prostředků nevyčerpaných v minulých letech.

²⁵⁹ *Starost o brigádníky – povinnost nebo trest?* Výstřižek z periodika ČSTV – Československý sport XII., č. 125, číslo strany výstřižku chybí.

²⁶⁰ *Zápis o dokončení terénních úprav plaveckého stadionu v Podolí-Praha 4*, 17. prosince 1964

²⁶¹ *Záznam o poradě sekretariátu Vládní zvelebovací komise o dostavbě plaveckého stadionu v Praze-Podolí*, 12.12.1964

²⁶² *Zápis z porady o posouzení bezpečnosti svahu jihovýchodní části bývalého kamenolomu* z 31.5.1965

²⁶³ *Stručný záznam vyjádření s. Ing. Bláhy z ČSTV k přejímání plaveckého stadionu v Podolí*, 9.2.1966. Ing. Bláha byl zástupcem ČSTV.

²⁶⁴ Původní verze časového harmonogramu chybí, proto není možné je vzájemně porovnat.

²⁶⁵ Plavecká část II. Celostátní spartakiády se v areálu konala od 20.6.1960. Richard Podzemný, (pozn. 16), str. 549

Reakci na zpoždující se výstavbu ilustruje *dopis ÚV ČSTV adresovaný ONV Praha 4 z 18. 3. 1964*²⁶⁶, který upozorňuje na usnesení vlády, kterým bylo dokončení stadionu v Podolí pro účely III. Celostátní spartakiády v roce 1965 zařazeno do seznamu přednostně zabezpečovaných staveb. To se projevilo tím, že dodavatel n. p. Vodní stavby na stadion dočasně stahoval pracovní síly ze svých dalších projektů. Nadále byla co možná nejvíce využívána i brigádnická práce, ještě v roce 1965 bylo potřeba 40.000 hodin práce brigádníků jenom z řad sportovců.²⁶⁷

Nejmladším dokumentem z fondu stavebního archivu je vyjádření²⁶⁸ z 25. 7. 1966, ve kterém Útvar hlavního architekta hl. m. Prahy sděluje²⁶⁹, že nesouhlasí a nikdy nepovolil umístění stánku s občerstvením v jižní části areálu, že provizoria jsou v dokončeném areálu nepřipustná, a žádá odstranění.

3.3 Nerealizované projekty

Starší projekty, které měly řešit Plavecký stadion do Podolí už pro I. celostátní spartakiádu v roce 1955, jsou zmiňovány na několika místech. Velmi obecná, již uvedená zmínka z archivu plavecké sekce SVTVS u realizovaného projektu publikovaného v roce 1966²⁷⁰, uvádí jména čtyř autorů, jež měli areál dříve řešit. Jsou to Ing. arch. Václav Kolátor, prof. Jiří Kroha, Arch. Kvasnička a Ing. arch. Mareš. Kroha a Mareš jako autoři starších verzí projektu jsou zmíněni už u první publikace tehdy už částečně realizovaného projektu v roce 1960²⁷¹. Oba prý areál řešili s krytým bazénem v samostatné budově, která měla být vystavěna v časově neurčené další etapě. Nespecifické zúžení stavebního programu, o němž referovala technická zpráva z roku 1960²⁷², je v textu o publikovaném projektu interpretován tak,

²⁶⁶ *Dopis ÚV ČSTV adresovaný ONV Praha 4, 18.3.1964*

²⁶⁷ *Dopis městskému výboru ČSTV Plavecký stadion v Podolí – organizace brigádnické výpomoci z 8.2.1965*

²⁶⁸ *Vyjádření k záměru umístění prodejního stánku jižní části rekreačních ploch areálu Plaveckého stadionu v Praze 4 – Podolí, 25. 7. 1966*

²⁶⁹ Dopis je adresován Pražskému projektovému ústavu, respektive R. F. Podzemnému. Nejspíše to neznamena, že by Podzemný byl autorem oné dočasné stavby. ÚHMP doporučuje provést dislokaci v rámci stávajících staveb a to po dohodě s autorem.

²⁷⁰ Richard Podzemný, (pozn. 17), str. 99

²⁷¹ Richard Podzemný, (pozn. 16), str. 549-550

²⁷² Správní archiv Prahy 4, *Technická zpráva k zastavovacímu plánu*, 28.9.1960, vydal Ateliér 4 Státního ústavu pro projektování výstavby hl. m. P, za který jej podepsal (R. F.) Podzemný.

že program byl omezen pouze na venkovní bazény s tribunami, a se současným řešením přišel Podzemný zadání navzdory.²⁷³ Archivní materiály tuto interpretaci ani nepotvrzují, ani nevyvrací. Ve spojitosti se stejnou fází záměru výstavby stadionu jsou zmiňovány také dvě alternativní zvažované lokality – U Markéty na Praze 6 a na Kotlářce.²⁷⁴ Podoba je známá u jediného ze zmiňovaných starších řešení, u projektu prof. Jiřího Krohy.

3.3.1 Nerealizovaný projekt 1954 – Jiří Kroha

Ze všech řešení, která měla předcházet projektům Richarda Podzemného, je známý pouze projekt Jiřího Krohy z roku 1954.²⁷⁵ Stadion navrhoval s tímž stavebním programem jako posléze Podzemný, tedy dva závodní bazény – plavecký a skokanský, jeden rekreační a jeden dětský bazén, jeden bazén krytý, tribunu, respektive tribuny a několik budov zázemí. K rozmístění jednotlivých objektů na pozemku cementárny a lomu ale přistoupil zcela odlišně. Zdá se, že Kroha zamýšlel daleko razantnější úpravy stráně bývalého lomu, na jeho pohledech se její sklon totiž jeví mnohem mírnější, než je tomu dnes. Takové řešení by umožnilo pozemek využít více do hloubky ve směru kolmém k řece. Hlavní tribuna je navržena na půloválném půdoryse jako náspová na úpatí svahu čelem k řece. Druhá, západní tribuna je nižší, ortogonální, nesená pilířovou konstrukcí. Rekreační bazén a kruhové brouzdaliště jsou naopak umístěny blíže k nábřeží. Od ulice je plocha trávníku s rekreačními bazény oddělena hradbou nízké zeleně. Zatímco venkovní bazény jsou situovány rovnoběžně s nábřežím, krytá hala je k linii nábřeží orientovaná kolmo a zaujímá severovýchodní okraj pozemku. Budova krytého bazénu by vzhledem k vyvýšenému stlačeně zaklenutému segmentu střední části, který mírně vystupuje nad rovinu okolní střechy, mohla mít trojlodní vnitřní dispozici, ale při absenci řezu či půdorysu se jedná pouze o dohad. Jižní strana budovy je otevřená velkou okenní plochou členěnou štíhlými pilíři. Vzhledem k velikosti stavby lze soudit, že padesátimetrový bazén by nepojala. Budovy zázemí stadionu jsou umístěny na

²⁷³ „...bylo upuštěno od výstavby krytých plaveckých a tělovýchovných zařízení pro nedostatek místa a měly být postaveny pouze dva otevřené bazény s tribunami na straně západní a východní. Přes toto rozhodnutí, které bylo podkladem projektové práce plaveckého stadiónu ke II. CS navrhl autor z vlastní iniciativy vedle oficiálně požadovaného řešení diametrálně odlišné řešení, dnes realizované, které umožnilo maximální využití pozemku k rekreaci vypuštěním vých. tribuny a umožnilo realizaci kryté haly současně, pod tribunou otevřených bazénů.“ Richard Podzemný, (pozn. 17), str. 99

²⁷⁴ Richard Podzemný, (pozn. 16), str. 549

²⁷⁵ Archiv Muzea města Brna, pozůstalost Jiřího Krohy, perspektivní pohledy *Spartakiada – schematický náčrt plaveckých stadiónů v Podolí*, inv. č. 280.728 a 280.729, dokumenty pod inv. č. 280.721-208.726 nejspíš zachycují řezy a pohledy na stávající objekty pozemku, dokument *Plavecký stadion Podolí TSZ – Situace* pod inv. č. 280.727 konfrontuje nový záměr s umístěním těchto objektů.

severním i východním okraji uliční strany pozemku. Do areálu se vstupuje branou na jižním okraji pozemku, od níž vede široká nástupní cesta k bazénům a tribunám. Alespoň ze schematizujících pohledů se celková architektura stadionu zdá být velmi střídmostná²⁷⁶ ničím nepřipomínající neoklasizující styl, který Kroha vtiskl strahovskému stadionu²⁷⁷. Zda se podle projektu nepokračovalo, protože by jej sotva bylo možné zrealizovat ke konání I. Celostátní spartakiády roku 1955, nebo z jiných důvodů, nevíme. Krohovo urbanistické řešení areálu lze kvůli umístění rekreačních bazénů v blízkosti ulice a hlavní tribuny otočené k západu považovat za méně šťastné.

3.3.2 Nerealizovaný projekt 1958 – R. F. Podzemný

Starší varianta projektu pochází od týchž autorů jako realizovaná verze, všechny plány k projektu jsou za Ateliér C SUPRO podepsány Podzemným a Kvasničkou.²⁷⁸ Návrh se od provedeného projektu liší dost zásadně, zároveň jsou ale zřejmá stejná východiska, byť jinak aplikovaná. V popisovaném návrhu jsou samozřejmě ústřední částí stavby plavecký a skokanský bazén s tribunou, respektive tribunami, velkou západní tribunu tu totiž doplňuje nižší východní, osazená na terénu.²⁷⁹ Celá soustava bazénů s tribunami je posazena výrazně blíže k jižnímu okraji pozemku, svah lomu se tak začíná zvedat bezprostředně za skokanskou věží. Ve stoupajícím svahu za bazénem se nacházel pavilon restaurace, taková konfigurace sotva může nepřipomenout barrandovský stadion a Barrandovské terasy. Hmota restaurace se rozkládá na půdorysu T ve dvou výškových úrovních, s restaurací v patře obrácenou prosklenými stěnami k bazénu a s vyhlídkovou terasou na střeše nižšího křídla vypínajícího se rovněž nad bazén. Restaurace není ale jediná budova, o kterou byl stavební program tohoto projektu bohatší. V prostoru, který je dnes téměř celý zatravněn a věnován slunění, jsou v tomto projektu umístěny rekreační bazén, brouzdaliště a oddělené budovy šaten pro muže a ženy. Rekreační bazén o rozměrech 21 x 50 metrů je umístěný rovnoběžně se závodními bazény blíže k jižnímu okraji pozemku a má nepravidelný půdorys. Zatímco severní okraj je ortogonální, jihovýchodní roh je zaoblen a jižní

²⁷⁶ Martin Strakoš, jehož poznámka o projektu ostatně bádání v archivu Muzea města Brna podnítila, návrh označil, jako „tradicionalisticky pojatý“. Martin Strakoš, *Po sorele brusel, kov, sklo, struktury a beton. Kapitoly o architektuře a výtvarném umění 50. a 60. let 20. století od Bruselu po Ostravu*, NPÚ ÚOP v Ostravě, 2014, str. 77

²⁷⁷ Rostislav Švácha, *Socialistický sport* In: Rostislav Švácha ed., *Naprej! Česká sportovní architektura 1967-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 190

²⁷⁸ Celý popis se vztahuje k sérii shodně označených plánů ze Správního archivu Prahy 4, *Plavecký stadion v Podolí (Bývalá cementárna)*, prosinec 1958, podepsáni Podzemný a Kvasnička.

²⁷⁹ Západní tribuna má podle řezu asi 32 řad, zatímco východní, která má pouze 8 řad, má také o něco příkřejší sklon.

okraj uhýbá našikmo k části rozšířené na severu. Zdá se, že v místě nepravidelného rozšíření je ze dvou stran lemovaný průběžným schodištěm sestupujícím do vody. Na stejné ose pouze o kus severněji je umístěno brouzdaliště, jež má půdorys rovnostranného trojúhelníka se zaoblenými rohy, uprostřed je umístěn vodotrysk. Díky oblým formám se tvarově brouzdaliště v tomto projektu blíží tomu realizovanému více, než v projektu, podle kterého se začalo s výstavbou, umístění je naopak zcela odlišné. K severnímu okraji prostranství pod svahem jsou umístěny budovy šaten, pánská při chodníku lemujícím závodní bazény, dámská zasunutá hlouběji do pozemku proti brouzdališti. Budovy jsou identické patrové na obdélném půdorysu, vzájemně v patře propojené lávkou. Samotná konstrukce budov vychází z tradiční konstrukce převlékacích kabin, kdy stěna nedosahuje ke stropu a prostory jsou tak průběžně větrány. Dvoupodlažní subtilní pilířová konstrukce nesoucí podlahu patra a střechu tvoří tedy pouze vnější rámec, do kterého jsou vetknuty menší a nižší tělesa šaten a převlékacích kabin a v přízemí sprch a toalet. Po obvodu tak vznikají terasy a dojem lehkosti a otevřenosti dále umocňují i vykonzolovaná schodiště, vznášející se bez podpory prostorem. V úrovni šaten se nachází vstup do areálu, tedy na opačném konci než dnes, jeho pojetí je také zásadně odlišné. Přístup je totiž v úrovni prvního patra, kam vede nadchod překračující celou šíři vozovky a parkoviště před budovou. Konstrukce nadchodu je subtilní, vyvýšený chodník vynášejí kónické, směrem dolů se zužující podpory a vede na něj několik volných schodišť. Řešení přístupu přímo souvisí s podobou hlavní tribuny, která je do ulice otočena svou otevřenou nosnou konstrukcí, již tvoří tři řady pilířů, z nichž nejnižší a střední řada jsou součástí zastavění prostoru pod tribunou a nejvyšší řada neblíže do ulice je tvořena stejně jako nadchod zužujícími se pilíři, zde navíc efektně vykloněnými. Mezi pilíři střední a krajní řady jsou žebra tvořící zespodu tribuny kosočtverečný rastr. Ze zadního ochozu vedou skrze tribunu tři přístupy. Přízemí tribuny je zastavěné plně, patro jen do úrovně střední podpory tribuny. Půdorys známe pouze od přízemí, kde jsou zejména sklady a technické zázemí, fasády v patře i přízemí se ale do ulice otáčejí výrazně prosklenými fasádami. Ochoz v patře průběžně pokračuje i na druhou stranu od nadchodu, kde pro změnu lemuje fasádu budovy krytého bazénu.

V nedatovaném situačním plánu, který se jinak s projektem z prosince 1958 shoduje, je budova zakreslena s popiskem *uvažovaný budoucí krytý bazén* a má o něco menší rozměry. Vzhledem k rozsahu stavby se možná počítalo s výstavbou na etapy. V projektu z prosince 1958 je v půdoryse vyznačena hmota krytého bazénu, na rozdíl od částí venkovního bazénu je ale bez popisku. O jeho podobě tak můžeme soudit prakticky pouze z jediného pohledu na uliční průčelí. Přízemí budovy pokračuje ve stejné podobě jako v části pod tribunou. V patře je plně prosklená uliční fasáda krytého bazénu dělená výraznými pilíři. Na ně v rovině střechy navazují patrně žebra klenuté části střechy. Jaký profil má střecha, bohužel při absenci řezu či půdorysu můžeme opět pouze hádat. Z pohledu lze

spekulovat o zaklenutí ústřední části, přičemž by klenební konstrukce prorůstala celou hranolovou hmotou.²⁸⁰ Podoba haly se zvýšenou střední partií střechy a bočním prosklením naznačuje určitou podobnost se starším projektem Jiřího Krohy. Konstrukce obou staveb však porovnávat na základě pouhých pohledů nelze. Na budově krytého bazénu prvního Podzemného projektu se stejně jako na tribuně a budovách šaten ukazuje, že pohledově zvýrazněné konstrukční prvky jsou stěžejním estetickým tématem uplatněným v celém areálu. Severně od krytého bazénu nad ulicí U vápenné skály jsou ještě navrženy tři drobnější budovy, kotelna, která navazuje na bazén, trafostanice a regulační stanice. Jejich architektonické pojetí je prosté a odpovídá jejich menšímu významu i pohledovému uplatnění.

Oproti realizovanému projektu byl starší stavební program bohatší o budovy restaurace, venkovní rekreační bazén a samostatnou budovu krytého bazénu, takže nepřekvapuje, že byl v zájmu proveditelnosti redukován. Z jednotlivých výkresů je také zřejmé, že se jednalo o dokumentaci v poměrně rané fázi projektu a jeho podoba by se tak mohla ještě značně měnit, i kdyby byl dále rozpracováván. Reakcí na redukci programu nebylo jeho zjednodušení, ale řešení nové, navazující na starší projekt pouze v několika styčných bodech, na jehož základě už vznikl stadion v dnešní podobě.

3.4 Realizovaný projekt – R. F. Podzemný

Jak již bylo řečeno v kapitole vztahující se k archivním materiálům, nejstarší projekt realizované varianty je situační plán ze srpna roku 1959, na jehož základě už byl projekt závazně rozvíjen.²⁸¹ Dokumentace z pokročilejší fáze projektu je z května až října 1960, největší část je ze srpna a září. Venkovní bazény se skokanskou věží přitom byly realizovány v první polovině roku 1960. Kvůli několika letům hledání správného řešení nového stadionu a zároveň touze už nový stadion využít pro II. Celostátní spartakiádu v roce 1960 musela stavba probíhat na etapy. Že v roce 1960 byly uskutečněny právě jenom venkovní

²⁸⁰ Takové řešení by mohlo být podobné jako hlavní hala z návrhu na pražskou velkotržnici nebo třeba schématu klenební konstrukce P. L. Nerviho reprodukováné v časopise *Architektura v zahraničí – Železobetonové konstrukce inženýra Nerviho, Architektura ČSSR XV*, 1956, str. 330

²⁸¹ Popis srovnává realizovanou stavbu s dvěma fázemi projektu z let 1959 a 1960, ze kterých přímo vychází. Správní archiv Praha 4, *Plavecký stadion - situace*, srpen 1959, podepsaný Podzemný a Správní archiv Praha 4, soubor projektů - Plavecký stadion Podolí, květen až říjen 1960, podepsaný vždy Podzemný, v některých případech i někdo ze spolupracovníků. Popis dispozice a původní náplně prostor vychází z půdorysů publikovaných v Richard Podzemný, (pozn. 16) str. 549-554

²⁸¹ Popis se věnuje realizované podobě a případným změnám vůči verzi projektu z roku 1960, který je rozdělen do několika plánů z května až října 1960 Správní archiv Praha 4, *Plavecký stadion Podolí*, 1960, podepsaný vždy Podzemný, v některých případech i někdo ze spolupracovníků.

bazény a jejich suterénní technické zázemí, je zjevné z fotografií, publikovaných k projektu v roce 1960.²⁸² První spartakiádní závody v Podolí tak bylo možné sledovat z provizorních tribun na východní straně bazénu, z budovy krytého bazénu ani letních šaten zatím na fotografiích nevidíme zhora nic. Vzhledem ke kompaktní kompozici staveb i jejich funkční provázanosti se ale program od počátku realizace mohl měnit pouze v detailech. V této kapitole se budeme věnovat prostému popisu projektu a realizované stavby, bližší podobě staveb i ve vztahu k možným inspiračním zdrojům se budeme věnovat v další kapitole.

Základní kompozice areálu zůstala od projektu z roku 1958 stejná, tribunou a dalšími budovami je stadion oddělen od Podolské ulice. Hlavní tribuna je ze západní strany závodních bazénů, ty si zachovávají nejvýhodnější severo-jihní orientaci, do hloubky pozemku za bazény navazují rekreační plochy v zeleni. Zásadní devízou realizovaného projektu je sdružení krytého bazénu a venkovní tribuny do jednoho objektu, čímž se rapidně zredukoval objem celého areálu a všechny bazény se zároveň prostorově přiblížily. Soubor budovy krytého bazénu s tribunou a venkovních bazénů jsou nyní umístěny blíže k severnímu okraji pozemku, zatímco severní část tribuny, která v plynulé křivce navazuje na vyšší část tribuny severní, přisedá k úpatí lomu. Dále na sever podél Podolské ulice a do ulice U Vápenné skály již areál nepokračuje. Posunutím hlavních objektů k severu vznikl prostor u jižního okraje lomu, kde na budovu krytého bazénu navazuje hlavní vstupní a vjezdová část a za ní kolmo k silnici orientovaná budova letních šaten. Podél silnice ještě pokračují poslední budovy objektu, teplárna a byty, za nimiž už se zvedá jižní svah lomu.

Hlavní budovu areálu zformoval střet funkcí, objekt je zároveň krytým bazénem i venkovní tribunou. Průběh obloukových nosníků tvořících klenbu je z jedné strany určen šikminou tribuny, jejíž sklon se v zájmu viditelnosti mírně zvyšuje, nad polovinou bazénu se nosník ohýbá a jeho druhá část má tvar poloviny parabolické křivky. Nad polovinou výšky z nosníku směrem do ulice vychází konzola tvořící prostor pro patrový ochoz. Akustický podhled klenby je tvořen lomenými profily z děrovaných hliníkových plechů, mezi nimi a vlastním stropem je umístěna vzduchotechnika.²⁸³ Hlavní a obě boční fasády jsou plně prosklené, dělené jen rastrem kovových profilů. Ze severu na klenutou bazénovou halu navazuje ještě patrová ortogonální hmota, která před linii haly i její vnější ochoz mírně předstupuje,

²⁸² Richard Podzemný, (pozn. 16), str. 553

²⁸³ Jaroslav Paroubek, (pozn. 15), str. 105

v místě jejich napojení je pak hlavní vstup. Z uliční úrovně se vstupuje do podlaží pod úrovní bazénu²⁸⁴, které v sobě skrývá zázemí. Šatny, sprchy a toalety mužů jsou seskupeny za severním čelem bazénu, obdobné zázemí mají ženy za čelem jižním, delší stranu bazénu lemují, vedle chodby vedoucí k zázemí žen, též kanceláře lékaře, novinářů a rozhodčích.

Rozdílné úrovně se ukazují u vstupního dvora, který je v úrovni ulice, zatímco venkovní části areálu stadionu, plocha s bazény a rekreační louka, jsou v úrovni patra objektů otočených do ulice. Ve vstupní části jsou komunikačně odděleny přístupy návštěvníků (diváků) a rekreantů. V rohu vstupního nádvoří je vstupní portál, kterým mohli návštěvníci vstoupit do chodby pod úrovní venkovních bazénů a jedním z pěti schodišť vystoupit na tribunu. Z tribuny sejít na plochu s bazény nelze, tím jsou provozně diváci od bazénů dokonale odděleni. Přístup rekreantů vede skrze budovu letních šaten, kolem pokladen v přízemí pak pokračují do prvního nebo druhého patra a na opačném konci budovy mohou dalším schodištěm vystoupit v úrovní bazénů.

Budova šaten je stavba na půdoryse úzkého obdélníka o třech nadzemních podlažích s pobytovou terasou na střeše. V přízemí budovy jsou kromě vstupní haly s pokladnami prostory technického zázemí například. trafostanice, rozvodna, akumulátor, čerpadla atp. Další část technických prostor na budovu navazuje pod úrovní prostranství mezi šatnami a bazény, tak jsou umístěny např. laboratoř, sklad, dílna, strojovna a otevřené filtry vody. Samotné šatny jsou až v prvním a druhém patře, převlékárny jsou z obou stran přístupné po pavlači. Na severní straně je řada samostatných kabin, z čela lze vstoupit do prostoru věšákových šaten a z jižní strany do větších kabin skupinových. Na straně blíže k bazénům jsou dámské sprchy a toalety. Obdobné prostory pro pány jsou o patro výše.

Na ose budovy letních šaten je hlouběji na pozemku umístěno brouzdaliště. Na situačním plánu z roku 1959 bylo umístěno přibližně v téže úrovni, ale podstatně hlouběji, u východního svahu, v podobě z projektu z roku 1958. Podle projektu z června 1960 mělo mít tvar rovnoramenného lichoběžníku s delší stranou mírně konvexně vypjatou proti letním šatnám. Podoba blízká se realizovanému stavu se objevuje až na projektu nejspíše z roku 1964.²⁸⁵Ten ukazuje brouzdaliště vycházející z tvaru

²⁸⁴ Myšleno pod úrovní horní hrany bazénu, nikoli pod úrovní dna.

²⁸⁵ Sám o sobě plán nadepsaný *Plavecký stadion v Praze – Návrh a umístění dětského brouzdaliště se skluzavkou a brodítkem* datován není, v materiálech Správního archivu Prahy 4 ale byly pouze dva dokumenty tištěné světlotiskem, pro jejich vzájemnou podobnost a vylučnost v rámci souboru můžeme dataci uvedenou na druhém plánu *Plavecký stadion v Podolí – vstupní nádvoří – podklad pro návrh mozaikové dlažby* vztáhnout i k projektu brouzdaliště. Dokument je ručně datován a podepsán R. F. Podzemný 28.7.1964.

rovnostranného sférického trojúhelníka, až na vypuklé strany tak odpovídá spíše projektu z roku 1958. Skluzavka je umístěna do jižního rohu brouzdaliště. Realizované brouzdaliště má tvar rovnoramenného trojúhelníka se zaoblenými rohy a skluzavka byla umístěna na jeho podélné ose ve východním vrcholu. Skluzavka ještě není k vidění na fotografiích publikovaných roku 1966²⁸⁶, šlo tedy patrně o jeden z posledních realizovaných prvků.

Neopominutelným prvkem areálu jsou také dvě téměř identické²⁸⁷ stavby skokanských věží, jedna v interiéru, druhá v exteriéru. Věž má plošiny ve výškách 3, 5, 7.5 a 10 metrů. Ploché pilíře obdélného průřezu rozepřené do V nesou dvě nejvyšší plošiny, přičemž pod vyšší pětimetrovou je šikmé zavětrování na opačnou stranu a zalomený pilíř nad ní ještě nese dvě vyšší plošiny.²⁸⁸

Prvky, které nebyly realizovány vůbec, jsou chodníky vedoucí na plošinu nad lomem a zakončení východního okraje severní části tribuny. První varianta chodníku vedoucí po severním okraji lomu je už v projektu z roku 1958, na projektu ze září 1960 je jiná varianta vedoucí nejdříve podle ulice U vápenné skály a posléze serpentinou stoupající na pláň. Na modelu a projektu publikovaném 1960 je podobná varianta severního chodníku a k tomu další stoupající nejvyšší střední částí lomu. Chodníky, stejně jako zakončení tribuny soustavou třech zaoblených teras, nikdy realizovány nebyly.

3.5 Architektonická koncepce a možné inspirační zdroje

3.5.1 Krytý bazén s tribunou

Podle svědectví dcery architekta prý R. F. Podzemný přišel na způsob, jak umístit na pozemek v Podolí zároveň venkovní bazény s tribunami i bazén krytý v noci a nápad si zakreslil na papír na nočním stolku.²⁸⁹ Ať to bylo jakkoli, ve výsledku optimálně vyřešil dispozici budov v rámci specifík podolského pozemku. Využití prostoru pod tribunami však nebylo zcela nové. Nejčastěji se prostor pod tribunami využívá pro vnitřní komunikaci v rámci stadionu a případné drobné obslužné prostory, v tomto duchu ostatně prostor pod tribunami Podzemný řešil v projektu z roku 1958. Toto řešení najdeme u nespočtu

²⁸⁶ Richard Podzemný, (pozn. 17), str. 99

²⁸⁷ Venkovní věž má oproti projektu a věži vnitřní ještě nejvyšší plošinu ve výšce 1 metru.

²⁸⁸ Nejstarší projekt skokanské věže je z 30.9.1960 a podepsáni na něm jsou Podzemný, Holuša a Kulišťák. Ačkoli jméno Ing. Kuchaře nefiguruje na žádném ze známých plánů, zásluha za podobu skokanských můstků je připisována jemu jako statikovi. Jaroslav Paroubek, (pozn. 15), str. 105

²⁸⁹ Osobní rozhovor, 12.1.2018

dalších stadionů počínaje Koloseem. Umístěních i jiných než obslužných prostor pod tribunu už je méně časté, například kavárnu tak ve svém návrhu publikovaném v roce 1933 umístil Jiří Kaisler.²⁹⁰ V jeho pohledu do kavárny se na stropě pohledově uplatňuje rubová strana stupňů tribuny stejně, jako to v Podolí dělá akustický podhled z lomených profilů. Jako budovu s tribunou na střeše, spíše než jako objekt využívající prostor pod tribunou, bychom také podobně jako podolský stadion mohli popsat plavecký stadion olympijských her konaných v Paříži v roce 1924.²⁹¹ Příklad nejpodobnější je jen o něco málo starší, bazén pod tribunu fotbalového stadionu Flaminio umístil Pier Luigi Nervi. Stadion vznikl podle projektu z roku 1957 a otevřen byl v roce 1959 tak, aby mohl sloužit olympijským hrám konaným v Římě roku 1960.²⁹² Jestli se s nápadně podobným prostorem bazénu pod sešikmenou rovinou tribuny mohl Podzemný seznámit dříve, než jej analogicky realizoval v Podolí, se nepodařilo prokázat.²⁹³ První zmínku o stadionu Flaminio a bazénu umístěném v jeho útrokách (i když bez fotografie), nalezneme v *Československém architektu* z roku 1961.²⁹⁴ Článek přinášející fotografii se zmíněným bazénem je z roku 1962.²⁹⁵ Alternativní způsob seznámení se s projektem prostřednictvím vlastní cesty do Říma však žádné informace nepodporují²⁹⁶, stále ale ještě existuje mnoho způsobů, které nemůžeme vyvrátit, jak mohl ke znalosti projektu přijít, například prostřednictvím zahraničních časopisů. Nepřehlédnutelnou podobnost obou prostor včetně podobného tvaru nosníků i patrového ochozu, tak zde zanecháme čtenáři k posouzení.

V Římě existuje ještě další stavba, která je Podzemného stadionu velice blízká, byť má zcela jinou funkci. Jedná se o dostavbu průčelí nádraží Termini, realizovanou roku 1950.²⁹⁷ Křivka střechy nové

²⁹⁰ Práce posluchačů na vysoké škole architektury a pozemního stavitelství na ČVUT v Praze, na ústavu prof. Dr. A. Mendla, *Architekt SIA XXXII*, 1933, str. 89

²⁹¹ Piscine des Tourelles od architekta Louise Béviera z roku 1924. Alexandre Labasse a Thierry Mandoul, *Sports - portrait d'une métropole*, Pavillon de l'Arsenal, Paris 2014, ISBN: 978-2-35487-024-9, str. 262

²⁹² Ada Louise Huxtable, *Pier Luigi Nervi*, George Braziller, Inc., New York 1960, str. 29, 116, Jan Tomeš, *Pier Luigi Nervi*, Odeon, Praha 1967, str. 22

²⁹³ Myšleno nejpozději roku 1959 do srpna kterého roku je projekt Podzemného datován.

²⁹⁴ M. Bašo, Arrivederci Roma, *Československý architekt VII.*, 1961, č. 10, str. 6

²⁹⁵ Rudolf Sládek, Metoda práce profesora Pier Luigi Nervi – Některé poznatky z ročního studijního pobytu v Itálii, *Architektura ČSSR XXI*, 1962, str. 318-327

²⁹⁶ Dcera architekta o jeho potenciální cestě do Itálie v padesátých letech neví. Osobní rozhovor, 12.1.2018

²⁹⁷ Dostavba nádraží proběhla na základě projektu, který společně vypracovaly dva týmy architektů (Eugenio Montuori a Leo Calini se spojili s Annibale Vitellozzim a Vasco Fadigadim), jež zvítězily ex-quo v soutěži v roce 1947. Rozšíření nádraží

vstupní haly je s budovou stadionu téměř identická, liší se jen o něco menším sklonem a delší konzolou. Přes vzájemnou tvarovou podobnost se ale obě stavby zásadně liší konstrukcí zastřešení. Na rozdíl od obloukového nosníku v Podolí, integrujícího v sobě zároveň svislé i vodorovné nosné konstrukce, se v římské nádražní hale jedná o spojitý nosník s konzolou, který je na jedné straně ukotven ve stěně nádražní budovy a v patě konzoly je podepřen pilířem, jde tedy o klasický architráfový systém. Výsledná asymetrická vlna stropu i jeho výrazné žebrování silně asociují halu podolského bazénu. Stejně dokonalá je aluze i zvenčí, protože i nádražní hala má ze třech stran plně prosklené fasády. Ani u dostavby nádraží Termini jsme nenalezli jeho publikaci předcházející Podzemného projektu, první je až z roku 1961.²⁹⁸ Pravděpodobnost, že se Podzemný s projektem vzhledem k jeho dřívějšímu datu vzniku mohl seznámit, je ale i tak velká.

V realizaci stadionu jakoby se prvky obou zmíněných italských staveb prolínaly, zatímco konstrukce je, logicky, výrazně bližší Nerviho stadionu, forma přece jen více zrcadlí halu nádraží Termini. Bez ohledu na to, jak moc dobře či zda vůbec R. F. Podzemný poznal zmíněné projekty, je třeba připomenout i prvky z jeho vlastní tvorby, které při navrhování stadionu v Podolí mohl uplatnit. U projektu na dům pro družstvo Včela jsme poukazovali na bazén, jehož malá část viditelná v axonometrii zobrazuje asymetricky zaoblené zastřešení s prosklenou postranní stěnou budovy, tedy podobný průřez jako v Podolí, aniž by sklon střechy ovlivňovala tribuna. Jak bylo řečeno v popisu projektu stadionu, sklenutá část haly má tvar poloviny paraboly, která se jako princip zastřešení, taktéž v kombinaci s prosklenou boční stěnou, uplatnila v soutěžním projektu na Pražskou velkotržnici, na němž Podzemný spolupracoval. Zastřešení podobné tomu v projektu pražské velkotržnice jsme také zmiňovali jako možnou interpretaci zastřešení budovy krytého bazénu na projektu z roku 1958. Nakonec nelze opomenout „kryt pro obecnost“, který ve svém návrhu plaveckého stadionu pro všesportovní areál v Braníku uplatnili Jiří Smolík a Josef Štěpánek, jenž se taktéž parabolicky klene, tentokrát, mezi tribunou plaveckého stadionu a tribunou tenisového dvorce, a který by s jistou mírou nadsázky řečeno stačilo rozpůlit a umístit pod něj další bazén a podobnost s podolským stadionem by byla dokonalá. Ostatně rozvíjet příklady starších parabolických konstrukcí bychom mohli téměř do nekonečna, pro

proběhlo do roku 1950. Lucio Altarelli et al., *La stazione e la città: Riferimenti storici e proposte per Roma*. Roma: G. Gangemi, 1990. str. 126-131

²⁹⁸ J. Hrubý, Letmo v Itálii, *Československý architekt* VII., 1961, č. 19, str. 6

výrazné uplatnění nosníků v interiéru a obdobnou funkci se ke zmínění nabízí ještě bazén námořní akademie od P. L. Nerviho²⁹⁹ a vnitřní konstrukce Podolské vodárny.

Tímto výčtem formálních podobností a možných zdrojů poučení se snažíme poukázat na to, že návrh Podolského stadionu nevznikal ve vzduchoprázdnu, že Podzemný přesto, že předtím žádný bazén nerealizoval, už měl příležitost se na podobné téma několikrát zamýšlet, a že není nemožné, že využil i některé z velmi aktuálních zahraničních inspirací. A přes to všechno je podoba stadionu uzpůsobena specifickým podmínkám svého pozemku, kde zároveň odděluje areál od ulice a tribunu otáčí ke skalnatému amfiteátru ve shodě s vhodnou orientací vůči světovým stranám vytvářející optimální divácké podmínky. Využívá také danosti prostoru a severní tribunou kopíruje průběh stěny lomu a poutá pohled z ulice profilem vlny, který jako emblém poukazuje na obsah budovy. Stadion zároveň nese rysy aktuálního a lokálního výrazu československé architektury konce padesátých let. Některé prvky, které můžeme spojit s bruselským stylem, byly už v původním projektu z roku 1958, například dynamicky nakloněné pilíře tribuny a diagonály jejich žeber. Některé prvky jsou oběma projektům společné, jako třeba odlehčené prvky subtilních samonosných schodišť a všudypřítomných ochozů s kovovými zábradlími. Společné jsou i pronikající organické formy, nejdříve jen u rekreačních bazénů a posléze i v křivce zastřešení, díky nimž stavbou prostupuje energie a dynamika. Další typické bruselské prvky v realizovaném projektu naopak ještě zesílily, čímž myslíme práci s materiálem jako uplatnění kovových profilů v prosklených fasádách, hliníkového plechu v akustickém podhledu, mozaikové dlažby a v neposlední řadě také uplatnění výtvarných děl blížících se abstrakci, oproti dílům figurálním, naznačeným ve starším projektu. Organickou formou velkorozponového zastřešení podolský stadion navázal na principy, které se v západní architektuře sportovních hal už v padesátých letech hojně uplatňovaly, a které inspirovaly naši nejen sportovní architekturu minimálně po celé další desetiletí.

3.5.2 Budova letních šaten

Autora fotografií k článku o dostavěném stadionu Z. Voženíka budova letních šaten zjevně zaujala podstatně méně, než ostatní části areálu a vloudila se jen do dvou celkových záběrů. Oproti dominantní budově bazénu stavba šaten opravdu kompozičně i výrazově ustupuje do pozadí. Jak bylo již popsáno v kapitole o typologii, převlékací kabiny byly vedle nádrže bazénu základním a často i jediným architektonickým prvkem koupaliště. Konstrukčně nejjednodušší dlouhé řady dřevěných kabin se hojně

²⁹⁹ U námořní akademie se prakticky ještě o parabolickou konstrukci nejedná, kombinace segmentové prefabrikované klenby na sešikmených pilířích se jí ale v průřezu značně přibližuje. Ada Louise Huxtable, (pozn. 292), obr. příloha č. 17-18

uplatňovaly od nejstarších plovoucích lázní až po přírodní koupaliště třicátých let. Uspořádání kabin do více etáží bylo dominantou krytých bazénů, které mohly galerie s kabinami obklopovat ve dvou či třech etážích, aniž by to stavební konstrukci komplikovalo. Fúzi zmíněných stavebních typů, tedy uspořádání převlékacích kabin venkovního koupaliště do více etáží, můžeme spojovat s přesunem budování venkovních lázní z přirozených lokalit do měst a tím i jiným požadavkům na jejich vytiženost, konstrukci a případně i prostorovou úsporu. K období, o němž mluvíme, tedy přibližně k 30. letům 20. století, se podoba letních šaten obrací i stylově. Konstatovat tak můžeme podstatnou podobnost s Podzemného návrhem koupaliště ze studentských let, kde navrhl patrové budovy s kabinami v obou etážích, v patře přístupných z pavlače a v čele budovy schodištěm, kterým je zpřístupněna i terasa. Jen o několik málo let později³⁰⁰, po tomto Podzemného velice schématickém návrhu, obdobně koncipované letní šatny realizoval Bohuslav Fuchs. V jeho komplexu městských lázní v Brně-Zábřdovicích také bělostný kvádr s ochozem, terasou a schodištěm v čele vystupuje kolmo vůči bazénu, jen jsou v něm šatny pouze v patře a v přízemí jsou sprchy a toalety a valná část převlékacích kabin se nachází v delším křídle téže budovy lemující ulici. Podoba je i tak velmi blízká, ostatně i v přední části budovy v Podolí jsou soustředěny sprchy. Nízké pásy oken posazených těsně pod střešou se funkčně uplatňují v obou stavbách jak u sprch, tak u převlékárny. Budovu podolských šaten při pohledu od bazénů³⁰¹ tak od Zábřdovic odlišuje jen schodiště méně vystupující do prostoru, jelikož je orientované paralelně s průčelím a drobná pergola, která na pobytové terase poskytuje trochu stínu a budově dodává vertikální akcent. Že jde o stylový návrat k funkcionalistickému řešení, vynikne i v porovnání s podobou, jakou letní šatny dostaly v projektu z roku 1958, kde se při stejné obsahové náplni stejná formová reminiscence neobjevovala a estetika založená na zdůraznění nosné konstrukce vykazovala větší koherenci výrazu se současným projektem tribuny. Zatímco ve starším projektu tribunu s objektem letních šaten spojovala analogická podobnost, v realizovaném celku vzniká mezi budovou krytého bazénu a šatnami kontrast aktuálního organického výrazu s nadčasovou funkcionalistickou uměřeností.

3.6 Umělecká díla

³⁰⁰ Studentský projekt města pro 10 000 obyvatel je datován 1927-1928, lázně v Brně-Zábřdovicích byly otevřeny, vystavěné podle projektu ze soutěže konané v roce 1929 byly otevřeny roku 1932. Robert Šrek, *Městské lázně v Brně* In: Rostislav Švácha ed., *Napřed! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5 str. 158

³⁰¹ Budova letních šaten má ještě podlaží sníženého přízemí, to se ale při pohledu z vnitřní části areálu neuplatňuje.

U tak významné stavby, jakou je sportovní stadion, jeho reprezentativní a výtvarné působení pochopitelně dotvářela umělecká díla.³⁰² Ta byla v areálu plaveckého stadionu umístěna tři a k tomu funkční sochařsky ztvárněná skluzavka. Z archivních materiálů se o jejich pořízení či instalaci nedozvíme nic, projektová dokumentace je pouze z raných částí projektu, kde není ani naznačeno³⁰³ umístění děl, a přestože některé materiály sahají až do roku 1966, k uměleckým dílům se žádný z nich nevztahuje. Na výběr umělců měl jistě zásadní vliv architekt R. F. Podzemný už na mnoha projektech s umělci spolupracoval, mimo již zmíněného Skleněného paláce a projektu na Vysokou školu stranickou spolupracoval například se sochaři na projektech pomníků, z nichž pomník J. V. Stalina v Plzni byl roku 1953 realizován.³⁰⁴ Časově relativně blízká díla, pomník v Plzni a Vysoká škola stranická, byla obě silně ideologicky zatížená a jejich zásadní stylová odlišnost od děl v Podolí je tak téměř samozřejmá. Ve shodě s tím, jak se vyvinul Podzemného vlastní architektonický výraz, uplatnili se v Podolí se svou aktuální tvorbou umělci vůči architektovi o generaci mladší: Miloslav Chlupáč, Vladimír Janoušek a František Pacík. Jediný umělec, se kterým už Podzemný dříve spolupracoval, byl jeho vrstevník malíř Alois Fišárek.

3.6.1 Slunce

Plastika *Slunce*³⁰⁵ provedená v hliníku³⁰⁶ s velikostí přibližně tři metry a umístěním na vysokém soklu u jižního okraje tribuny dominuje hlavnímu prostranství s venkovními bazény. V projektu stadionu z roku 1958 byla analogicky umístěna monumentální figurální sousoší. Také autor plastiky *Slunce*, Vladimír

³⁰² Společenský význam stavby, její velikost a umístění byly proměnné, které figurovaly ve výpočtu procentuální části rozpočtu, která měla být použita na výzdobu veřejné stavby. Tak lze ve zkratce interpretovat aplikaci tzv. 4% na umění, vycházejících z usnesení vlády z roku 1965 a jeho prováděcích pokynů z roku 1966. Starší legislativní úprava, která se na pořízení děl pro Podolský stadion mohla vztahovat, tedy vyhláška Ministerstva kultury z roku 1961 upravovala problematiku obdobným způsobem. Jana Kořínková: *Čtyřprocentní umění?* In: Pavel Karous ed., *Vetřelci a volavky. Výtvarné umění ve veřejném prostoru v období normalizace (1968-1989)*, V Řevnicích: Arbor vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-039-8, str. 452- 456

³⁰³ Na projektu z roku 1958 jsou naznačeny figurální sousoší na okrajích tribun a nejspíše reliéfy nad vchody schodišť vedoucích na tribunu.

³⁰⁴ Roku 1962 byl pomník opět odstraněn. Marcel Fišer, heslo: Josef Malejovský – Pomník Josifa Vissarionoviče Stalina v Plzni, *Sochařství*, <http://www.socharstvi.info/realizace/pomnik-josifa-vissarionovice-stalina-v-plzni/>, 5.7.2018

³⁰⁵ Datace do roku 1964 podle Marie Klimešová, *František Pacík* (kat. výst.), Západočeská galerie v Plzni, výstavní síň Masné krámy, 29. ledna - 19. dubna 2009, Arbor vitae ve spolupráci s Západočeskou galerií v Plzni, 2009, ISBN 978-80-86415-62-8, str. 116

³⁰⁶ Jaroslav Paroubek, K realizaci Plaveckého stadionu, *Architektura ČSSR XXV*, 1966, str. 105

Janoušek, ve svých realizacích pro architekturu často pracoval s figurou, v Podolí se ale nakonec neuplatnila. Výsledná plně plastická forma slunce ztvárněného v lapidárních kubizujících objemech se dobře vyrovnává s rozlehlostí prostředí a pohledovou exponovaností doslova ze všech stran. Motiv krystalu se uplatňuje i v Janouškově soudobé komorní i pozdější monumentální tvorbě³⁰⁷. K srovnání se soudobou tvorbou pro architekturu se nabízí také skoro šest metrů velká, na čtrnáctimetrovém sloupu umístěná socha *Člověk dobývá vesmír*³⁰⁸ instalovaná roku 1960 před Strahovským stadionem u příležitosti II. Celostátní spartakiády, kde se ukazuje totéž přetrvávající postkubistické východisko, ovšem na méně abstrahovaném, ale o to obvyklejším motivu jeho monumentálních realizací.

3.6.2 Plavec

Autorem reliéfu Plavce je sochař Miloslav Chlupáč, shodou okolností také spolužák již zmiňovaného Vladimíra Janouška z ateliéru Josefa Wagnera na pražské Umprum. I odsud tak pramení jistá podobnost jejich projevů, stylizace vycházející z kubismu,³⁰⁹ které se ze všech absolventů zmíněného ateliéru právě Chlupáč držel asi nejvytrvaleji a také tíhnutí k figurálním motivům, které na rozdíl od Janouška Chlupáč v Podolí uplatnil. Plavec je vysoký reliéf o rozměru asi 90x500 centimetrů sestavený z cca 30 dílů provedených v plastickém materiálu glazovaném v barvě světlého okru. Na fasádu je instalován pomocí konstrukce z kovových profilů s cca desetacentimetrovým odsazením od fasády. Reliéf je umístěn nad hlavním vstupem do objektu krytého bazénu³¹⁰, tedy na nároží nižšího severního křídla, který před hlavní hmotu mírně předstupuje. Na to reaguje i instalace reliéfu, jehož menší část je oddělená a pokračuje i na boční fasádě. Z celkové délky asi 5 metrů má oddělená část zhruba 50 centimetrů. Reliéf zobrazuje stylizovanou postavu Plavce, kterou pozorujeme shora při tempu

³⁰⁷ Např. *Krystaly*, 1963, Galerie Středočeského kraje ale i malba *Vítězství*, tempera, 40x50 cm, 1958, a *Krystal vzduchu*, 1974, ulice Ukrajinská Kladno. Zdroje v témže pořadí: http://www.citem.cz/promus11/index.php?page=catalogue&table=9¶ms=45%7C8%3B1%3B%7C14%3B4%3B%27%25Janou%C5%A1ek+Vladim%C3%ADr%25%27%3B0%3B&promus_id_a=424555&connection_field=promus_id_a&offset=49&savedPrevId=&recsId=860&select_checked=0 vyhledáno 6.7.2018, Jiří Šetlík, *Vladimír Janoušek*, Nakladatelství československých výtvarných umělců, Praha 1962, obr. příloha č. 34, <http://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/krystal-vzduchu> vyhledáno 6.7.2018

³⁰⁸ Jiří Šetlík, (pozn. 307), obr. příloha č. 22

³⁰⁹ Viz např. Alena Potůčková, Příběh těla In: Miloslav Chlupáč a Jan Kapusta ml.: *Miloslav Chlupáč*. V Náchodě: Státní galerie výtvarného umění, 2000. ISBN 80-85057-68-9, str. 19-20

³¹⁰ Náznaky sochařských děl podobných rozměrů jsou umístěných nad vstupy, jedním v přízemí a třemi v patře vedoucími na schodiště ze zadní strany tribuny v projektu z roku 1958.

plaveckým stylem kraul, povrch jeho těla je podobně zvlněný jako okolní hladina. Socha pochází z období,³¹¹ kdy Chlupáčova tvorba pod vlivem účasti na jeho prvním sochařském sympoziu³¹² prodělávala změny, které se projevují i v reliéfu Plavce. Geometrická stylizace figury typická pro jeho dosavadní tvorbu se tu střetává s přesunem důrazu na modelaci povrchu a s ní spojenou větší měkkostí až organičností tvarů, která v jeho následujících dílech kubizované hmoty střídá. Umístění postavy plavce na halu krytého bazénu je programově stejně průzračné jako umístění plastiky slunce ve venkovním areálu.

3.6.3 Mozaika

Jediné dílo, pomineme-li samotnou stavební konstrukci a skokanský můstek, které zdobí interiér haly krytého bazénu, je mozaika od malíře Aloise Fišárka. Je umístěna na severní straně haly nad schodištěm vedoucím na patrový ochoz, a přestože se rozkládá na ploše asi 4x8 metrů, nepoutá na sebe zvláštní pozornost. Skleněná mozaika je tvořena dvouřadými liniemi drobných nestejně velkých modrých obdélných dílků, doplněných dílky okrovými a tmavočervenými. Co přesně obrazec z dynamických vzájemně se protínajících linií představuje, není zřejmé³¹³, Matyáš Kracík nabídl asociace slunce, květu nebo odpočívající figury.³¹⁴ Při porovnání s gobelínem *Liška Bystrouška*³¹⁵, v jehož horní části se vyskytuje velice podobný motiv, který ale sotva představuje něco z výše navržených námětů, se můžeme uchýlit ke konstatování, že mozaika nic konkrétního nezobrazuje, případně nabízíme jako alternativní interpretaci vizualizaci energie. Abstrahující tendence ostatně ve Fišárkových dalších návrzích a realizacích pro architekturu spíše sílí.

³¹¹ Datace do roku 1963-64 podle Marie Klimešové, (pozn. 305), str. 116

³¹² Účastnil se symposia v kamenolomu u rakouského města St. Margarethen, kde symposia od roku 1959 pořádal Karel Prantl. Chlupáč byl možností přímé práce do materiálu navíc v exteriéru a ve společenství dalších umělců okouzlen. Na zahraniční symposia se opakovaně vracel a založil s Rudolfem Uhrem první československé kamenosochařské sympozium ve Vyšných Ružbachách, pořádané od roku 1965. Marcel Fišer, *Výtvarná symposia v šedesátých letech* (dizertační práce) ÚDU FF UK, Praha 2011, str. 28-29, 42; Miloslav Chlupáč, *Šedesátá léta* (Stať z katalogu Umění zrychleného času – Česká výtvarná scéna 1958-1968, Státní galerie výtvarných umění v Chebu, 2000) reprodukováno In: Miloslav Chlupáč a Jan Kapusta ml.: *Miloslav Chlupáč*. V Náchodě: Státní galerie výtvarného umění, 2000. ISBN 80-85057-68-9, str. 154-158

³¹³ Paroubek mozaiku zmiňuje ale bez uvedení názvu či námětu. Jaroslav Paroubek, (pozn. 15) str. 105. V soupisu autorových realizací pro architekturu taktéž není uvedena. Miroslav Lamač, *Alois Fišárek*, Odeon, Praha 1987, str. 202-206

³¹⁴ Matyáš Kracík, (pozn. 19), str. 8

³¹⁵ Alois Fišárek, *Liška Bystrouška*, 1960-1965, gobelín, Státní divadlo v Brně. Miroslav Lamač, (pozn. 313), obr. příloha č.88

3.6.4 Skluzavka

Skluzavka umístěná do dětského brouzdaliště byla dílem sochaře Františka Pacíka. Ze všech děl v areálu byla zjevně osazena až jako poslední, na fotografiích k článku z roku 1966 totiž ještě chybí.³¹⁶ Na rozdíl od ostatních děl také víme, že sochař patrně vycházel z návrhu architekta. Podzemný nový tvar brouzdaliště i se skluzavkou navrhl v roce 1964. Projekt a realizace se shodují v základním banánovitém tvaru, Pacík také v přípravné studii³¹⁷ skluzavku umístil do nádrže ve tvaru pravidelného sférického trojúhelníka, která se shoduje se zmiňovaným projektem, netoliko už s výslednou realizací. Vlastní invence sochaře se samozřejmě v díle promítla také, v polovině šedesátých let organické tvary pronikají jak do jeho kresebné, tak plastické tvorby³¹⁸ a právě s některými sochami si je skluzavka svým plným kulovitým objemem bližší než se zmíněným Podzemného projektem. Z fotografie, ukazující skluzavku už za provozu, je zřejmé, že její funkční řešení bylo dosti odvážné, největší otvor nejspíš sloužil jako vlez a vzhůru se stoupalo vnitřkem skluzavky³¹⁹, menší otvory pak dutinu větraly a osvětlovaly. Dutý tubus se tak na okraji brouzdaliště vzpínal bez opory a byť jeho konstrukce nejspíš nebyla tak tenkostěnná, jako tomu bývá u skořepinových kleneb, je poznámka Marie Klimešové o skořepinovém řešení³²⁰ skutečně na místě. V díle Františka Pacíka je skluzavka svým užitkovým charakterem patrně ojedinělá. Plastiky, sloužící zároveň jako herní prvky, u nás ale vznikaly už od začátku 60. let, a to ve formách neméně organických³²¹ a o podobných realizacích se referovalo i v našem tisku.³²² Z výtvarných děl v areálu stadionu se skluzavka jako jediná nedochovala³²³.

³¹⁶ Dataci vzniku do roku 1965 podle Marie Klimešové to ovšem nevylučuje, není jisté, jak aktuální fotografie v době publikace byly a mohla také vzniknout prodleva mezi tvorbou plastiky a jejím osazením. Marie Klimešová, (pozn. 305), str. 116

³¹⁷ Ibidem, str. 114-115

³¹⁸ Marie Klimešová, (pozn. 305), str. 81-108

³¹⁹ Při pohledu zezadu, je totiž na rozdíl od modelů bezpečně jasné, že do zadní části neměl směřovat žebřík.

³²⁰ Marie Klimešová, (pozn. 305) str. 116

³²¹ Např. Prolézačka se skluzavkou E. Heragsimové instalovaná v rámci letních klauzur Umprum na Alšově nábřeží nebo prolézačka Kohout od Miroslava Jíravy v Krnově obě z roku 1960. O. K., krátká zpráva bez titulku, *Československý architekt* VI., 1960, č. 16-17, str. 1 a Martin Strakoš, (pozn. 276), str. 12

³²² M. G., Dětská hřiště, *Architektura ČSR* XVII, 1958, str. 98

³²³ Matyáš Kracík odhaduje dobu jejího zániku po roce 1989. Matyáš Kracík, (pozn. 19), str. 6

3.7 Dobové hodnocení

Ve svém krátkém komentáři³²⁴ z roku 1960 se František Troníček vyjádřil k projektu ještě z velké části nerealizovanému. Vyzdvihuje volbu lokality i přes obavu ze zvýšení dopravního zatížení a všímá si podobnosti terénu s okolím Barrandovského stadionu „*naštěstí však bez jeho známých nevýhod*“.³²⁵ Projekt chválí pro praktické provozní řešení, dobré komunikační propojení a vytvoření velké souvislé rekreační plochy. Jako potenciální nedostatky projektu vypíchl vstup pro diváky k tribunám „*v poněkud potlačené části*“³²⁶ vstupního nádvoří a přístup na tribunu krytého bazénu pouze ze zdola, který může působit „*nežádoucí příliš těsný styk diváků s bazénem*“.³²⁷ Dále shledává obstojně vyřešeným oslunění krytého bazénu a upozorňuje na nutnost prověření, zda uspořádání skokanské věže vyhovuje novým mezinárodním pravidlům plavání. Důraz zejména na funkční hledisko projektu u autora studií STÚ o bazénech a tělocvičných zařízeních³²⁸ není překvapivé. Na závěr se Troníček vyjádřil v tom smyslu, že považuje projekt „*za velmi zdařilý*“³²⁹ a doufá v jeho rychlé dokončení.

O skutečné zhodnocení se postaral až Jaroslav Paroubek v článku³³⁰, jenž vyšel po dokončení stadionu. Paroubek, krom toho, že byl tvůrčím architektem a autorem mimo jiné projektů sportovních zařízení, se několikrát vyjadřoval k tématu sportovních staveb, převážně na stránkách *Architektury ČSSR*. Z příspěvků, v nichž psal zejména o výstavbě sportovních zařízení v Československu, ale i o olympijské architektuře nebo literatuře týkající se dané oblasti, můžeme destilovat hodnotící hlediska, která na (sportovní) architekturu uplatňoval. Pozornost věnoval urbanistickému řešení sportovních zařízení a konfliktu mezi dobrou dopravní dostupností a vhodným napojením na zeleň.³³¹ Ve vztahu k architektuře samotné pak hledal cosi jako optimální střed mezi vhodnou konstrukcí odpovídající

³²⁴ František Troníček, (pozn. 14), str. 553-554

³²⁵ Ibidem, str. 553

³²⁶ Ibidem, str. 554

³²⁷ Ibidem, str. 554

³²⁸ Jaroslav Paroubek, Architektura sportovních a tělovýchovných zařízení v ČSSR, *Architektura ČSSR* XX, 1961, str. 551

³²⁹ František Troníček, (pozn. 14), str. 554

³³⁰ Jaroslav Paroubek, (pozn. 15), str. 103-105

³³¹ Jaroslav Paroubek, K některým otázkám architektury městských sportovních zařízení, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 387-400

současnému technologickému poznání a uměleckým výrazem, který ovšem bude vycházet z příhodnosti zvoleného konstrukčního řešení, a nikoliv z jeho formální zajímavosti per se.^{332,333} Tento postoj mu tak například dovolil kritizovat využití téhož principu zastřešení u plaveckého stadionu v Českých Budějovicích³³⁴ a naopak u sportovní haly v Bratislavě-Pasienkách jej shledat oprávněným³³⁵. Jak si povšiml už Rostislav Švácha³³⁶, Paroubkovým hojně uplatňovaným hodnotícím kritériem je *lehkost*, kterou by měly být vyjádřeny švih a živost vlastní charakteru sportu, respektive tělovýchovy.³³⁷

Realizaci plaveckého stadionu v Podolí zhodnotil Paroubek po jeho dokončení veskrze kladně, hned v začátku textu konstatuje, že „*Praxe přibýlo zařízení, kterým se může právem chlubit*“.³³⁸ Jako hlavní

³³² Obecnějším zamyšlením nad vztahem materiální stránky architektury (funkce a konstrukce) a její stránky umělecké, která je druhotná a od materiální stránky odvozená (ale zároveň na ní i zpětně působící) se věnoval v textu K některým základním otázkám teorie architektury. Jaroslav Paroubek, K některým základním otázkám teorie architektury, *Architektura ČSSR* XXI, 1962, str. 355-356.

³³³ Skutečnost, že Paroubkovi nešlo jen o funkční, ale i uměleckou stránku, můžeme ilustrovat třeba následující pasáží „*Naproti tomu nejtípnější řešená konstrukce, třeba se beze zbytku přimyká funkčním požadavkům prostoru, nemusí vyústit ve stejně kvalitní architektonický účín, pokud není i v proporcích citlivě dokončena.*“ nebo v konkrétnější podobě výrokem o plavecké hale a lázních v Pardubicích (které na základě vysoutěženého projektu od Karla Řepy prováděl G. Havíř) „*výrazovou stránku nelze považovat za zvlášť přínosnou (...) nebezpečí, že výraz připomene spíš účelovost průmyslové haly, (...) je nutno, myslím, již v zárodku odstranit konstrukčním materiálem a nečekat, až budeme v rozpacích před holou, bezútěšnou, formátem obrovitou plochou.*“ Zdroje úryvků v témže pořadí: Jaroslav Paroubek, Řešení sportovních hal, Československý architekt VI., 1960, č. 21, str. 6, Jaroslav Paroubek, (pozn. 328), str. 548

³³⁴ Viz „*(...) negativní stránku, která tkví v podezření, že koncept je vybudován na úsilí použít efektní konstrukce i za cenu určitých disharmonií, třeba snad subjektivně nechápaných.*“ Jaroslav Paroubek, (pozn. 328), str. 548

³³⁵ Viz „*(...) otázka je, zda konstrukce bude užito jen za účelem vzbuzení dojmu novodobosti, či odvážnosti a tvarové výlučnosti, bez úzké vazby s potřebami funkce a její dispozice. Domnívám se, že z tohoto hlediska byla v Bratislavě použita zcela oprávněně, že pro účel sportovní haly se symetricky rozloženým hledištěm k podélné ose skutečně její tvar obsahuje takřka beze zbytku žádanou souvislost s funkčním tvarem prostoru, který vytváří.*“ Jaroslav Paroubek, (pozn. 328), str. 539

³³⁶ Rostislav Švácha, (pozn. 277), str. 193

³³⁷ Pojem lehkosti je převážně míněn v přeneseném smyslu estetického a popř. i psychologického působení viz „*Nelze říct, že brněnský stadion by měl onen švih, se kterým spojujeme životnost a lehkost tělovýchovy*“, „*výraz* (o zimním stadionu v Pardubicích) *se sice nesnaží o intenzivně nové pojetí, ale vcelku se přimyká požadavkům jak v exteriéru, tak v interiéru, od něhož lze po dokončení očekávat větší lehkost, než jaká se podařila uplatnit naven.*“, či „*Problémem halových lázní se zdá být interiér, o většině z uvedených nelze prohlásit, že působí zvlášť příznivým dojmem. Postrádáme zde lehkosti a elegance, která by příslušela danému tématu.*“ příležitostně ale i doslovně viz „*(Josef Zeman), který dosahuje světového primátu v lehkosti konstrukce zastřešení na m² zastřešované plochy*“. Zdroje úryvků v témže pořadí: Jaroslav Paroubek, (pozn. 328), str. 539; Ibidem, str. 548; Jaroslav Paroubek, Recenze: Lázně – D. Fabian, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 352 a Jaroslav Paroubek, Současná architektura sportovních a tělovýchovných staveb, *Architektura ČSR* XXXIX, 1980, str. 104

³³⁸ Jaroslav Paroubek, (pozn. 15), str. 103

kvality stadionu uvádí jeho umístění a zejména dispoziční uspořádání areálu, „*který s neobyčejnou důmyslností vytěžil ze stísněného pozemku maximum užitných hodnot i maximum prostorové pohody*“³³⁹, čehož bylo dosaženo oddělením areálu od ulice bariérou objektů. Nedostatečnost vstupních prostor krytého bazénu omlouvá dodatečnou změnou funkce poté, co bylo upuštěno od jeho využívání výhradně k přípravě sportovců. Stejně jako již Troníček, také Paroubek upozorňuje na sporné řešení venkovního vstupu pro diváky, tentokrát spíše pro jeho nedostatečné rozměry než umístění. S výjimkou prosklené haly má výhrady také k fasádám, jejichž výraz „*nemá oné lehkosti, s kterou dnes spojujeme představu moderního díla tohoto účelu*“³⁴⁰ a kritiku vzápětí mírní slovy, že „*zato však působí klidně a uměřeně*“³⁴¹. Kombinace tribuny a zastřešení haly bazénu si cení pro „*maximální úsporu zastavěné plochy*“³⁴², uplatnění její nosné konstrukce v interiéru už méně. Komentuje jej slovy „*snad i zde lze mít představu daleko lehčí nosné konstrukce*“³⁴³, i když si je vědom, že její dimenze je dána právě vahou nesené tribuny. Hliníkový akustický podhled vyzdvihuje nejen pro jeho funkční vlastnosti, ale i jako zajímavý prvek, půvabný i pro svou modrou barvu. Za „*čisté řešení konstrukce*“³⁴⁴ skokanských můstků je chválen Ing. Kuchař.³⁴⁵ Hlavní obavu z „*určité těžkopádnosti konstrukce*“³⁴⁶, kterou Paroubek získal už ve stádiu posuzování projektu, se tak asi nepodařilo zažehnat docela, ale i tak realizace předčila očekávání a jednoduše „*se dílo podařilo*“³⁴⁷.

O patnáct let později našel Paroubek pro podolský stadion opět slova chvály, když jej v článku o současné architektuře sportovních zařízení připomíná jako příklad šťastné realizace, které „*dalo užívání*

³³⁹ Ibidem, str. 103

³⁴⁰ Ibidem, str. 105

³⁴¹ Ibidem, str. 105

³⁴² Ibidem, str. 103-104

³⁴³ Ibidem, str. 105

³⁴⁴ Jaroslav Paroubek, (pozn. 15), str. 105

³⁴⁵ Skokanské můstky, které jsou často architektonicky i technicky jednou z nejzajímavějších částí stadionu jinde neváhal kritizovat viz „*(...) Těžce působí i většina konstrukcí skokanských věží, jejichž tvary jsou často nucené a zabíhají až do kurióznosti.*“ Jaroslav Paroubek, (pozn. 337 a), str. 352

³⁴⁶ Ibidem, str. 105

³⁴⁷ Ibidem, str. 105

plně za pravdu³⁴⁸ a z díla „na vysoké úrovni architektonické i funkční“³⁴⁹ se stala nejen oblíbená rekreační destinace, ale také „součást architektonické tváře Prahy“³⁵⁰.

Realizace podolského stadionu vzbudila pozornost i v zahraničí, stručná, ale pozitivní je zpráva z francouzského tisku³⁵¹. V popisu stadionu si zpráva všímá hlavně toho, jak kombinace tribuny se zastřešením haly krytého bazénu formovala podobu budovy. V interiéru připisuje podíl na příjemném působení prostoru kombinaci bílých nosníků se zvlněným modrým akustickým podhledem. Text se krom architektury zmiňuje i o technologiích jako jsou podvodní okna pro sledování pohybu plavců. Celkově má podle pisatele areál zároveň klidnou i živoucí atmosféru příznačnou pro sportoviště a místo oddychu.

3.8 Současný stav

Současný stav plaveckého stadionu se od doby jeho vystavění zásadně nezměnil. Hlavní stavební konstrukce jsou intaktní, k výraznějším změnám došlo zejména v interiérech vstupní části a šaten krytého bazénu a úpravě povrchů a v instalaci nových prvků ve venkovním areálu. Areál byl také postupně technologicky inovován, z čehož nejzajímavější je asi vybudování výměníku tepla mezi podolským stadionem a Českou televizí sídlící na Kavčích horách nad ním. Od roku 1985 tak televize podolské bazény ohřívá svým odpadním teplem.³⁵² Nejrozsáhlejší rekonstrukce proběhla v roce 1995, kdy byly opravovány střecha a prosklené stěny kryté haly, venkovní dětské brouzdaliště bylo zvětšeno o další bazén a okolí vnitřních i venkovních bazénů dostalo nové povrchy. V letech 2000 a 2001 byly postupně rekonstruovány vstupní prostory a šatny krytého bazénu.³⁵³ Výstavba nových prvků

³⁴⁸ Jaroslav Paroubek, (pozn. 337 b), str. 104, O poznání více v tomto článku také docenil plavecký stadion v Českých Budějovicích.

³⁴⁹ Ibidem, str. 104

³⁵⁰ Ibidem, str. 104

³⁵¹ Kopie článku *Stade nautique à Prague-Podolí* pochází z pozůstalosti architekta. Že byl článek publikován v *L'architecture d'aujourd'hui* lze předpokládat na základě porovnání typografie, vzhledem k absenci datace se to ale nepodařilo ověřit, proto je celý článek v příloze.

³⁵² Jiří Kouba, Podolí 40. výročí, *Bazén a sauna* XII, 2005, č. 7/8, str. 4. Více o rekonstrukci bohužel časopis *Bazén a sauna* nereferoval, přestože rekonstrukce koupališť byly jeho častým tématem, v době hlavní části prací v roce 1995, časopis ještě nevycházel a v novém tisíciletí pak časopis v citovaném článku věnoval vzpomínkám na vznik stadionu u příležitosti 40. výročí jeho uvedení do provozu.

³⁵³ <http://www.pspodoli.cz/historie>, vyhledáno 8.7.2018,

v exteriéru – tobogánu, vířivky a rozšíření brouzdaliště relativně málo narušuje původní koncepci. Tobogán je umístěn na okraji severní tribuny, který nikdy nebyl upraven dle původního záměru³⁵⁴, a kde je díky vzrostlé zeleni rozsáhlá konstrukce téměř skryta. Vířivka umístěná na prostranství v těsné blízkosti skokanské věže sice oslabuje dojem z působivé konstrukce věže, ale alespoň svým tvarem a orientací respektuje ortogonální sestavu závodních bazénů. Rozšíření brouzdaliště reaguje na oblý tvar nádrže a osově ji doplňuje. Starší kameninovou dlažbu s mozaikovým vzorem s dominantním šedým odstínem³⁵⁵ nahradil výrazný rastr modrých čtverců na bílé ploše. To ochuzuje původní barevné řešení, které nahrazuje paušálně uplatňovanou „bazénovou“ barevností. Rastr nové dlažby alespoň zajímavým způsobem upomíná na síť čtvercový průduchů z technických prostor pod prostranstvím bazénů, která s rekonstrukcí také zanikla. Nejcitelnějším zásahem do hmoty objektu krytého bazénu je zastavění dříve ustoupeného přízemí severního křídla, čímž průčelí přišlo o jeden z opticky vylehčujících prvků. Tato dostavba omezila hlavní vstup, kde se sice ustoupení zachovalo, ale nově vzniklá boční zeď zmenšila prosklenou plochu dveří, jejich podobě neprospěla ani instalace dveří otáčivých. V rozšířeném prostoru severního křídla vznikl bufet místo původní klubovny.³⁵⁶ Ani úpravy povrchů a vybavení vstupní haly a chodby vedoucí k šatnám a přilehlým komerčním provozům³⁵⁷ stavbě příliš neprospěly. Obložení paty nosníku haly kombinací dřeva a oplechování působí vysloveně úsměvně a zároveň popírá jednotný dojem z celku, v němž se tytéž nosníky v prostoru bazénu uplatňují ve své betonové prostotě. V některých obslužných částech, vzniklých například z chodby pod tribunou, dříve určené i pro veřejnost, se dochovaly úseky původních mozaikových dlažeb a hliníkové podhledy s kulovitou výduť³⁵⁸, které by mohly posloužit jako vhodný inspirační zdroj případné další rekonstrukci.

³⁵⁴ Viz kapitola o archivních materiálech Správního archivu Prahy 4

³⁵⁵ Matyáš Kracík, (pozn. 19), str. 5

³⁵⁶ Ibidem, str. 4

³⁵⁷ Které vznikly na místě dřívějších kanceláří soudců, novinářů, lékařů atp.

³⁵⁸ Vzhledem ke změně svého účelu byla chodba také částečně předělena. Matyáš Kracík, (pozn. 19), str. 5

Závěr

Kariéra R. F. Podzemného byla dlouhá a plodná. Raná tvorba třicátých let se nesla v duchu třibení názorů prostřednictvím účasti v mnoha soutěžích a inspirativní spolupráce s různými kolegy. Časným vrcholem jeho tvorby byl jistě Skleněný palác, ve kterém měl příležitost zužítkovat nápady, které generoval v soutěžních návrzích pro praktickou a komfortní bytovou výstavbu těžící také z použití moderních technologií. Zároveň koncepcí stavby vstupující na exponovaném místě do městského kontextu předvedl své urbanistické cítění a v neposlední řadě ukázal, jak mu záleží na detailu a své stavby dovede obohatit spoluprací s umělci. Zapomínat bychom neměli ani na neméně kvalitní realizace vil v Louňovicích a Českých Budějovicích. Ani válka neznamenal úbytek práce na závažných projektech. Spolu s Antonínem Tenzerem, s nímž ještě před vypuknutím války založili společný ateliér, pracovali na několika projektech pro rodiště R. F. Podzemného, Valašské Meziříčí. Pro něj vypracovali několik územních plánů, nakonec neuplatněných, a také projekt hřbitova, který byl realizován pouze jako torzo původního projektu. Těsně po válce společně navrhli pro Valašské Meziříčí také divadlo s hotelem. Ani tento projekt, který na základě oválně koncipovaného hlediště navrhoval stavbu divadla jako dynamickou skladbu segmentových hmot, nebyl proveden. Bezprostředně po válce se opět Podzemný s Tenzerem a tentokrát ještě Václavem Hliským zúčastnili významné a sledované soutěže na obnovu zničených Lidic. Na základě spolupráce s dalším týmem architektů vybraným v užší soutěži precizovali urbanistickou koncepci nově zakládané vesnice a jejího napojení na pietní místo. Zatímco s urbanismem si nakonec poradili způsobem organicky reagujícím na terén, v architektuře se potýkali s novým úkolem formulování podoby aktuálního regionálního výrazu. U typových domů nakonec obohacením funkcionalistického východiska prvky inspirovanými lidovou architekturou docílili malebného, ale důstojného výrazu. V budovách občanské vybavenosti, u nichž bylo úkolem Podzemného vtisknout vesnický ráz stavbám, které rozměrem ani účelem na vesnickou zástavbu nenavazují, se ve střetu klasicizujících forem, typizovaných prvků a dekoru naopak ukazuje určité tápaní nad novostí a obtížností úkolu. Ještě náročnějším úkolem daleko za hranicemi známých funkcionalistických principů asi musela být účast v soutěži na Vysokou školu stranickou, jejíž zadání nedávalo účastníkům příliš prostoru z doktríny socialistického realismu uhýbat. Panorama pankrácké pláně naštěstí žádný z projektů na monstrózní komplex nakonec nezdobí. Uvolnění tvůrčích podmínek druhé poloviny padesátých let umožnilo Podzemnému, tou dobou už působícímu v projekčním ateliéru státního sektoru, vrátit se k střídavějšímu, z funkcionalismu vycházejícímu výrazu uplatněnému například v realizaci polikliniky na Břevnově, kde je tentokrát obohacen o jisté klasicizující formy a zároveň práci s materiálem vlastní soudobému bruselskému stylu. Stejně tak si étos pozdního funkcionalismu jen s dílčími aktualizacemi podržela i déle vznikající fakultní nemocnice v Praze-Motole.

Přesto, že se snad ukázalo, že slavnější tvorbu 30. let a tvorbu let 60. propojuje souvislá linie projektů a realizací, byť místy těžce ovlivněná dobovými okolnostmi, realizace plaveckého stadionu z poválečné tvorby R. F. Podzemného přeci jen výrazně vyčnívá. Tak typologicky výjimečnou a formálně i technologicky unikátní stavbu se Podzemnému později už realizovat nepoštěstilo, i když víme, že s nějakou podobou lanové střechy pracoval ještě v návrhu na festivalové kino do Karlových Varů. S výjimkou tohoto návrhu a vyhledávací studie na výstavbu hotelů v Praze, je zatím Podzemného pozdní tvorba neznámá. A jelikož pozůstalost autora už další potenciál v tomto ohledu neskýtá, leží snad klíč k dalším, byť asi spíš nerealizovaným projektům tohoto období, někde v 9.8 bm nezpracovaného fondu Pražského projektového ústavu v Národním archivu.

K pochopení geneze záměru na výstavbu pražského plaveckého stadionu je třeba se vrátit až na počátek 20. století, kdy se u nás plavecký sport začal rychle rozvíjet, ale pro sledování jeho závodních podniků mu dlouho chybělo zázemí. Návrh plaveckého stadionu se ve dvacátých letech objevil ve dvou nerealizovaných projektech na sportovní areály, oba shodou okolností umístěné na různých pozemcích v Podolí.³⁵⁹ První plavecký stadion byl roku 1930 vystavěn pod Barrandovskými terasami, pro přírodní danosti pozemku i kapacitu jeho zázemí ale ani tento stadion nebyl v dlouhodobém horizontu dostatečně perspektivní. Když se správy a výstavby sportovních zařízení ujala státem vedená „sjednocená tělovýchova“, možnost úpravy barrandovského stadionu nahradil záměr výstavby stadionu nového na pozemku bývalé podolské cementárny. Výstavbě plaveckého stadionu byla věnována velká pozornost zejména kvůli ideologickému významu spartakiád. K rozhodnutí o výstavbě stadionu v Podolí a také projektu či projektům na jeho podobu³⁶⁰, byť nakonec nerealizovaným, vedla už I. Celostátní spartakiáda konaná v roce 1955. Pro ni stadion na podolský pozemek navrhoval roku 1954 Jiří Kroha, jehož kompozičně zcela odlišné řešení areálu poukazuje na nesamozřejmost řešení, s jakým posléze přišel R. F. Podzemný. Další projekty stadionu už vznikaly v Pražském projektovém ústavu s R. F. Podzemným jako hlavním autorem. Na základě jeho projektu z roku 1959 byl stadion alespoň částečně

³⁵⁹ Shodou okolností ale nikoli náhodou, v kapitole o urbanistickém kontextu stadionu v Podolí, jsme zmiňovali, že Podolí bylo tradiční rekreační lokalitou Pražanů, na což záměr umístit sem sportoviště přirozeně navázal. V této době bylo zároveň také obvyklé plavecké bazény napájet říční vodou, což umístění sportovního komplexu obsahujícího i plavecký stadion podstatně determinovalo.

³⁶⁰ S jistotou je znám jen projekt Krohův. Návrhy dalších zmiňovaných autorů (Ing. arch. Václav Kolátor, Arch. Kvasnička a Ing. arch. Mareš) neznáme, jelikož informace o nich pochází ze stejného zdroje jako o projektu Krohově, je pravděpodobné, že taktéž vznikly, jestli všechny ještě k první spartakiádě nebo mezi ní a rokem 1958, kdy na projektu začal pracovat R. F. Podzemný a Pražský projektový ústav není zřejmé. Richard Podzemný, (pozn. 17), str. 99

realizován pro II. Celostátní spartakiádu roku 1960 a u příležitosti třetí o pět let později byl stadion slavnostně uveden do provozu. Právě data spartakiád asi poháněla kupředu rozsáhlou stavbu, které musela předcházet demolice a s níž souvisely obtížné terénní práce na úpravě svahu. Po celou dobu stavby se na ní podílelo velké množství dobrovolníků, a ještě v rok svého dostavění musela být z rozhodnutí vlády zanesena na seznam přednostně zajišťovaných staveb. Díky tomu se stadionu vyhnul osud mnoha jiných staveb, například Plaveckého stadionu v Českých Budějovicích³⁶¹ jejichž realizace se od projektu k otevření neúměrně vlekla.

Datum vzniku ale není to jediné, co podolský stadion řadí spíše mezi současníky než epigony zahraničních variant inovativních řešení velkoroponových hal. Přestože i stavby jako sportovní hala v Bratislavě-Pasienkách³⁶², pavilon Z brněnského výstaviště³⁶³, českobudějovický plavecký stadion a nakonec i sportovní hala s bazénem v Brněnské Lesné^{364, 365} byly významnými díly uvádějícími do zdejší architektury nové formy, které navíc v technologických i politických podmínkách tehdejšího Československa nebylo jednoduché aplikovat, je na nich zjevná závislost na konkrétním zahraničním vzoru.³⁶⁶ Zmiňovali jsme dva možné předchůdce Plaveckého stadionu v Podolí, dostavbu římského nádraží Termini z roku 1950 a stadion Flaminio z let 1957-1959. Pokud Podzemný obě stavby vůbec skutečně poznal, nepřejímal při navrhování jejich koncepci docela. Ústřední část podolského stadionu,

³⁶¹ Bohumil Böhm, Jaroslav Škarda a Josef Vítů, Plavecký stadion v Českých Budějovicích, 1958-1971.

³⁶² Jozef Chovanec, Jozef Poštulka, Imrich Vaško, Sportovní hala v Bratislavě-Pasienkách, 1959-1962.

³⁶³ Ferdinand Lederer, Zdeněk Alexa, Zdeněk Pospíšil, Jiří Špaček, Zdeněk Denk, Milan Steinhäuser, Pavilon Z, 1958-1959.

³⁶⁴ Viktor Rudiš, Sportovní hala a bazén v Brně-Lesné, 1973-1982.

³⁶⁵ Zpoždění staveb oproti jejich zahraničním vzorům u Plaveckého stadionu v Českých Budějovicích a haly s bazénem v Brně-Lesné nebylo zvlášť markantní v době vzniku projektu a způsobila jej až dlouhá cesta k realizaci. U sportovní haly v Bratislavě-Pasienkách prodlení vůči vzoru není tak markantní, pavilon „Z“ naopak stejně jako podolský vznikaly se svými potenciálními zahraničními vzory prakticky zároveň.

³⁶⁶ U Plaveckého stadionu v Českých Budějovicích a Sportovní haly v Bratislavě-Pasienkách se jedná o vliv Víceúčelové haly v Raleigh, Matiej Nowicki, 1952, který konstatuje například Jaroslav Paroubek, (pozn. 328), str. 539. U Pavilonu „Z“ narážíme zejména na podobnost s Velkým sportovním palácem v Římě od Marcella Piacentiniho a Piera Luigi Nerviho, 1958-1958 ale i s Malým sportovním palácem, 1956-1957, na kterém Nervi spolupracoval s Aniballe Vitellozzim a která neušla ani Martinu Strakošovi, (pozn. 276), str. 79. U Sportovní haly a bazénu v Brně-Lesné míníme návaznost na Olympijský plavecký bazén v Mexico City, Francisco Marquéz, 1968, již zmiňuje např. Marcela Horáčková, Sportovní hala a bazén v Brně, In: Rostislav Švácha ed., *Napřed! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 220.

hala krytého bazénu s tribunou na střeše, je založena na tvůrčí kombinaci prvků a jejich využití pro specifické potřeby a umístění plaveckého stadionu.

Stavba stadionu výrazně reaguje na své okolí, jedním okrajem přímo kopíruje úpatí svahu. Plastická křivka hlavní části stavby se vypíná proti negativnímu prostoru vzniklému někdejší těžbou. V areálu tím vzniká intimní atmosféra oddělená od ruchu blízké ulice. Stadion je do prostředí bývalého lomu zakomponován kontextuálně, ale přitom razantně, v našem prostředí tento přístup snese srovnání snad jedině se stavbou vysílače na Ještědu.³⁶⁷ Stadion je často vyzdvihován pro uplatnění organické formy v československé architektuře užívané spíše sporadicky. Málo docenován je naopak inženýrský aspekt stavby, přitom skokanské můstky a nosná konstrukce haly jsou vlastně hlavními estetickými prvky komplexu. Vlna střechy je podmíněna konstrukční logikou a její formální i symbolické působení jsou sekundární. Jediná část areálu, kde je křivka čistě arbitrární, je tvar brouzdaliště. Velmi prostě a účelně, ale neméně elegantně jsou řešeny letní šatny.

Stavba plaveckého stadionu je v našem prostředí unikátní mírou zapojení do krajinného kontextu a formálně představuje jak navázání na silnou tradici meziválečného funkcionalismu, tak i časné znovunavázání kontaktu s děním na zahraniční architektonické scéně. Řešení vykazuje vysoké standardy kladené architektem na vše od inženýrských konstrukcí až po výběr a umístění uměleckých děl a v této, od počátku zamýšlené celistvosti, je stadion také zachován. Podobnými slovy podpořila své stanovisko i regionální komise NPÚ v Praze, která roku 2015 jednomyslně doporučila celý areál k prohlášení za kulturní památku. Doba, po jakou návrh na prohlášení leží na ministerstvu kultury je však alarmující. Pro výjimečné urbanistické a architektonické kvality stavbě památková ochrana jistě náleží a zájmem orgánů památkové péče by mělo být ji prohlásit, dokud je její původní podoba dobře dochovaná a nehrozí jí nevhodné záměry ze strany vlastníka.

³⁶⁷ Zejména nepřistoupíme-li na tezi Matúše Dully, že vysílač do svého prostředí vstoupil způsobem „*ktorý bol zbavený akejkoľvek pokory*“. Matúš Dulla, Krásna konštrukcia v krajine. Nový most (pôvodne Most SNP) v Bratislave, In: Petr Vorlík, Benjamin Franger, Lukáš Beran (eds.), *Ještěd: Evidence hodnot poválečné architektury*, Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT a NPÚ, Praha 2009, ISBN 978-80-01-044475-9, str. 46

Shrnutí

Práce představuje výjimečnou pražskou stavbu – Plavecký stadion v Podolí ve světle několika fenoménů. Těmi jsou specifika sportovní architektury, respektive bazénů, koupališť etc. a vývoj tohoto stavebního typu u nás, dosud málo teoreticky reflektovaná tvorba Richarda Ferdinanda Podzemného a nakonec dlouhá geneze stavby plaveckého stadionu v Praze obecně a poté i konkrétně na pozemku bývalé podolské cementárny.

Vltava jako zázemí pro plavecký sport, jehož obliba od počátku 20. století výrazně sílila, postupně přestávala být dostačující. Cesta k vhodnému stadionu, tedy stavbě s adekvátním zázemím pro sportovce i obecnstvo, ale byla relativně dlouhá. Z projektů dvacátých let, ve kterých se plavecký stadion vyskytl, nebyl žádný realizován. U prvního plaveckého stadionu vystavěného pod Barrandovskými terasami roku 1930 podle projektu Viktora Kolátora, byly zase od počátku pozorovány funkční nedostatky. Výstavbu kapacitnějšího, lépe umístěného a celkově technologicky dokonalejšího stadionu podnítily až masové sportovní podniky spartakiád, jejichž plaveckou část nebylo kde pořádat. Před první Celostátní spartakiádou konanou roku 1955 vyvstal záměr nový stadion umístit na pozemek bývalé cementárny v Podolí. Podle projektu R. F. Podzemného a jeho spolupracovníků z Pražského projektového ústavu z roku 1959 byl ale stadion částečně uveden do provozu až u příležitosti II. Celostátní spartakiády v roce 1960 a úplně dokončen byl až pro spartakiádu třetí v roce 1965.

Stadion je stavba mimořádná svým zakomponováním do přírodního prostředí i důmyslným propojením funkcí haly krytého bazénu a tribuny, které podnítilo také originální architektonickou formu. Jedná se o jedno z vrcholných děl Richarda Ferdinanda Podzemného, které dokazuje, že si i jeho tvorba pozdější, stejně jako jeho známější meziválečná tvorba raná, udržela vysokou kvalitu a zaměření, jak na perfektní funkčnost, tak také na výtvarné působení stavby. Realizací stadionu Podzemný zároveň přispěl k rozřešení stojatých vod československé architektury konce padesátých let a k jejímu časnému navrácení do mezinárodního kontextu.

Summary

The work presents an exceptional piece of architecture The Swimming Stadium in Prague-Podolí in the light of several phenomena. These are the specifics of sports architecture, especially swimming pools and the development of this type of building in our region, the work of Richard Ferdinand Podzemný, that hasn't been much theoretically reflected yet and finally the development of the idea to build a swimming stadium in Prague in general and then concretely on the site of the former cement plant in Podolí.

The Vltava river as a base for swimming sport, which has grown considerably since the beginning of the 20th century, gradually ceased to be sufficient. The way to a suitable stadium - a building with adequate facilities for athletes and audience, was relatively long. The project of the nineteen twenties in which the swimming stadium occurred were not realized. The first swimming stadium was built under the Barrandovské terasy in 1930, according to the project of Viktor Kolátor, however several functional shortcomings were observed from the beginning. The construction of a more capacitive, better placed and technologically overall superior stadium was stimulated by a series of mass sporting events Spartakiáda, which lacked a proper site for its swimming segment. The intention to place a new stadium on the site of the former cement plant in Podolí occurred before the I. National Spartakiáda held in 1955. However, the stadium was only partly commissioned for the occasion of the II. National Spartakiáda in 1960 and was completely finished for the III. National Spartakiáda according to the project from 1959, done by R. F. Podzemný and his colleagues from the Pražský projektový ústav.

The stadium is exceptional for its incorporation into the natural environment and the sophisticated fusion of the functions of the indoor pool hall and the tribune, which also stimulated the original architectural form. This is one of the finest works by Richard Ferdinand Podzemný, which proves that his late work, as well as his more famous early work, maintained its high quality and focus on the perfect functionality as well as on the artistic side of the construction. The realization of the stadium by Podzemný also contributed to setting to motion the stagnating situation of the Czechoslovak architecture of the late fifties and its early return to the international context.

Prameny a literatura

Články

Markéta Svobodová, Když se led proboří...lázně, plovárny a bazény v české architektuře 19. a 20. století, *Umění* XLVII, 2000, s. 351-368

František Troníček, K projektu plaveckého stadionu, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 553-554

Jaroslav Paroubek, K realizaci Plaveckého stadionu, *Architektura ČSSR* XXV, 1966, str. 103-105

Richard Podzemný, Plavecký stadion v Podolí, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 549-551

Richard Podzemný, Plavecký stadion v Podolí, *Architektura ČSSR* XXV, 1966, str. 99-102

Jindřich Švejcar, Hygiena očišťných lázní, *Plyn a voda* XI, 1931, str. 30-32

Jiří Kouba, Vojenská plovárna v Praze, *Bazén & sauna* 7/8 2006, str. 28-31

Jiří Kouba, Prám Antonínův aneb říční lázně na Zbraslavi, *Bazén & sauna* 3/4 2008 str. 24-25

Jiří Kouba, Žluté lázně ústav pro léčbu nudy, *Bazén & sauna* 5/6 2005, str. 18-21

K. Werstadt, Hlavní zásady pro výstavbu moderních lázní, *Plyn a voda* XI, 1931, str. 28-30

Ferdinand Balcárek – Karel Kopp, Tělovýchovné středisko dneška, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 183-184

Oldřich Starý, Poznámky k soutěži na stadion v Bráníku u Prahy, *Stavba* VIII. 1929-1930, str. 33-46

J. K. Říha, K soutěži na všesportovní areál v Bráníku, *Stavba* VIII. 1929-1930, str. 77-83

Václav Kolátor: Plavecký stadion v Praze na Barrandově, *Stavba* IX. 1930-31, str. 167

Pavel Janák, Architektura a škola, *Architektura ČSR* III, 1941, str. 238-245 (reprodukováno In: Norbert Kiesling, *Pavel Janák*, překlad Jitka Nešporová, Arbor Vitae, Řeznice 2011, ISBN 978-80-87164-38-9, str. 290-292)

Soutěže, *Stavitel* XI, 1930, str. 58

Václav Hlinský, Architekt Richard Podzemný, *Architektura ČSR* XLVI., 1887, str. 164-165

Václav Hlinský, Richard Podzemný zasloužilým umělcem, *Architektura ČSR* XXI, 1962, str. 532-533

Pavel Janák, Město pro 10 000 obyvatel – *Výtvarné snahy* XI, 1929-30, str. 113-127 a 138-143

Soutěže, *Stavba* IX, 1930-1931, str. 23-24, 27

Ideová soutěž obce pražské na náčrtky domů s malými byty, *Architekt SIA* XXIX, 1930, str. 177

Vojtěch Krch, A ještě ideová soutěž obce pražské na náčrtky domů s malými byty, str. 177-178

K soutěži na domy s malými byty, *Stavitel* XI, 1930, str. 64-68

Akce 2000 malých bytů pro chudé pražské obce, *Architektura* II., 1940, str. 202-205

Soutěž na domy s nejmenšími byty Ústřední sociální pojišťovny v Praze, *Stavba* IX, 1931, str. 73-88

Soutěž Včely – Zpráva o práci poroty a výsledek, *Architekt SIA XXX*. 1931, str. 98

K. Ossendorf, R. Podzemný a A. Tenzer, Průvodní zpráva hesla SVS, *Stavitel XII*, 1931, str. 81

Josef Chochol, Pražská velkotržnice, *Stavitel XV*, 1935-1936, str. 60-70

O. Stibor, K novému zákonu o stavebním ruchu – zvláště pak kapitole V. péče o chudé, *Stavba XIII*, 1936-1937, str. 141-142

Ideová soutěž na nájemní domy s malými byty obce Pražské v Praze-Břevnově, *Stavba XIII*, 1936-1937, str. 143-144

Richard Podzemný, Obytný dům v Louňovicích, *Stavitel XIV*, 1933-34, str. 120-121

Kamil Ossendorf – R. F. Podzemný, Rodinný dům dr. F. Š. v Českých Budějovicích, *Stavitel XVI*, 1937-1938, str. 60-61

Václav HILSKÝ, Sídliště mrtvých, *Architektura ČSR* 1946, str. 245-252

Beskydské divadlo s hotelem ve Valašském Meziříčí, *Architektura ČSR* 1948, str. 73-76

Ladislav Machoň, Do druhé etapy obnovy Lidic, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 86

Výsledek veřejné ideové soutěže na zbudování nových Lidic, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 88

Směrnice poroty, *Architektura ČSR V*, 1946, str. 87-88

Oldřich Starý, Nové Lidice ve výstavbě, *Architektura ČSR III.*, 1948, str. 83-89

Marie Benešová, Lidice, *Architektura ČSR XVI*, 1957, str. 410-414

Václav Hlinský, Architekt Richard Podzemný, *Architektura ČSR XLVI.*, 1887, str. 164-165

Soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa, *Architektura ČSR XIV*, 1955, str. 10

Posouzení projektu ak. Arch. R. F. Podzemného ve III. fázi, *Architektura ČSR XIV*, 1955, str. 32-34

Oldřich Starý, Soutěž na vysokou školu strany – velkým poučením na naší cestě vpřed, *Architektura ČSR XIV*, 1955, str. 16-25

Josef Havlíček, K soutěži na pobočku Všeobecné nemocnice s universitními klinikami v Praze-Motolech 1936, *Stavitel XV*, 1935-36, str. 113

Ladislav Machoň, Odpověď na článek „Motolská nemocnice a urbanistická forma“ od arch. A. Benše, *Stavba XIII*, 1936-37, str. 173

Omezená soutěž na zastavovací studie univerzitní čtvrti v Plzni, *Architektura ČSR VI*, 1947, str. 25

Oldřich Hanuš, Ideová soutěž na nemocnici II. typu s přičleněným zdravotnickým střediskem, *Architektura ČSR VIII*, 1949, str. 306-307

Richard Podzemný, Poliklinika v Praze – Břevnově, *Architektura ČSR XIX*, 1960, str. 507

Vladimír Wallenfels, Poznámky k soutěži na nemocnici v Motole, *Architektura ČSR XVIII*, 1959, str. 487-493

Miloš Garkisch et al., Příběhy pražských cementáren, Československý cement a. s., Radotín, 2011, ISBN 978-80-260-0492-9

Václav Prošek, Pražské Podolí 2 – Podolskými ulicemi včerejška i dneška krok za krokem, Společnost městské dopravy, Praha, 2015, ISBN 978-80-902095-7-2

Železobetonové konstrukce inženýra Nerviho, *Architektura ČSSR* XV, 1956, str. 330

Práce posluchačů na vysoké škole architektury a pozemního stavitelství na ČVUT v Praze, na ústavu prof. Dr. A. Mendla, *Architekt SIA* XXXII, 1933, str. 89

M. Bašo, Arrivederci Roma, *Československý architekt* VII., 1961, č. 10, str. 6

Rudolf Sládek, Metoda práce profesora Pier Luigi Nervi – Některé poznatky z ročního studijního pobytu v Itálii, *Architektura ČSSR* XXI, 1962, str. 318-327

J. Hrubý, Letmo v Itálii, *Československý architekt* VII., 1961, č. 19, str. 6

O. K., krátká zpráva bez titulku, *Československý architekt* VI., 1960, č. 16-17, str. 1

M. G., Dětská hřiště, *Architektura ČSR* XVII, 1958, str. 98

Jaroslav Paroubek, Architektura sportovních a tělovýchovných zařízení v ČSSR, *Architektura ČSSR* XX, 1961, str. 551

Jaroslav Paroubek, K některým otázkám architektury městských sportovních zařízení, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 387-400

Jaroslav Paroubek, K některým základním otázkám teorie architektury, *Architektura ČSSR* XXI, 1962, str. 355-356

Jaroslav Paroubek, Řešení sportovních hal, *Československý architekt* VI., 1960, č. 21, str. 6

Jaroslav Paroubek, Recenze: Lázně – D. Fabian, *Architektura ČSSR* XIX, 1960, str. 352

Jaroslav Paroubek, Současná architektura sportovních a tělovýchovných staveb, *Architektura ČSR* XXXIX, 1980, str. 104

Jiří Kouba, Podolí 40. výročí, *Bazén a sauna* XII, 2005, č. 7/8, str. 4

Prameny

Národní archiv, fond Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS) (1937) 1949-1956, fond: č. 1151, karton: č. 46.

Archiv hlavního města Prahy, fond Stavebního odboru NVP (ÚNV) (1923) 1946-1986, NAD: č. 5, inv.: č. 106, karton: č. 22.

Správní archiv Prahy 4, fond Podolská 43/74 a 43/72

Matyáš Kracík, *Návrh na prohlášení objektu za kulturní památku – Plavecký stadion v Podolí*, zpracováno 2.4.2015

Karel Honzik, *Monografie o díle Richarda Podzemného* (nepublikovaný rukopis)

Archiv Muzea města Brna, pozůstalost Jiřího Krohy, inv. č. 280.721-208.729

Publikace

Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let. „Zlatí šedesátá léta“ v architektuře 20. století*, Grada, Praha 2009, ISBN 978-80-247-1372-4

Radomíra Sedláková a Pavel Frič, *20. století české architektury*, Titanic (Grada), Praha 2006, ISBN 80-86652-24-6

Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5

Thomas A. P. van Leeuwen, *The Springboard in the Pond. An Intimate History of the Swimming Pool*, Graham Foundation/MIT Press series in contemporary architectural discourse, Cambridge, Massachusetts 1998, ISBN 0-262-22059-8

Alex Hofbauer – Václav Kolátor, *Lázně. Stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*, Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Praha 1935

Antonín Wiesner, *Studené a teplé lázně v Československu jejich dějiny a zdravotní význam*, Nakladatelství J. Otto, společnost s r.o., Praha 1926

Václav Kolář, *Stavba lázní a koupališť*, Česká matice technická, Praha 1936

Zdeňka Lhotáková – Klára Trnková, *Bazény: kompletní průvodce*, Computer Press, Brno 2011, ISBN 978-80-251-3655-3

Václav Kolář, *Stavba lázní a koupališť*, Česká matice technická, Praha 1936

Vlasta Loutocká – Petr Czajkowski, *Obnova bazénů z meziválečného období*, Národní památkový ústav: edice odborné a metodické publikace, Brno 2016

Melchisédech Thévenot, *L'art de nager, démontré par figures, avec des avis pour se baigner utilement*, nakl. Thomas Moette, Paris 1696

Jan E. Svoboda, Jindřich Noll, Ester Havlová, *Praha 1919-1940. Kapitoly o meziválečné architektuře*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, ISBN 80-7277-019-5

Václav Maria Havel, *Mé vzpomínky*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993, ISBN 80-7106-026-7

Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, svazek 2, nakl. Ivo Železný, Praha 2000, ISBN 80-237-3633-7

Jiří Demel – Josef Pastorčák, *Almanach k 120. výročí od založení odborného školství na Valašsku*, Nadace SPŠ stavební, Valašské Meziříčí 1994

Josef Fabián (ed.) – Jiří Demel, *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, Občanské sdružení Valašské Athény, VM 2000, ISBN 80-238-5704-5

Norbert Kiesling, *Pavel Janák*, překlad Jitka Nešporová, Arbor Vitae, Řeznice 2011, ISBN 978-80-87164-38-9

Oldřich Starý a Ladislav Sutnar (ed.), *Nejmenší dům*, 18 projektů ze Soutěže československého díla na typ nejmenšího řadového a volného domu, Svaz československého díla, Praha 1931

Marie Benešová, *Pavel Janák*, Nakladatelství československých výtvarných umělců, Praha 1935

Karel Teige, *Nejmenší byt*, Nakladatel Václav Petr, Praha 1932

Martin Strakoš, *Po sorele brusel, kov, sklo, struktury a beton. Kapitoly o architektuře a výtvarném umění 50. a 60. let 20. století od Bruselu po Ostravu*, NPÚ ÚOP v Ostravě, 2014

Alexandre Labasse a Thierry Mandoul, *Sports - portrait d'une métropole*, Pavillon de l'Arsenal, Paris 2014, ISBN: 978-2-35487-024-9, str. 262

Ada Louise Huxtable, *Pier Luigi Nervi*, George Braziller, Inc., New York 1960

Jan Tomeš, *Pier Luigi Nervi*, Odeon, Praha 1967

Lucio Altarelli et al., *La stazione e la città: Riferimenti storici e proposte per Roma*, G. Gangemi, Řím 1990

Jiří Šetlík, *Vladimír Janoušek*, Nakladatelství československých výtvarných umělců, Praha 1962

Miroslav Lamač, *Alois Fišárek*, Odeon, Praha 1987

Miloslav Chlupáč a Jan Kapusta ml.: *Miloslav Chlupáč*. V Náchodě: Státní galerie výtvarného umění, 2000. ISBN 80-85057-68-9

Statě v kolektivních publikacích

Erwin Mahr, Plavání, in: Emanuel Bosák (ed.), *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. 1. díl, Příspěvek k historii československého organizovaného sportovního hnutí*, Olympia, Praha 1969, str. 230-236

Markéta Svobodová, Plavecký stadion v Praze In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5 str. 208

Robert Šrek, Občanská plovárna v Praze In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5 str. 30

Markéta Svobodová, Tyršův dům v Praze In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 130

Rostislav Švácha, Sport v Československé republice, In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 110-122

Rostislav Švácha, Socialistický sport In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 190

Robert Šrek, Městské lázně v Brně In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5 str. 158

Marcela Horáčková, Sportovní hala a bazén v Brně, In: Rostislav Švácha (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567-2012*, Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2012, ISBN 978-80-87064-08-5, str. 220

Jana Kořínková: *Čtyřprocentní umění?* In: Pavel Karous (ed.), *Vetřelci a volavky. Výtvarné umění ve veřejném prostoru v období normalizace (1968-1989)*, V Řevnicích: Arbor vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-039-8, str. 452- 456

Alena Potůčková, Příběh těla In: Miloslav Chlupáč a Jan Kapusta ml.: *Miloslav Chlupáč*. V Náchodě: Státní galerie výtvarného umění, 2000. ISBN 80-85057-68-9, str. 19-20

Miloslav Chlupáč, *Šedesátá léta* (Stát z katalogu Umění zrychleného času – Česká výtvarná scéna 1958-1968, Státní galerie výtvarných umění v Chebu, 2000) reprodukováno In: Miloslav Chlupáč a Jan Kapusta ml.: *Miloslav Chlupáč*. V Náchodě: Státní galerie výtvarného umění, 2000. ISBN 80-85057-68-9, str. 154-158

Matúš Dulla, Krásna konštrukcia v krajine. Nový most (pôvodne Most SNP) v Bratislave, In: Petr Vorlík, Benjamin Franger, Lukáš Beran (eds.), *Ještěd: Evidence hodnot poválečné architektury*, Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT a NPÚ, Praha 2009, ISBN 978-80-01-044475-9, str. 46

Diplomové a dizertační práce

Klára Pučerová, *Architekt Antonín Tenzer* (disertační práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2015

Andrea Turjanicová, *Koupaliště jako architektonický úkol. Venkovní koupaliště v architektuře 20.-40. let 20. století* (diplomní práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2009

Klára Pučerová, *Architekt Antonín Tenzer. Projekty a realizace 1930-1945* (diplomní práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2007

Iveta Hamouzová, *Zahradní město Barrandov. Vznik a vývoj pražské čtvrti v meziválečném období* (diplomní práce), Katedra občanské výchovy a filozofie PedF UK, Praha 2008

Katalogy

Dějiny lázeňství v obrazech v pohledu lékařském a kulturně historickém ze sbírek MUDr. Vladimíra Křížka, CSc., (kat. výst.), Výstavní prostory kulturního a společenského střediska Dům Chopin – Mariánské lázně 1980

Výstava jednoho domu, Skleněný obytný dům v Praze-Dejvicích, Richard F. Podzemný 1936-38, (kat. výst.), Malá galerie – Louny (březen-duben 1985) a Fragnerova galerie – Praha (červen 1985)

Luba Hédlová (ed.), *Stavíme nové Lidice. Lidice a jejich obnova po roce 1945*, (kat. výst.), Památník Lidice 2017

Marie Klimešová, *František Pacík* (kat. výst.), Západočeská galerie v Plzni, výstavní síň Masné krámy, 29. ledna - 19. dubna 2009, Arbor vitae ve spolupráci s Západočeskou galerií v Plzni, 2009, ISBN 978-80-86415-62-8

Marcel Fišer, *Výtvarná sympozia v šedesátých letech* (dizertační práce) ÚDU FF UK, Praha 2011

Internetové zdroje

<http://www.pamatkovykatalog.cz/?element=19713758&sequence=1&mode=fulltext&keywords=podzemn%C3%BD&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults> vyhledáno 27.6.2018

<http://www.pamatkovykatalog.cz/?element=18010142&sequence=1&mode=fulltext&keywords=sklen%C4%9Bn%C3%BD+pal%C3%A1c&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults> vyhledáno 13.7.2018

<http://www.pamatkovykatalog.cz/?element=12540449&sequence=1&mode=fulltext&keywords=hradec+kr%C3%A1lov%C3%A9+sbor&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults> 26.2.2018

<http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/historie-obce-lidice/> 27.6.2018

<http://www.fnmotol.cz/o-nas/historie-a-soucasnost/provizorni-barakova-nemocnice/>, vyhledáno 23.6.2018

<http://www.pamatkovykatalog.cz/?element=12112917&mode=fulltext&keywords=Praha+B%C5%99evnov&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 28.6.2018

<http://mapy.praha4.cz/mapa/zakladni-aplikace/?c=-742737.55%3A-1047518.15&z=3&lb=blank&ly=hr%2Cad%2Cul&lyo=&lbp=6&i=-743176.89%3A-1046842.84>, vyhledáno 2.7.2018

<http://www.lavdis.cz/vodni-cesty/sportovni-pristavy>, vyhledáno 7.6.2018

Marcel Fišer, heslo: Josef Malejovský – Pomník Josifa Vissarionoviče Stalina v Plzni, *Sochařství*, <http://www.socharstvi.info/realizace/pomnik-josifa-vissarionovice-stalina-v-plzni/>, 5.7.2018

<http://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/krystal-vzduchu> vyhledáno 6.7.2018

http://www.citem.cz/promus11/index.php?page=catalogue&table=9¶ms=45%7C8%3B1%3B%7C14%3B4%3B%27%25Janou%C5%A1ek+Vladim%C3%ADr%25%27%3B0%3B&promus_id_a=424555&connection_field=promus_id_a&offset=49&savedPrevId=&recsId=860&select_checked=0 vyhledáno 6.7.2018

<http://www.pspodoli.cz/historie>, vyhledáno 8.7.2018

Příloha: Chronologický seznam prací R. F. Podzemného

Seznam vychází z více vlastních soupisů díla autora, zejména nejrozsáhlejšího z 9.8.1967. Po roce 1946 v seznamech končí jasná datace, pořadí položek je zachováno, informace z jiných zdrojů jsou uvedeny v závorkách.

1928

- 1) Veřejná soutěž na zařízení provozovny holiče s bytem pro st. Ústřední školu bytového průmyslu v Praze / s K. Ossendorfem / odměna
- 2) Veřejná soutěž na měšťanskou školu v Lužci
- 3) Veřejná soutěž na učitelský ústav ve Valašském Meziříčí / s B. Kupkou / III. cena

1929

- 4) Náčrt sokolovny do Borovan u Českých Budějovic
- 5) Veřejná soutěž na osvětlovací tělesa vypsaná svazem Československého Díla / s K. Ossendorfem / I. cena

1930

- 6) Veřejná soutěž na nejmenší typ volného domku vypsaná svazem Československého Díla / s A. Tenzerem / II. cena
- 7) Veřejná soutěž na nejmenší typ řadového domku vypsaná svazem Československého Díla / s A. Tenzerem / I. cena
- 8) Veřejná soutěž na domy s malými byty vypsaná obcí pražskou na území v Holešovicích a na Pankráci v rámci akce na postavení 10 000 malých bytů / s K. Ossendorfem a A. Tenzerem / I. cena
- 9) Veřejná soutěž vypsaná ústřední sociální pojišťovnou v Praze na území u přemostění nuselského údolí pro 1200 bytů / s Ossendorfem a Tenzerem / zakoupení

1931

- 10) Veřejná soutěž na domy s malými byty se společnými jídelnami, přednáškovým sálem, lázněmi a mateřskou školou, vypsaná ústředním konsum. děl. spol. „Včela“ / s Ossendorfem a Tenzerem / II. cena, nejvyšší
- 11) Projekt na vilu pro paní Z. P. v Louňovicích / realizováno

12) Užší soutěž vypsaná Ústřední soc. pojišťovnou na domy s malými byty na území na Pankráci v Praze pro 430 bytů / s Ossendorffem

13) Projekt na volný obytný dům s restaurací pro F. Piláta v Uherském Hradišti / realizováno

1932

14) Veřejná soutěž na sanatorium pro TBC vypsaná ústřední sociální pojišťovnou ve Starém Smokovci v Tatrách / s Míškem

15) Projekt na rodinný dům pro A. Zimmermanna, říd. Učitele v Českých Budějovicích / s Ossendorffem / realizováno

16) Náčrt na spolkový dům pro DTJ ve Valašském Meziříčí

17) Veřejná soutěž na sanatorium pro TBC vypsaná Ústřední sociální pojišťovnou pro 400 lůžek ve Vyšných Hagách v Tatrách / s Ossendorffem a Míškem /nejvyšší zakoupeno

1933

18) Veřejná soutěž vypsaná ministerstvem veřejných prací na zastavění pozemku při karlovarské cestě v Bratislavě univerzitním městem s klinikami pro 1200 lůžek / s Holým, Černým, Ossendorffem / III. cena

19) Veřejná soutěž na pomník Jana Nerudy v Praze na Malostranském náměstí / s. akad. soch. Ducháčkovou / Nejvyšší odměna

20) Veřejná soutěž na regulační plán města Mukačeva, Podkarpatská Rus / s Ossendorffem a Holým

21) Užší soutěž na pomník Adolfa Hejduka v Písku / s akad. soch. Jiříkovským / II. cena

22) Projekt na rodinný dům pro JUDr. Františka Švece v Českých Budějovicích / s Ossendorffem / realizováno

23) Zařízení bytu (kuchyně, obývacího pokoje a ložnice) pro Ing. R. Turka v Jugoslávii

1935

24) Veřejná soutěž na velkotržnici v Praze na Manínách / s Holým, Černým a Ossendorffem / II. nejvyšší cena

25) Užší soutěž na pomník padlým Čechům a Slovákům na Slovensku v Turčianském sv. Martině / s akad. soch. Štefunkem / I. cena a zadání

26) Veřejná soutěž na pomník prezidenta Masaryka v Moravské Ostravě / s akad. soch. Ducháčkovou / odměna

27) Návrh na pomník Hviezdoslava s okolní úpravou v Dolnom Kubíně / s akad. soch. Štefunkem / realizováno

28) Návrh na úpravu náměstí s veřejnými toaletami v Dolnom Kubíně

29) Zařízení vlastního bytu, kuchyně a obývacího pokoje / realizováno

1936

30) Veřejná soutěž vypsaná ministerstvem veřejných prací na pobočku pražské všeobecné nemocnice v Praze-Motole -- 1330 lůžek / s Dr. Chocholem a Dr. Špalkem / III. cena

31) Užší soutěž na obytné domy Zemské banky v Praze-Dejvicích s přilehlými obchodními místnostmi a garážemi / realizováno

32) Veřejná soutěž vypsaná obcí pražskou na nejmenší byty pro chudé v Břevnově – 320 bytů / s Dr. Chocholem / II. cena

33) Zařízení bytu K. Vízka v Praze, ložnice a obývací pokoj / realizováno

1937

34) Užší soutěž na pobočku pražské všeobecné nemocnice, vypsaná ministerstvem veřejných prací v Praze-Motole / s Dr. Chocholem / III. cena

(Ministerstvo veřejných prací přislíbilo na základě užší soutěže zadati nám k vypracování definitivních plánů pavilony infekční, tuberkulózní a prosekturu

35) Veřejná soutěž vypsaná zemským úřadem v Praze na druhou budovu Národního muzea na Hradčanech / s Dr. Chocholem / zakoupení

36) Veřejná soutěž na vlastní budovu Obchodní živnostenské komory v Olomouci / s A. Drábkem / III. cena

1938

37) Užší soutěž na budovu žižkovské záložny v Praze na Žižkově / s Moravcem

38) Veřejná soutěž na pomník prezidenta Osvoboditele v Praze na Hradčanech / s Akad. Soch. Ducháčkem a Ducháčkovou / nejvyšší odměna

39) Veřejná soutěž vypsaná obcí pražskou na přestavbu Staroměstské radnice v Praze / s Moravcem / odměna

40) Užší soutěž na městské lázně v Olomouci / s A. Drábkem

41) Užší soutěž na stavbu budovy policejního ředitelství v Olomouci / s A. Drábkem

42) Veřejná soutěž na výstaviště v Olomouci / s A. Drábkem / odměna

43) Projekt na obytné domy továrny Jirasko v Praze VIII

44) Užší soutěž na obytný dům spořitelny města Kutné Hory v Kutné Hoře / realizováno

45) Projekt na letní domek K. Vízka v Čísovicích u Mníšku / realizováno

1939

- 46) Užší soutěž na zastavovací plán města Valašské Meziříčí / s V. Hilským a A. Tenzerem / I. cena na základě užší soutěže zadáno
- 47) Návrh nájemného domu ve Valašském Meziříčí / s V. Hilským a A. Tenzerem
- 48) Návrh na rodinnou školu ve Valašském Meziříčí / s Hilským a Tenzerem
- 49) Užší soutěž vypsaná Českomoravskou Kolben-Daňek na zastavění pozemku „U Šálků“ na Karlově náměstí obytnými domy s obchodními místnostmi
- 50) Návrh na rodinný dům s ordinací okresního lékaře MUDr. Gellera v Dolních Beřkovicích
- 51) Návrh na rodinný dům velkostatkáře Záveského v Brozanech
- 52) Návrh na obytný dům s ordinací MUDr. Adolfa Bártka na Vsetíně
- 53) Projekt na dva nájemné domy pro chudé s 90 byty pro obec pražskou v Libni / s Dr. Chocholem / realizováno
- 54) Návrh na turistickou chatu pro akad. mal. Ludvíka Klimka ve Zděchově u Vsetína / realizováno

1940

- 55) Veřejná soutěž vypsaná zemským úřadem na druhou budovu Národního muzea v Praze v Holešovicích na výstavišti / s Ossendorffem a Tenzerem
- 56) Veřejná soutěž vypsaná zemským úřadem na budovy finančního a justičního paláce na pozemcích bývalé plynárny v Praze na Žižkově / s Ossendorffem a Tenzerem / jedno z nejvyšších ocenění

1941

- 57) Návrh na přístavbu hotelu pro J. Nejedlo na Malé skále u Turnova – 25 pokojů
- 58) Projekty na dva obytné rodinné domy pro továrnu Jirasko v Praze – Troji / provedeno
- 59) Užší soutěž na domek městského dělníka s malým hospodářstvím pro Ministerstvo školství a národní osvěty
- 60) Projekt obvodového skladiště, hospodářské budovy a obytného domu s prodejnou pro hospodářské družstvo „Budoucnost“ ve Valašském Meziříčí / s Tenzerem
- 61) Projekt letního domu JUDr. B. v Mnichovicích / realizováno
- 62) Návrh na úpravu sportoviště pro město Valašské Meziříčí / s Tenzerem
- 63) Návrh na skladiště pro Františka Fortelku ve Valašském Meziříčí
- 64) Užší soutěž na pomník Boženy Němcové / s Akad. Soch. V. Ducháčkovou / II. nejvyšší cena
- 65) Návrh na přestavbu hostince v Křivém u Valašského Meziříčí

- 66) Užší soutěž na regulační a zastavovací plán města Vysokého Mýta / IV. cena
- 67) Projekt na rodinný domek v Praze
- 68) Projekt – Chata a 3 rodinné domky arch. B. v Moravské Ostravě
- 69) Užší soutěž na pomník Boženy Němcové / s V. Ducháčkovou
- 70) Užší soutěž na hřbitov ve Valašském Meziříčí s obřadními síněmi a hospodářskými budovami / s A. Tenzerem / I. cena a doporučení k provedení
- 71) Rodinný domek p. G. v Paskově u Ostravy
- 72) Hotel s biografem v Lidečku
- 73) Užší soutěž na hřbitov ve Vsetíně / s A. Tenzerem

1944

- 74) Prováděcí situační plány hřbitova ve Valašském Meziříčí / s Tenzerem
- 75) Návrh Krematoria ve Valašském Meziříčí / s Tenzerem
- 76) Návrh hřbitovní kaple a správních budov na hřbitov ve Valašském Meziříčí / s Tenzerem

1945

- 77) Veřejná soutěž na Lidice / s Hilským a Tenzerem / I. cena
- 78) Užší soutěž na divadlo s hotelem ve Valašském Meziříčí / s Tenzerem / I. cena doporučeno k provedení
- 79) Užší soutěž na zastavení pozemku nemocnicí v Plzni / s Hilským a Tenzerem

po 1946

- 80) Užší soutěž na regulační plán Přerova / s Tenzerem / doporučeno k provedení
- 81) Užší soutěž na Lidice / s Hilským a Tenzerem / doporučeno k provedení / (1946)
- 82) Veřejná soutěž na Staroměstskou radnici / s Hilským a Tenzerem / III. cena
- 83) Regulační plán Kralup
- 84) Směrné plány pro obnovu Sedlčanska pro 7 obcí s osadami / s Hilským, Tenzerem a Holým / provedeno
- 85) Užší soutěž na nemocnici II. typu v Rychnově nad Kněžnou / s Tenzerem / I. cena
- 86) Užší soutěž na nemocnici II. typu v Ledči nad Sázavou / s Tenzerem / I. cena
- 87) Užší soutěž dostavby nemocnice II. typu v Jaroměři / s Tenzerem

- 88) Užší soutěž na nemocnici II. typu v Nové Pace / s Tenzerem / I. cena
- 89) Náčrty na nemocnici II. typu v Zábřehu na Moravě / s Tenzerem
- 90) Dům po lékaře v Humpolci / s Tenzerem / realizováno
- 91) Náčrt dostavby nemocnice v Humpolci / s Tenzerem
- 92) 4 nájemné domy ve Valašském Meziříčí / s Tenzerem / realizováno / (1947)
- 93) Náčrty průmyslové školy ve Vsetíně / s Hilským a Tenzerem / (1946)
- 94) Užší soutěž na živnostenské školy v Ústí nad Orlicí / s Tenzerem / I. cena / (1946)
- 95) Typ jeslí Valašské Meziříčí / s Tenzerem / realizováno / (1947)
- 96) Typ jeslí v Mostku, Dvůr Králové / s Tenzerem / realizováno
- 97) Typ jeslí v Kralupech nad Vltavou / s Tenzerem / realizováno / (1947)
- 98) Kulturní dům v Pasece u Olomouce / s Tenzerem / realizováno / (1946)
- 99) Užší soutěž na Oblastní nemocnici na Vinohradech

po 1950 (Vstup do socialistického sektoru „Projekční ateliér“)

- 100) Nemocnice II. typu v Litvínově
- 101) Adaptace pro zdravotní obvodní střediska v Praze / 4 z nich realizovány
- 102) Zastavění náměstí v Lidicích s návrhy na budovy
- 103) Ústav experimentální chirurgie v Krči / realizováno
- 104) Užší soutěž na Stalinův pomník v Plzni / s akad. soch. Malejovským / I. cena, realizováno
- 105) Užší soutěž na úpravu vjezdu do tunelu pod Letnou / s akad. soch. Malejovským / odměna
- 106) Užší soutěž na úpravu vjezdu do tunelu pod Letnou / s akad. soch. Malejovským / nejvyšší ocenění
- 107) Užší soutěž na Vysokou stranickou školu / spolupráce s kolektivem architektů a umělců / III. cena / (1954)
- 108) Projekt náměstí v Lidicích s budovami
- 109) Typové podklady objektů T 22 / s Dostálem a Urbancem
- 110) Jesle na Žižkově
- 111) Stalinův pomník v Pardubicích / se soch. Malejovským / realizováno (1953)
- 112) Obytný dům v Praze – Vinohradech, Mánesova

- 113) Poliklinika v Praze – Břevnově / (1962)
- 114) Festivalové kino / se Stráníkem a Tenzerem / (1962)
- 115) Veřejná soutěž na Motolskou nemocnici / II. nejvyšší cena / (1958)
- 116) Plavecký stadion v Podolí / (1965)
- 117) Projekt k realizaci Motolské nemocnice / s Tenzerem / (1966)
- 118) Užší soutěž na zástavbu okolí pensijního ústavu ÚRO v Praze
- 119) Soutěž na Fučíkův pomník v Plzni / s akad. soch. Ducháčkovou / II. cena / (1962)
- 120) Užší soutěž na Fučíkův pomník v Plzni
- 121) Úprava hradních a Malostranských zahrad / s prof. Benešem
- 122) Úpravy terasy v zahradě na Valech / s prof. Benešem / (1965)
- 123) Veřejná soutěž na Staroměstskou radnici / s Tenzerem
- 124) Veřejná soutěž na Festivalové kino s mezinárodním hotelem v Karlových Varech / odměna / (1964)
- 125) Veřejná soutěž na fakultní nemocnici v Plzni / s Ossendorfem
- 126) Veřejná soutěž na Koncertní dům v Praze / s prof. Benšem a arch. Hejtmanem / nejvyšší odměna
- 127) Hotel v Lidicích
- 128) Studie zastavění nemocnice a lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze / s R. Černým a Syrovátkem
- (130) Vyhledávací studie na hotel v Praze / s A. Tenzerem / 1965)